

TREFORT-KERT

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar kulturális és közéleti magazinja

I. évfolyam 1. szám

Bevezetés a...

ESTERHÁZY PÉTER

Szellem
vagy betű?

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

Egyetem és modernség
a XX. század elején

TVERDOTA GYÖRGY

Saramago

PÁL FERENC INTERJÚJA

Őszintén
titokzatos

Interjú Ónodi Eszterrel

Elege van a sablonos megoldásokból?

Vegye igénybe az OTP Bank személyre szabott, ingyenes prémium vagyontervezési szolgáltatását. Ahogy nincs két egyforma ember, úgy nincs két egyforma pénzügyi megoldás sem.

A tájékoztatás nem teljes körű, ezért – amennyiben felkeltettük érdeklődését – további részletes információért kérjük, tájékozódjon az OTP Bank Nyrt. bankfiókjában és honlapján (www.otpbank.hu) közzétett Üzletszabályzatokból és Hirdetményekből.

www.otpbank.hu/vagyontervezes
06 1/20/30/70 3666 666 • 06 40 366 666 (5. menüpont)

otp prémium vagyontervezés

ELŐSZÓ

El nem múltó ifjúság

Az *alumnus* latin szó, növendéket, fogadott fiút jelent, Finály Henrik latin-magyar szótára szerint. Szabó T. Attila erdélyi magyar szótörténeti tára '[bel- vagy külföldi] tanulmányi ösztöndíjasként' adja meg a szó jelentését. Bevallom, azt reméltem, hogy a magyar 'alom' szó valahogyan ebből ered, de akárhány komoly magyar szótárt megnéztem, ezek mind ellenálltak botcsinálta nyelvtörténészkedő hajlandóságomnak. Kár.

FRANK TIBOR [71]
egyetemi tanár, főszerkesztő

Az *alumnus* ma szerte a világon a volt diákokat, az egyetemek, főiskolák egykori hallgatóit jelenti, akiknek valóságos vagy virtuális közössége Nyugat-Európában, Nagy-Britanniában, legkivált az Egyesült Államokban ma nagyon komoly szerepet játszik az egykori kibocsátó intézmények fenntartásában. Nemzedékek segítik így egymást, legtöbbször ismeretlenül, az újabb és újabb diákoknak rendszeres anyagi, erkölcsi, hagyományépítő támogatást adva. Cambridge vagy Oxford, a Harvard, a Stanford vagy a Columbia egyetem minden komoly célkitűzése mögött ott van az *alumnusok társasága*, akiknek a támogatásért hálás egykori egyetemük persze sok mindent nyújt is: privilégiumokat a könyvtár használatában, meghívásokat a komolyabb tudományos rendezvényekre, szakszerűen, egyetemi tanárok által vezetett külföldi utakat, hangversenyeket, exkluzív rektori vagy dékáni vacsorákat, a professzori karral való együttlét szellemi örömeit, az egyetemhez való hozzátartozás érdemi vagy jelképes gesztusait. Erre az egyetemek komoly hivatalt építenek ki, amely nyilvántartja az egyetem minden korábbi hallgatóját, rendszeresen megkeresi (és persze adakozásra szólítja fel) őket, de ennek ellenértékeként ad is nekik valami fontosat: az egyetemi polgárság sűrű tartó jogát és lehetőségét. Ebben a felfogásban ugyanis az egyetemista lét nem ér véget a diplomaosztón, a rektor, a dékán kézfogásával, csupán átalakul, s belőle immár az egyetem életében segítő, támogató, finanszírozó szerepet játszó, nagykorú forma alakul ki. Aki szereti az egyetemét, az mindig talál ott közösséget, a volt és későbbi diákok együttesét, támogatni érdemes ügyet, ügyeket, a közösségvállalás örömeit és felelősségét, szellemileg aktívan megőrizhető ifjúságot.

Itt az ideje, hogy a nálunk előbbre tartó országoknak ezt az egyik leginkább irigylésre méltó, civil szerveződési formáját idehaza is meghonosítsuk. Nálunk, ahol a diák a diplomával a kezében általában elbúcsúzik az egyetemi létformától, nem vállal részt, közösséget az *alma mater* későbbi

életében, s az intézmény fenntartójára, a mi esetünkben leginkább a magyar államra hagyja a végzése utáni gondokat – de az örömeiket is. A büszkeséget is, ha egy-egy kiváló kutatási eredmény szárnyára kapja volt egyeteme hírét, ha ott nagyszabású tehetségek bontakoznak ki az idők során, ha az egyetem érdemi szerepet játszik az ország gondjainak megoldásában.

Útnak indítjuk az Eötvös Loránd Tudományegyetem, s benne a Bölcsészettudományi Kar alumnus társaságát. Megkezdjük a volt diákok számítógépes adatbázisának módszeres felépítését, és már közel 6000 régebbi tanítványunk adatait összegyűjtöttük, hogy hamarosan meg is keressük őket hireinkkel. *Trefort-kert* néven útnak indítjuk a Bölcsészkar új, közéleti magazinját, amely reményeink szerint minden *alumnusunkhoz* eljut majd. Újraélesztjük a Gólyavári Estéket, hogy időről időre találkozási lehetőséget, szellemi gazdagodást, véleménycserét tegyünk lehetővé mai és korábbi diákjaink, oktatóink, pártfogóink között. Az ELTE-nek, a Bölcsészkarnak, s számos intézetének és tanszékének önálló, karbantartott számítógépes honlapja van, rajtuk temérdek hír, újság, beszámoló. Ha ez a rendszer, 2008 őszén, összehangoltan és értelmesen működni kezd, reményünk lehet rá, hogy az Egyetem, s benne Karunk, az ország legrégebbi, legsikeresebben működő ilyen jellegű intézménye képes lesz megteremteni azt az intézményesülő társas-társadalmi háttérrel, a maga *alumnus társaságát*, amely akár meg is szabadíthatja mostani szorult anyagi helyzetéből, sokszor kisserű gondjaitól, és elcsigázza oda, ahová tartozott és tartoznia kell: a világ nagy egyetemei, bölcsészkarai közé.

Együttműködésüket kérjük és partneri kapcsolatot ajánlunk. Támogatásukra számíthatunk és bekapcsolódást ígérünk máig talán legjobb és legnépszerűbb felsőoktatási műhelyünkbe.

Olvaszák szívesen a *Trefort-kert* lapjait.

„Babits a jogra készül, de az első megjelent műfordítások és önképzőköri sikerek miatt végül 1901 őszén a pesti bölcsészkart, a magyar szak mellé pedig a franciát választja.”

39

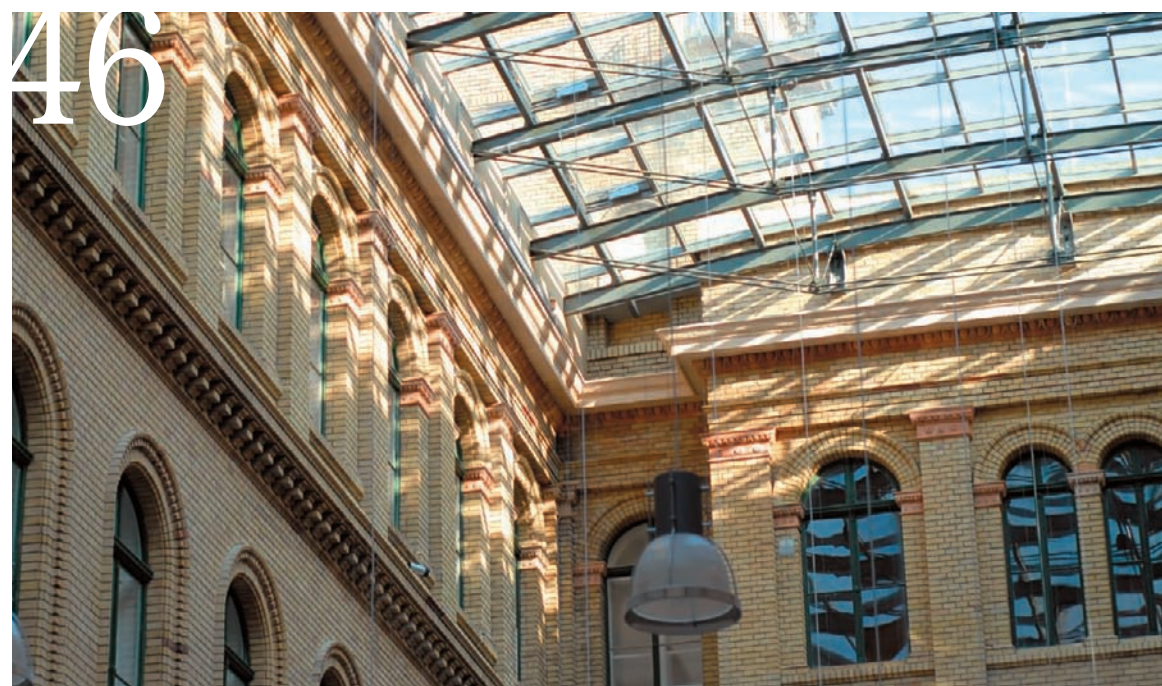
TARTALOM

TREFORT-KERT

El nem múltó ifjúság – főszerkesztői előszó (FRANK TIBOR)	3
Vendégtoll – Bevezetés a... (ESTERHÁZY PÉTER)	6
Tisztelt Olvasó! – dékáni köszöntő (DEZSÓ TAMÁS)	8
Szótár – Alumnusokról és alumnusainkról (KISS JENŐ)	9
Szellem vagy betű? – az irodalom tudományáról (KULCSÁR SZABÓ ERNŐ)	10
A bölcsészképzés új távlatai – interjú Manherz Károly szakállamtitkárral (GÉGÉNY ISTVÁN)	14
Minőségi mesterképzés a Bölcsészkaron – interjú Dezsó Tamás dékánnal (BRENNER KOLOMAN)	17
Saramago – interjú a Nobel-díjas portugál íróval (PÁL FERENC)	18
Az elefánt vándorútja – részlet (JOSÉ SARAMAGO)	20
A kert	
Campus és Hortus – Az édentől keletre és nyugatra (DÉRI BALÁZS)	23
Ki volt? – Trefort Ágoston (MANN MIKLÓS)	26
Trefort-kert – Zöld sziget a belváros szívében (ORLÓCI LÁSZLÓ)	28
Őszintén titokzatos – interjú Ónodi Eszterrel (GÉGÉNY ISTVÁN)	29
Filmekről	
Szemrebbenés nélkül – Gigor Attila: A nyomozó (VARGA BALÁZS)	33
Háromszögek – Mundruczó Kornél: Delta (VARGA BALÁZS)	33
Nyugat-év	
Egyetem és modernség a XX. század elején (TVERDOTA GYÖRGY)	36
Bölcsészkar nyugalmasok (PANYI SZABOLCS, VARGA BETTI)	39
Anno 1908 (SZÉCHENYI ÁGNES)	44
Ha ezek a téglák beszélni tudnának... – az ELTE BTK épületei (KESERŰ KATALIN)	46

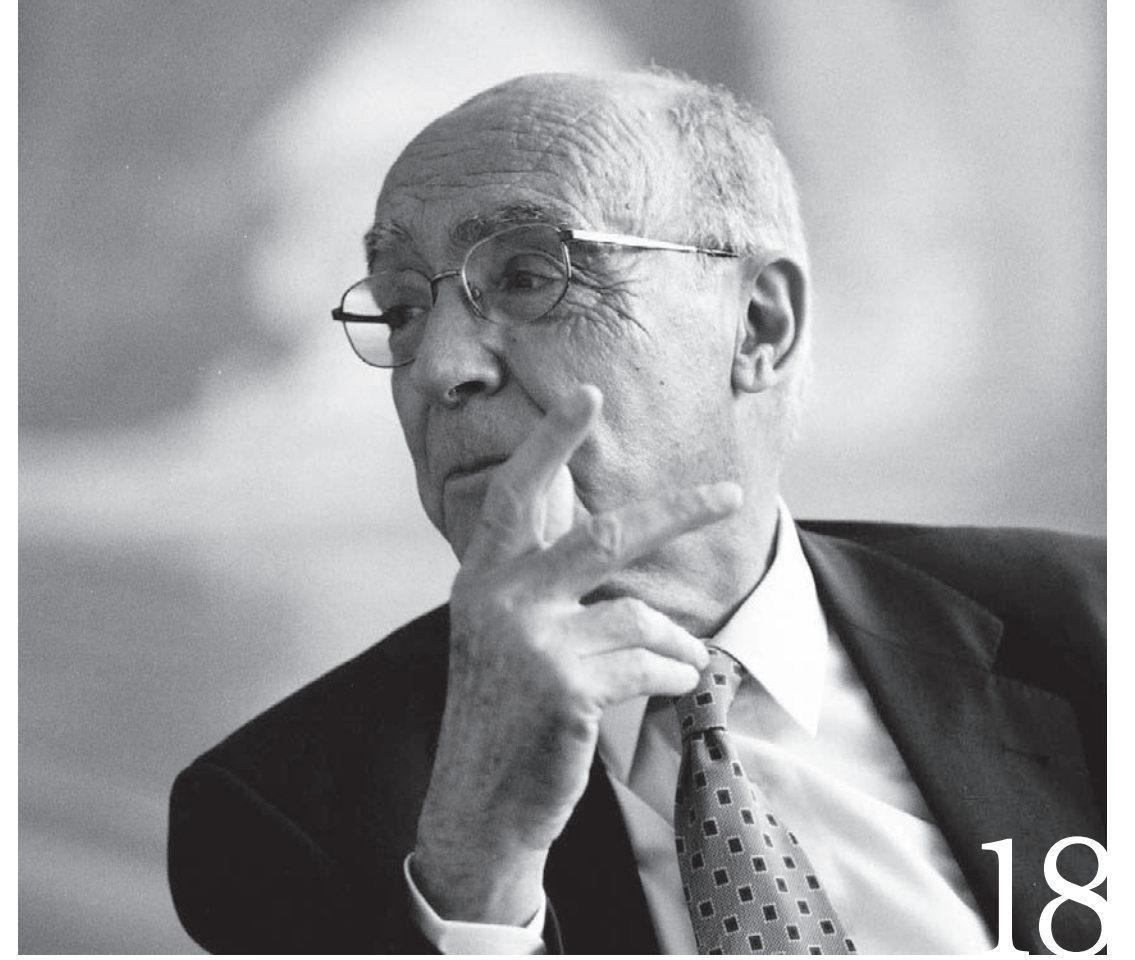
46

Ha ezek a téglák beszélni tudnának...

Saramago

„Ne legyenek illúzióink. A nők is emberi lények, és mint ilyenek egyaránt képesek a legjobbra és a legrosszabbra.”

18

In memoriam	
Bence György (POGONYI SZABOLCS)	50
Borzák István (RITÓÓK ZSIGMOND)	51
Kosáry Domokos (KALMÁR JÁNOS)	52
Programajánló	53
Patrónusok	
Kellner Pál dicsérete (FRANK TIBOR)	54
Pali bácsi (BOLLOBÁS ENIKŐ)	55
Mentorunk (FEHÉR ZOLTÁN)	56
Amerika választ	
Demokrata évtizedek előtt? (FRANK TIBOR)	57
McCain- vagy McBush-elnökség? (MAGYARICS TAMÁS)	59
Jövőt építő kiadványok (GÉGÉNY ISTVÁN)	60
Magyarország a reneszánsz hajnalán (MAROSI ERNŐ)	62
Szolzenyicin, befejezett múlt időben (HETÉNYI ZSUZSA)	64
Műfajteremtő műsorvezetők – interjú D. Tóth Krisztával és Süveges Gergővel (GÉGÉNY ISTVÁN)	66
Könyveinkről	
A második forradalom művészete – Kovács András Bálint: A modern film irányzatai (GELENCSÉR GÁBOR)	70
„Beleolvasás”, avagy az ész csele – Kelemen János: Dante, Petrarca, Vico (TAKÁCS JÓZSEF)	70
Hűség a vershez – Gergely Ágnes: Tigrikláz (KRUPP JÓZSEF)	72
Barátságos kézikönyv – Bollobás Enikő: Az amerikai irodalom története (ZSADÁNYI EDIT)	76
Szerzőink, munkatársaink	77
Beharangozó – előzetes a 2. szám tartalmából	78

IMPRESSZUM

TREFORT-KERT 2008
 FŐSZERKESZTŐ
 Frank Tibor
 LAPMENEDZSER
 Kóczán András Imre
 koczana@ludens.elte.hu
 SZERKESZTŐSÉGVezető
 Gégyény István
 gegeny.istvan@xmeditor.hu
 FELELŐS KIADÓ
 Dezsó Tamás dékán
 KIADÓ
 X-Meditor Kft.
 9023 Győr, Csaba utca 21.
 GRAFIKA ÉS NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS
 Local Pencil Stúdió
 www.localpencil.hu
 NYOMDA
 Palatia Nyomda Kft.

Bevezetés a...

ESTERHÁZY PÉTER

Hová is? Ez majd most fog kiderülni. Nincsen valami, ahol vagyunk („ez vagy valami, vagy mén valahová”), hanem azáltal lesz, hogy oda igyekszünk. Hogy oda és ahogy. Ez igaz erre a periodikára is, meg igaz arra is, amiről szólni fog. Mondjuk a hagyományról fog szólni. A hagyomány nem kincsesláda, mely valahogy ránk maradt régről, réges-régről, és melyet tisztelettel vagy még inkább meghatódott áhítattal, sőt hálával nyitogatnunk kéne, hogy hozzá jussunk a jussunkhoz. Nincs öröklés. Nincs juss, minden van és semmi. De igyekszem, hogy úgy mondjam, konkrétan lenni.

„...soha nem tanítottam egyetemen (hisz mit is? hisz mit is nem?), és, említettem, nem is igazán tanultam ott; mégis elgondolhatatlannak gondolom a történetemet az egyetem nélkül.”

Már rég nem kellett arra gondolnom, hogy én az ELTE Természettudományi Karára jártam (vala), tehát nem a bölcsészkarra, most itt az alkalom: a bölcsészkar az, ahová nem jártam, konkrétan oda nem. Nem egészen önszántamból kerültem a TTK-ra a BTK helyett, de ezt elenyésző különbségnek láttam. Volt bennem egy általános egyetem-kép, *bagatell* kérdésnek tekintettem, hogy milyen kar. Nem is magáról az egyetemről volt képem (volt képem stb.) vagy elgondolásom, hanem magáról a tanulásról, a tudásról, a tudás átadásáról. Ez az élményem a középiskolából való, a budapesti Piarista Gimnáziumban töltött éveimből. Mintegy gombnyomásra tudok himnikusan ezekről az időkről beszélni, még most is, negyven év után, annyira erősen megmaradt ez bennem. Az is szerepet játszhatott, hogy szerzetesek tanítottak (a tornát kivéve — lölengés, oh, lölengés!), onnét — formálisan, közhelyszerűen — könnyebb kapcsolni valamiféle szakralitáshoz, vagy visszafogottabban (legalább arra emlékezzünk, hogy Nietzsche halott!), könnyebb azt gondolni, nem, érezni, hogy itt ez egy olyan hely, ahol mindenféle tudás van fölhalmozva, nemcsak az, amit látunk, az egyes tanárok olykor lenyűgöző, olykor kevésbé lenyűgöző személyes tudása, hanem van valami — hát most túlzok — *rejtett és egész*, amelyből a tanáraink is csak részt birtokolnak, de nem a birtoklás számít, hanem az átadás, átadják a tudást, vagyis egy *beavatásnak* vagyok részese.

Ettől kezdve, kerül, amibe kerül, így gondolok az iskolákra: *a szellem helye*. Azt hiszem, érettségi után voltam a leggőgösebb (volt nekem, kérem, egy kis rövid ideig az az én elit-tudatom), jól emlékszem, mennyire blazírt voltam a fölvételi napján, pedig tudván tudtam, hogy nem vagyok *annyira* kiváló matematikából, hogy ezt a nyugodtságot megengedhessem magamnak. De szilárdan meg voltam győződve, hogy az egyetem (mint olyan) *éppen* nekem való, hogy nekem emelték az épületet, vagyishogy az ilyeneknek, akiket izgalomba hoz ez a rejtett és egész tudás vagy mi.

Ez a gondolatmenet — azt hiszem — föltételezi, hogy a világ ésszerűen van berendezve. Olyannyira stimmelni látszottak az elgondolásaim a világ szerkezetével, hogy erősen késve érkeztem az írásbelire, ami azért már kimeríti a vakmerő bizakodás (elegáns) bűnében való vétkezést.

Emelkedett és nagyon is valóságos elképzeléseimnek ironikus módon ha nem is föltétele, de mindenképp melegágya volt az a tény, hogy nem voltam a választott szakra való, én lenni kakukkfőka ott, de talán kakukkfőkaként jobban látni az egyetemességeket. Két szék közt a pad alatt van a legtágasabb kilátás. Tehát annak ellenére, hogy a tárgy, amelyet választottam, nem állt, mert, miattam,

nem állhatott közel hozzám, ekképp a tanulás piaristás mómora el is maradt, de elfogott valami általános öröm: hogy ott vagyok, ahol kell lennem (l. nyugodtság). Egy előző snájdig föltételei közt most tekint-sünk el attól a mély nyugtalanságtól, amely az én-t övezi, és ha az bizonytalan, akkor mit értsünk az „ott vagyok”-on, a „kell”-ről nem is beszélve. Rájár a rúd manapság a sollenekre. Tovább.

A tárgy persze nagyon is fontos, az egyetemesség nem ködös általánosság, konkrét tudásra alapozódik. Ám az íráság bonyolult viszonyban van a tudással, többek közt, mert heves vágyat érez a nem-tudás iránt is, az üresség iránt is — mindent akar. Mindazonáltal (és ezért) az emlékeim jobban személyesek és anekdotikusak, jobban kötődnek azokhoz a tanárokhöz, mester-tanárokhöz, kik látványosan adtak hírt a szellem világáról, ahová — fölteszem — igyekeztem. Ténylegesen lehetett érzékelni ezt a másik világot, ahová, fiatal emberek, épp lépünk bele — ahogy a terembe berobbanó vagy elegánsan belejő prof a köszönést elhagyva rögtön azzal kezdi: „Tekintsük A halmazt.”

Mindezeket úgy mondom mint nem egyetemi ember, soha nem tanítottam egyetemen (hisz mit is? hisz mit is nem?), és, említettem, nem is igazán tanultam ott; mégis elgondolhatatlannak gondolom a történetemet az egyetem nélkül. Ezt viszont nem anekdotikusan értem, nem úgy, hogy milyen jó volt — oh — fiatalnak lenni, valami *előtt* állni, eldöntetlennek lenni, mégnek lenni, hanem: az a homályos, izgalmas érzés, hogy részese lehetek valaminek, az emberi szellemnek, és hogy „mindig ugyanarról beszélünk, hol Flaubert, hol Bolyai, hol Pilinszky, hol Gödel hangját halljuk. Ha fülelünk.”

Vélhetően azért is tudok ilyen elragadottan minderről beszélni, mert már rég nincs az intézményhez napi köszönöm. Csak kicsit kell közelebb lépni, és itt a reménybeli olvasók ilyenek leendnek, és ezernyi megkerülhetetlen és így fölteendő kérdésbe botlunk. Az egyetem önmagára vonatkozó kérdései ezek, mondhatni a szokásos, hagyomány, jelen, európaiság; mit jelent nemcsak európainak, de európai intézménynek lenni, lehet-e, kell-e, kötelező-e akarni képviseli helynél többnek lenni (de úgy, hogy közbe ne legyünk kevesebbek), van-e becsülete a gondolatnak, a szellemnek, vagy egyszerűen: mért érdemes manapság még irodalommal foglalkozni. Mit várunk a háztól, mit önmagunktól, elitképzés vagy — és így tovább.

A szokásosnak mondható módszert követve megvan az utolsó mondat is: Most még valahogy, és ez, volt és leendő és valóságos diáktársaim, nem egyszerű föladat, az *alumnus* szót kellene a szövegbe beleapplikálni.

Tisztelt Olvasó!

Ön az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészeti Tudományi Kara kulturális és közéleti magazinját tartja a kezében. Ez a talán kicsit szokatlan vállalkozás meglepheti Önt, de ha megismeri Karunkat, megéri a szándékunk mögött rejlő erőt, és üzenetünk célba ér.

DEZSŐ TAMÁS [88]
az ELTE BTK dékánja

A Bölcsészkar 16 intézetével, 66 tanszékével, 68 doktori programjával, közel 7000 kiváló hallgatójával nemcsak kivételes, országosan is kimagasló oktatási potenciált képvisel, de a kultúra, a humán tudományosság

és a közélet területén egyaránt meghatározó gondolatok születnek falai között. Az ország legrégebbi, 1635-ben alapított, folyamatosan működő Karaként bátran támaszkodik évszázados hagyományában rejlő erejére, ugyanakkor a modern világ értékrendje szerint is vezető, meghatározó szerepet játszik a magyar felsőoktatásban és a kultúra művelésében. Ha végigtekintünk a Karon végzett tudósok és művészek virtuális arcképcsarnokán, felismerhetjük a Kar különleges, társadalomformáló

szerepét. Ezt az örökséget most is büszkén vállaljuk. Minden oktatónk tudatában van annak a küldetésnek, hogy itt képezzük a jövő magyar humán értelmiségének meghatározó részét.

A Bölcsészkaron végzett hallgatók népes családja tízezrekre tehető. Ők, alumnusaink, öregdiákjaink, a frissdiplomások és az 50 éve végzettek ugyanúgy viszik tovább ezt a hagyományt: terjesztik, ápolják a kultúrát, vagy éppen továbbadják a tudást és formálják a jövő generációit. Köszönet nekik. Lapunk azonban nemcsak egykori diákjainknak, népes családjainknak szól, hanem mindazoknak, akik kíváncsiak gondolatainkra — arra az üzenetre, amelyet a Bölcsészkar magazinunk valamennyi számában közvetíteni szeretne. Megkíséreljük, kommentárjainkkal, magyarázatainkkal bizonyos kérdésekben irányt mutassunk, nyilvánosságra hozzuk véleményünket, vagy éppen rendet teremtsünk ebben a hektikus világban. Kampuszunk, a Trefort-kert nem egyszerű iskola, hanem a magyar kultúra egyik központja, műhelye, vegykonyhája — amúgy üde zöld sziget a főváros szívében. Aki megismeri, megszereti. Kapui, programjai, előadásai, sőt éttermei is nyitva állnak Ön előtt.

Remélem, magazinunk elnyeri tetszését, és hamarosan rendszeres olvasóink közösségében üdvözölhetjük!

Alumnusokról és alumnusainkról

KISS JENŐ [66]
egyetemi tanár,
akadémikus

Egy fogalom, egy szó, amely kezdettől fogva az iskolához, az egyetemekhez kötődik. Ennél fogva nem nyúlik vissza egyik sem az ósidők homályába. A magyar nyelvközösségben akkor jelent meg a fogalom és nyomában a szó is, amikor az iskoláztatás kezdett terjedni, s voltak intézmények, települések, tehetős emberek, akik támogatták rátermettnek tartott ifjak tanulását, magyarul: amikor a tanítatás finanszírozását teljesen vagy részben magukra vállalták. Ebből a „műfaj”-ból született később az ösztöndíj intézménye. Ahogy ez lenni szokott, a körülmények változásával módosult a fogalom is, módosult tehát a szó jelentése is. S a körülmények változásának másik következménye, hogy a szó maga is visszaszorult. Hát persze! Ma modern ösztöndíjasok vannak már, nem pedig alumnusok, akiket nyelvújítási kifejezésekkel a XIX. század bizonyos forrásaiban még így neveztek: *gyámnevendék*, *táplányos* (tehát olyan diák, aki másnak az anyagi gyámolítására, „táplálására” szorul). 1590-ből már adatolható a magyar nyelvből az *alumnus*, s a szövegkörnyezet arról árulkodik, hogy az idegen országokban tanított alumnusokra költött összegek miatt adósságot halmozott fel egy város. (De legalább nemes célra fordították a pénzt!)

Az alumnusokat az tette virtuális vagy valóságos közösséggé, hogy azonos iskolába jártak: akiknek tehát közös *alma mater*-ük volt. Az *alma mater* (szó szerint: 'tápláló anya')

az iskolát, egyetemet jelöli, amelyhez személyes viszony köt bennünket. A latin szerkezetnek patinája, kellemes hangulatot keltő hatása van: múltidéző, kissé archaikus, nosztalgiai ébresztő. Miként sok más latin eredetű, az iskolával összefüggő fogalmat jelölő társának is: *internátus*, *kalamáris*, *kántus*, *konviktus*, *penna*, *peregrinus*, *pulpitus* és társaik.

Az *alumnus* is ilyen, de tovább megyek: ezen felül szorosan össze is függ nyelvi értelemben is az *alma mater*-rel. Mindkettő (*alumnus* és *alma*) a latin *alo* 'táplál, (fel)nevel' jelentésű ige származéka. Az *alumnus* eredetileg olyan diákokat jelentett, aki díjmentesen vagy mérsékelt áron teljes ellátást és oktatást adó, (alapítvány révén működő) bentlakásos iskola növendéke volt. Ezeknek az iskoláknak a neve *alumnátus*, ill. *alumnium* volt, s ezeknek a származéka az *alumnus*. (A németben a megfelelő szavak a *Stiftungsstipendium* és a belőle alakult *Stiftungsstipendiat*.)

Idővel az *alumnus* is többjelentésű szó lett. Nemcsak ösztöndíjas diákokat, ill. papnövendéket jelentett, hanem egyetemre járó diákokat is. De ezzel nincs vége a történetnek! Az *alumnium* ugyanis jelentette ezt is: 'tanulmányi járulékként vagy alapítványi ösztöndíjként fizetett pénzösszeg'. (Egy 1789-es írásban olvassuk: „A Deákság alig él, mivel az Urak az Alumniumokat [= alumniumukat] sokan elvonták”. Igen! A történelem gyakran ismétli önmagát!) Akik pedig idővel egyre nagyobb

számban fizettek tanulmányi célokra összegeket, azok bizony elsősorban volt iskolájukat támogatták. S itt elérkeztünk az *alumnus* ma ismertebb jelentéséhez: 'az egyetemét – az *alma mater* iránti hálából – támogató személy'.

Az angolszász országokból érkezett hozzánk az ún. alumni-mozgalom, mely nemes célt követve, az öregdiákok érzelmeire is apellálva igyekszik támogatókat megnyerni az egyetemnek és a felsőoktatás ügyének. Követendő példáról van szó. Mint látható, a megjelölésben az *alumnus* többes számú alakja szerepel. A magyar nyelvi hagyomány az egyes számot részesíti előnyben. S még valami. Eleink s-sel ejtették a latinban s-sel írt, de sz-nek ejtett hangokat. Ezért nem *internátusz*, *konviktus*, *peregrinus* és *pulpitus* van a magyarban. S ezért alumnus az *alumnus*, és nem *alumnusz*.

„Akik pedig idővel egyre nagyobb számban fizettek tanulmányi célokra összegeket, azok bizony elsősorban volt iskolájukat támogatták.”

AZ IRODALOM TUDOMÁNYÁRÓL

Szellem Vagy betű?

Ami az irodalom tudományáról való beszédet a leginkább megnehezíti, az paradox módon nem egyéb, mint maga ennek a tudománynak a tárgya, az irodalom.

A legtöbb tudományággal ellentétben ugyanis az irodalomtudomány olyan területen vizsgálódik, amelyhez — mint minden művészeti tevékenységhez — definitív humán érdekeket társít a gondolkodás. Innen tekintve az irodalomnak abban volna a „hivatása”, hogy felelősen, maradandó művészi hatást hátrahagyva foglaljon állást ember és világ mindenkori találkozásában ügyében.

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ
egyetemi tanár, akadémikus

Az irodalmi műalkotás humán tartalmának mibenléte körül azonban a több százados szakmai-irodalomtudományi támogatás ellenére sem alakult ki konszenzus a közgondolkodásban. Mindez annál különösebb, mert az irodalom és egyáltalán: a művészet-pártoló közönség nagyon is tudni véli, milyen a jó irodalom, s hogyan kell(ene) szolgálnia az emberi lényeg, a humán méltóság eszméjét. Az olvasó naponta ennek jegyében dicsóít meg, illetve tesz félre különböző rendű-rangú könyveket. Az olvasó ítélete tehát távolról sem semleges instanciája annak, hogy mikor, mi és milyen körülmények között számít vagy bizonyul irodalomnak. Itt természetesen nem az egyes olvasók ún. szubjektív ítéletéről van szó: az esztétikai tapasztalatnak többek közt abban van a különleges közösségteremtő szerepe, hogy „szépnek” csak a külön-külön szubjektív izlésítéleteket felülről érvénnyel bizonyulhat valami. Az egyszemélyes kánonoknak nincs realitása. Amíg csak egyvalakinek tetszik valami, addig az nem tesz szert esztétikai jelentőségre.

Az irodalomtudományt többek közt éppen a fenti okokból sorolja a közgondolkodás az ún. „szoft” tudományok közé. Valamennyien ismerjük azt a leereszkedő gesztusok táplálta, s még csak nem

is barátságtalan vélekedést, mely szerint az irodalom ügye ráérő széplelkek szórakozása. Ráadásul abban van a szakmai luxusa, hogy az egyetemen még fizetnek is ezért. Tárgyának erős humán-ideológiai beágyazottsága miatt az irodalomtudománynak azzal is szembesülnie kell, hogy míg Ohm második törvénye ügyében talán nem, addig egy verset vagy regényt olvasva sokan hajlamosak szakértőnek képzelni magukat. A legsúlyosabb tapasztalat azonban, amely egy szaktudománnyal szemközt egyáltalán hangoztatható, az az, hogy az irodalomtudomány a maga kétszázvalahány éves története folyamán sem tudott választ adni a kérdésre: mi is az irodalom? Ami szakmai nézetben azt jelenti, nem tud felmutatni vagy megszilárdítani olyan megbízható ismérveket, amelyek mentén az irodalmat el lehetne különíteni mindattól, ami nem irodalom. Vagyis az irodalomtudomány legfőbb feladatára nézve máig érvényes ugyan Emil Staiger nevezetes maximája, mely szerint a diszciplinának „azt kell megértenie, ami [irodalmi hatásként] megragad minket”, de ennek a különleges hatásnak a mibenlétéről nem rendelkezünk formalizálható válaszokkal. Más-képpen szólva: általános érvénnyel nem tudjuk megmondani, mi tesz egy nyelvi közleményt irodalommmá.

Mindez akár már elégséges módon alá is támaszthatná azt a többször hangoztatott vélekedést, hogy az irodalomtudomány története lényegében saját válságainak — és azok megoldási kísérleteinek — története. Ennek viszont az mond ellent, hogy a szomszédos tudományok leggyakrabban az irodalomtudományban végbement interpretációs stratégiaváltásokat hívják segítségül saját módszereik megújításához. Clifford Geertz-től Hayden White-ig sorakoznak a bizonyítékai annak, hogy ez az önmagát folyvást megkérdőjelező szaktudomány nagyon is termékenyítőleg hat a határterületek diszciplináira. Lynn Hunt profesz-

szor, a koramodern történelem nemzetközi híró kutatója pedig 1990-ben kifejezetten szaktudományi mintául ajánlotta azt a megértéseméleti fordulatot, amelyet a hetvenes években hajtott végre a hermeneutikai irodalomtudomány. E modellváltás lényege — nagyon egyszerűsítve — az volna, hogy a megismerésnek az objektum és a szubjektum szembenállásában megalapozott módszertanát olyan értelmezési eljárásoknak kell fölváltania, amelyek annak tudatában törekednek a dolgok megértésére, hogy még elvileg sem foglалható el olyan „objektív” — tehát a történelmen kívül helyezett, az életvilág fölé emelkedő olimposzi — pozíció, amely kifogástalan, tehát végső igazságokhoz segíthetné hozzá a kutatást. Nagyjából olyasvalaminek a belátásáról volna itt szó, amit a XIX.

„Valamennyien ismerjük azt a leereszkedő gesztusok táplálta, s még csak nem is barátságtalan vélekedést, mely szerint az irodalom ügye ráérő széplelkek szórakozása. Ráadásul abban van a szakmai luxusa, hogy az egyetemen még fizetnek is ezért.”

„Az irodalom ugyanis – a kézenfekvő látszat ellenére – nem egyszerűen a maga immateriális értelmében határolhatatlan kulturalitás terméke. Ha ugyanis igaz, hogy minden nyelv – mint a kultúra meghatározó médiuma – csupán annak mértéke szerint tudja artikulálni a világot, amennyire saját irodalma képesíti, akkor az irodalom kultúraalkotó potenciálja lényegesen jelentősebb, mint a kultúra irodalomképző ereje.”

század második felében J. Gustav Droysen még úgy fogalmazott meg, hogy a történelem kutatójának „nem az objektivitása, hanem az igazságossága kelti jó hírét”.

Vannak, persze, ma már Magyarországon is, olyan elméleti kezdeményezések, amelyek magában abban a megkülönböztetésben (mi *irodalom* és mi *nem irodalom?*) látják az irodalom megragadhatóságának legfőbb akadályát, amely úgyszólván már előzetesen van beépítve a fenti kérdésfelvetésbe. Ezek nagyjából abból indulnak ki, hogy a nyelv korlátozhatatlan mozgásából táplálkozó irodalom nem rendelhető antropológiai premisszák alá. A költői nyelv gépies, emberi akarattól függetlennedni képes dinamikája ezért az irodalmat az igazság történéseinek olyan módjává teszi, ahol az igazság művé, a mű pedig igazza válik (Heidegger). Az esztétikai tapasztalat itt azonban nem őrzi meg azt az előkelő különállását, amelynek jegyében az irodalmiságot az ún. „művészi eszközök” és „formai technikák” (rím, ritmus, ismétlődés, „zeneiség”, képiség, alakzatok) érzékekre gyakorolt hatásával lehetne azonosítani.

Ebben a vizsgálódási horizontban hamar szemünkbe tűnhet, miért is korlátozza az objektummal szembehelyezett szubjektum távlata az irodalom megértését. Az irodalomra tárgyként, tárgyi dokumentumként tekintő alanyiség ugyanis nagyjából két funkciót ismer föl az irodalom működésében. *Tanúsító* funkciót tulajdonít az irodalomnak ez a nézőpont olyankor, amikor úgy látja, a nyelv poétikai funkciója (Jakobson) szerint működő irodalmi szöveg úgyszólván magát az irodalmiságot viszi színre, azt „tanúsítva”, miként esik egybe a poeticitás az irodalmisággal. „*Megjelenítő*” és *dokumentáló* funkciót pedig olyankor társít ez a felfogás az irodalomhoz, amikor úgy véli, az irodalom szövegei — a társadalom problémáitól a szerzői szándékokig — rajta túli világokat reprezentálnak. Látható, hogy a szubjektivitásnak ez a formális struktúrája mindössze egy élénk helyezett, szemünk elé került dologra egyszerűsíti az irodalmi szöveget, amelynek az volna a feladata, hogy a maga sajátosságai lehetőségei szerint *megmutasson* nekünk valamit.

Ha azonban ki tudjuk vonni magunkat az *esztétikai megkülönböztetés* — vagyis amikor úgy gondolkodunk, hogy valamely műalkotás „művészileg” ugyan kifogástalan, de „tartalmilag” kérdéses (vagy éppen fordítva) — hagyományos reflexeinek kényszere alól, akkor az irodalmiságnak egészen más értelme nyílhat meg előttünk. Mindenekelőtt az a legtágabban vett sajátossága, hogy az irodalom elsősorban a hagyomány nyelviségének formája és mint ilyen az írásbeliség foglalatosa. Ezért mondhatja Gadamer, hogy „az irodalom létmódjából minden nyelvi hagyomány részesedik”. És noha ma irodalomnak elsősorban a poeticitás formaelveinek megfelelő, fikcionált szövegeket tekintjük, nyilvánvaló, hogy a nyelv látható formájával, vagyis a szöveg írásos rögzítettségével szemközt nem ugyanaz a dolgunk, mint amikor valamely használati tárgyval vagy eszközzel foglalatoskodunk. A sok fontos különbség közül elsősorban azt kell itt szem előtt tartanunk, hogy az irodalmi szöveghez olyan létmód tartozik, amely — eltérően a köznapi nyelvhasználatától — fokozottan nyilvánítja meg a maga nyelvi formájának *partitúraszerűségét*. Ami azt jelenti, hogy maga az, amit műalkotásnak nevezünk, csak az olvasásban válik valóban műalkotássá. Az irodalmi szöveg műalkotássá válásához ezért alighanem éppúgy hozzátartozik a megértés eseménye, „mint a zenéhez az, hogy hallhatóvá teszik” (Gadamer).

Ami ilyenkor értelemtörténekként végbemegy, nyilvánvalóan valami egyéb, és talán sokkal több is, mint pusztán „megismerés”: egy szöveg olvasója nem afféle tárgy gyanánt találkozik a benne foglaltakkal. És minthogy ez a megértésmód — éppen mert *nyelvilég* nagyon is logikus, de mégsem módszerhitűen analitikus — nem rendelhető alá a kategorikus ismeretelméleti hierarchizációnak, nem is könnyen találja meg a helyét a tudományok szigorú rendjében. Innen tekintve például külön érdekessége az irodalom tanulmányozhatóságának, hogy az irodalomtudomány maga lényegében kikerült a korábbi filozófiai-esztétikai felügyelet alól. Ezt a tényt nem jeleníti ugyan meg az intézmények ún. kurzuskínálati rendszere, mert még az irodalmi

doktoriskolák hallgatóinak is modern-filozófiai bevezetés van legelsőként előírva. A szaktudományi gyakorlatban azonban már régóta inkább annak élő kérdéseivel találkozunk, vajon milyen — éppen nem hierarchikus — viszony állapítható meg pl. a bölcsélet és az irodalom nyelve között. Ha igaza van a kései Heideggernek abban, hogy „a gondolkodás törvényszerűsége független az embertől, aki a gondolkodás aktusait végrehajtja”, akkor elegendő okkal vélelmezhető, hogy a két nyelviség („Dichten und Denken”) között éppen azért nem állhat fönn hierarchikus viszony, mert a(z irodalmi) nyelv gépszerű mozgása úgyanígy függetlenedik az alkotótól, aki az ún. jelentésképzés aktusait végrehajtja.

Aligha lehet csodálkozni tehát azon, hogy az utóbbi évtizedek irodalomtudományának szinte minden jelentős kérdése az interpretáció és a jelentésképzés történései körül összpontosul. Többségben vannak azok az irányzatok, amelyek rejtett hatalomtechnikai eljárásokat, kódolt uralmi igényt, elvi autoritást látnak a megértést kidolgozó végrehajtó értelmezésben. E felfogások szemében a diszkurzív tér ellenőrzésének ambíciója búvik meg minden olyan elgondolás háttérében, amely kitart amellett, hogy minden szövegnek van közlési igénye, amely az interpretációk elvi sokfélesége ellenére sem oldódik föl teljesen a szubjektív olvasói érdekek végtelenjében. Nálunk — némileg szerencsétlen módon — gyakran akad példa arra is, hogy az értelmezés hermeneutikai szabadságát a tetszőlegességnek azzal a perspektivizmusával azonosítják, amely arra sem kötelezi a befogadást, hogy értelmezését többé-kevésbé arra vonatkoztatva hajtsa végre, amiről az értelmezett szöveg beszél. És még ennek a kielezett törekvésnek is vannak komoly igazságai, különösen, ha nem feledjük, hogy az irodalom története elvileg — s nemcsak ennek az értelmezési szabadságnak a jegyében — olvasható úgy is, mint az elhallgatás aktusában végrehajtott „elnyomások” története. A másutt *gender-*, illetve *queer studies* néven ismert irányok jogos igénye e szellemi-művészeti anomáliák feltárása, hiszen az irodalomtörténet időbelisége nagyonis értelmezhető

olyan diszkurzív „erőtérként”, amelybe mindig csak bizonyos premisszákat átvétele és (nemcsak esztétikai-művészeti) előfeltételek teljesülése árán lehetett belépni. És igaz ugyan, hogy az elhallgatás poétikája is igen beszédes tud lenni, a „tényleges” irodalomtörténet ilyen helyreállításának szándéka lényegében ugyanolyan egyszólamú történetekbe torkollhat, mint amelyek a korrekciós szándékot kiváltották.

Az értelmezés körüli harc természetesen igen karakteres, olykor a történetiség teljes hagyományát is megkérdőjelező olvasásmódokhoz vezetett el az utóbbi évtizedek irodalomtudományában. Paul de Man, az irodalmi dekonstrukció minden bizonnyal legjelentősebb alakja 1981-ben kifejezetten úgy fogalmazott, hogy mivel az irodalmi nyelv retorikai természete mindig csak nyelv és másik nyelv között teszi lehetővé a jelentések vonatkoztatását, „a szöveg, miközben jótáll saját, szükségképpen *retorikai* jellegéért, tételezi annak szükségszerűségét is, hogy félre fogják érteni.” Mivel az irodalmi szöveg mindig tud saját félreérthetőségéről, sőt, mondja is azt, a jelentés megszilárdítására törekvő olvasás merő illúzióznak bizonyul. A dekonstrukció utóirányzatai aztán már az értelmezés nélküli olvasás programja jegyében tettek javaslatot arra, hogy az irodalomtudományi kutatásnak — a jelentés keresése helyett — elsősorban a jelentés keletkezésének feltételeit kellene föltárni.

Sokak szerint azonban épp ekkor fenyeget annak veszélye, hogy az irodalomtudomány elveszíti hagyományos önállóságát és azon diszciplínák sorsára jut, amelyeket lényegében bekebelezett a *Cultural Studies* alaktalan monstruma. Az irodalom ugyanis — a kézenfekvő látszat ellenére — nem egyszerűen a maga immateriális értelmében határolhatatlan kulturalitás terméke. Ha ugyanis igaz, hogy minden nyelv — mint a kultúra meghatározó médiuma — csupán annak mértéke szerint tudja artikulálni a világot, amennyire saját irodalma képesíti, akkor az irodalom kultúraalkotó potenciálja lényegesen jelentősebb, mint a kultúra irodalomképző ereje. Ez pedig azért lehetséges, mert a nyelvi történések rendszerint nem a művel(őd)és érdekei szerint mennek végbe. Az ember és világa között természetesen nem üres a tér. A kettő között azonban nemcsak a mindenkori episztémé anyagatlan médiumai közvetítenek. A nyelvben megalapozott irodalmiság kutatása az utóbbi szűk két évtizedben láthatóan arra törekszik, hogy túljusson az interpretáció körül vívott eldönthetetlen küzdelem állapotán. Ma már több irányzat is abban keresi a kiutat, hogy a poétika/poetológia materializációja révén az irodalmi kommunikáció anyagszerű médiumaira (hang, írás, betű, szám) és kulturális technikáira (kéziratosság, könyvnyomtatás, alfabetizáció) összpontosítva állítsa új horizontba a megkerülhetetlen értelmezés kérdéseit. Mert az irodalomkutatás fölött meglehetősen fenyegető jóslat lebeg. A medialitás egyik vezető kutatója szerint ugyanis 1895. december 28. óta a magas irodalomnak csupán egyetlen biztos ismérve van, a megfilmesíthetlensége. Ami itt Friedrich Kittler értelmezésében annyit jelent, hogy irodalom csak addig lesz, amíg *legalább egyvalamiben* többre képes a feltartóztathatatlanul fejlődő technikai médiumoknál.

A bölcsészképzés új távlatai

GÉGÉNY ISTVÁN

Manherz Károly volt már az ELTE rektorhelyettese, a BTK dékánhelyettese, később a Bölcsészkar dékánjává választották — jelenleg az Oktatási és Kulturális Minisztériumban a teljes hazai felsőoktatás igazgatása az ő kezében összpontosul. Az alumnus-mozgalom elkötelezett támogatójával az új képzési modell sajátosságairól beszélgettünk.

– A korábban egyetemi oktatóként tevékenykedő bölcsészprofesszor, a tudomány embere ül most egy minisztérium államtitkári székében, a szakpolitika embereként. Mennyiben más ez a szék — más-e a kilátás ebből a szobából, mint a dékáni irodából?

– A két feladatkör között van hasonlóság, de számos különbözőség is. Azzal, hogy évekig vezetője voltam a Bölcsész Dékáni Kollégiumnak, gyakorlatilag az összes olyan kérdéssel, ami a bölcsészettudománnyal kapcsolatos — akár a bolognai átállás, akár a különböző képzési területek szabályozása —, közvetlen közelről találkoztam. Évekig tagja voltam a Felsőoktatási Tudományos Tanácsnak, ilyen formában tehát könnyebb volt az átállás a dékániságról ide, az államigazgatásba. De nem ez az első megbízatásom ezen a területen. A rendszerváltás éveiben közigazgatási államtitkár voltam, később a Miniszterelnöki Hivatalban is tevékenykedtem. Ezt követően mentem vissza a Bölcsészkarra. A mostani feladat természetesen más, hiszen meg kellett ismernem az összes képzési területet, a természettudományoktól a műszaki tudományokig. 71 intézménnyel kell kapcsolatot tartanom, ami azért más, mint 18 intézettel kommunikálni a Bölcsészkaron belül. Bár önmagában az is nagy feladatot jelentett, hiszen az ország legnagyobb karáról van szó, rengeteg szakkal, sok intézettel, igen nagy személyi állománnyal. Menedzselés szempontjából viszont sok a közös pont, hiszen itt az a dolgom, hogy a kormányzati, a törvénybeli, törvényrendeleti döntéseket próbáljam meg emberközelben, testközelben az intézmények felé kommunikálni — nyilván a „túloldalról” hozott vezetői tapasztalataimra támaszkodva. Sok a közös téma, sok a közös feladat.

– Nem fájt a szíve, hogy a kormányzati koncepció szerint kevesebb bölcsészre van szükség Magyarországnak a jövőben?

– Az ide vonatkozó döntéseket a kormány hozta meg, de hála Istennek nem volt csök-

kenés a bölcsészettudományi képzési terület vonatkozásában, maradt a 4800-as keretszám.

– A hírek mégis arról szólnak, hogy több mérnök, informatikus, ezzel együtt kevesebb bölcsész kell, s a felsőoktatást is ehhez fogják igazítani. Az előző válsza értelmében tehát a leendő bölcsészek száma csak arányában csökkent, valóságosan a létszám változatlan maradt, míg más képzési területeknél növelték a felvehető keretszámot.

„71 intézménnyel kell kapcsolatot tartanom, ami azért más, mint 18 intézettel kommunikálni a Bölcsészkaron belül. Bár önmagában az is nagy feladatot jelentett, hiszen az ország legnagyobb karáról van szó...”

– Pontosan így van. A 2009-es évre vonatkozóan ugyanakkor 200 fővel csökkentette a kormány a társadalomtudományi képzési területre felvehető hallgatók létszámát, növelték viszont — a lisszaboni megegyezés alapján — a természettudományi, informatikai és műszaki képzési területeken a felvehető keretszámot. Látható, hogy ezekre a területekre tényleg szükség van. Többféle felmérés is létezik, többségüket álláshirdetésekre alapozzák, amelyek megmutatják, mire van kereslet. Akik jól elkelnek, akik gyorsan elkelnek, azok pontosan a mérnökök, a műszakiak, a mechatronikát végzett BSc-ek, de a gazdasági szakok is jó pályát ígérnek, főleg pénzügyi vonalon.

– Akkor leszögezhetjük, hogy nem csökkentették a bölcsészettudományi képzési terület keretszámait?

– Igen. Azt azért látni kell, hogy a régi rendszerben — még a bolognai folyamat kezdete előtt — a bölcsészképzés magában foglalta a tanárképzést, de ugyanez igaz volt például a természettudományok esetében is. Az új rendszerben a két út a mesterképzés révén különválik. Nagyon sokan aspirálnak tanárképzési mesterszakokra, hogy ilyeneket indítsanak.

– Az előbb említette, hogy különböző felméréseket alapul

véve az álláspiacon leginkább mérnökök és pénzügyi szakemberek iránt van kereslet. Ha ez lenne az egyetlen szempont, bölcsészekre talán alig lenne szükség. Piacosítható egyáltalán a bölcsészettudomány?

– Nem, de nem is ez a helyes megközelítés. Az említett tanárképzési problémákán túl azzal a jelenséggel is számolni kell, hogy aki a régi felsőoktatási rendszerben nem tudta pontosan eldönteni, mit

szetne tanulni, az választott egy bölcsészszakot, azzal, hogy később majd meglátja, miként alakulnak a dolgok. A KSH egyik kimutatása szerint az elmúlt tíz évben érdekesen megváltozott a diákok szakválasztása. Régebben a fiatalok tudatosabban kitarítottak a választásuk mellett. Ez a határozottabb pályaválasztás újabban bizonytalanná vált. A statisztikák alapján elmondhatjuk, a mai diákok nagy része biztos-ami-biztos alapon próbál dönteni. Kérdés, hogy mi ennek az előzménye, hogy tanulnak-e annyi természettudományos tárgyat korunk fiataljai, vannak-e olyan jó szakkörök, vannak-e olyan egyéniségek, mint pl. Öveges professzor volt, a média sugároz-e olyan műsorokat, amelyekben az ilyen fajta képzettség előnyben részesül. E téren vannak azért biztató jelek. Van olyan intézmény, amely meghívja a középiskolásokat, s bemutat nekik egy szétvágtott autót, hogy lássák, hogyan működik belülről. De még mindig az a tendencia, hogy a gyerekek biztos-ami-biztos alapon választanak. Ez pedig sok esetben milyen szakokat jelent? Társadalomtudomány, bölcsészettudomány, gazdaságtudomány. Az idei jelentkezésekből, de még a tavalyiakból is látszik, hogy ezekre nagyon sokan jelentkez-

Minőségi mesterképzés a Bölcsészkaron

Amennyire fontos feladat Karunk életében az átalakulóban lévő felsőoktatási rendszer egyik újdonsága, a mesterszakok akkreditációja és 2009-es beindítása, legalább annyi találgatás övezi a folyamatot.

Dezső Tamás dékánnal a kiemelt jelentőségű változás részleteiről beszélgettünk.

BRENNER KOLOMAN
egyetemi docens

– Milyen eredménnyel zárult a mesterszakok akkreditációs folyamata az ELTE BTK-n?

– 2009 szeptemberében indulnak először nagy létszámban mesterszakok (MA) a bölcsészképzésben, így az ELTE BTK-n is. Az ELTE BTK vezetése közel 100 szak indítását tervezi, a tanári mesterszakokat is beleértve. Az akkreditációs folyamat első nagy köre csaknem teljesen lezárult a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB) legutóbbi ülésével, s örömmel számolhatunk be arról, hogy az országban egyedülállóan nagy létszámú, 40 diszciplináris mesterszak akkreditációját sikerült befejezni a Karon. Ezen kívül közel 20 tanári mesterszak is indul jövő szeptembertől, így azok a hallgatók is jelentkezhetnek mesterszakos képzésre az ELTE BTK-ra, akik más intézményben fejezték be alapszakos tanulmányaikat.

– Országos szinten komoly bírálatok érték az akkreditációs folyamatot és eredményeit is. Hogyan ítéli meg ezt Ön mint a Bölcsészettudományi Kar dékánja?

– El kell mondanom, hogy a mesterszakok létesítése és indítása komoly bürokratikus feladatot rótt a felsőoktatási intézményekre, ráadásul állandóan változott a feltételrendszer. Első lépésben az adott mesterszakot egységesíteni kellett a képzési és kimeneti követelményeknek megfelelően (KKK). Ezt követően ebben az adott keretben az egyes intézmények, így az ELTE BTK is első körben benyújtotta a korábbi bölcsész-, ill. egyetemi végzettséghez hasonló képzettséget nyújtó diszciplináris mesterszakok részletes indítási kérelmét. Ezekben a kérelmekben tantárgyakra lebontva, a szakirodalmat és az adott oktatói hátteret bemutatva kellett bizonyos kereteket és minőségi feltételeket teljesíteni. A Kar büszkesége, hogy Magyarországon jó néhány szak csak nálunk indul, ugyanakkor ezen képzési paletta akkreditációja nem volt zökkenőmentes.

– Lezárult-e most ez a folyamat?

– Nem, néhány szakunk akkreditációja még csak a közeljövőben fog lezárulni, illetve az ELTE BTK Kari vezetése 2010 szeptemberétől több interdiszciplináris, tehát több tudományterület

nek. Tehát hiába mondjuk mi azt, hogy a keretszámot kinyitjuk itt, lecsökkentjük ott, adott egy nagyfokú érdeklődés.

– A bolognai rendszer alapján viszont új szerepet kaphat a bölcsészképzésnek ez az „általános alapozó” jellege...

– A BA szakok esetében ugyebár a korábbi 5 évnél rövidebb, 6 féléves a képzés. Azt mondja ma egy diák: elmegyek egy bölcsészszakra, megtanulom a nyelvet, megtanulom a PC-technikát, tanulok még hozzá valamit, a munkáltató utána ügyis megtanít arra, amire neki szüksége van. Ez látszott például az Audinál. Amikor velük tárgyaltam, elmondták, hogy felvettek 20–25 német szakos tanárt. Kérdeztem, mit csinálnak velük. Azt mondták, egyrészt jól tudnak németül, másrészt ismerik az országot, a többiek majd megtanítják nekik. Sok nagyvállalat ugyanezt csinálja: jó alapokra építkeznek, saját továbbképzéseikkel. A bölcsészszakoknak mindig is volt egyfajta általános műveltséget adó, intelligenciát fejlesztő szerepe [...]

„A bölcsészszakoknak mindig is volt egyfajta általános műveltséget adó, intelligenciát fejlesztő szerepe [...] Az utóbbi tíz év ezt mutatja.”

– Az utóbbi tíz év ezt mutatja. Korábban az volt, hogy bement valaki egy vagy két szakra és ott is kapott diplomát. Most az van, hogy ha történelem szakon tanul egy fiatal, akkor idővel felveszi hozzá mondjuk a politológiát, mert így esetleg jobban el tud helyezkedni. A legkülönbözőbb helyeken látok bölcsészeket, a minisztériumokban is. Nem biztos, hogy jogász végzettséggel kerül valaki ilyen pozícióba, mert egy bölcsész azért csak megtanul — bizom benne, hogy megtanul — gondolkodni.

– Ha nincs rá közvetlen kereslet, valós szükség viszont igen, akkor a kormányzat vállal-e rá garanciát, hogy mint egy „megvédő”, életben tartja a bölcsészettudományi képzést és kutatómunkát?

– Stabílan tartjuk a keretszámot, és ez is valami. Természetesen nem véletlenül tesszük; a bölcsészettudomány-

ban ugyanis sok minden benne van. Ott vannak a modern filológiák, ott van az összes idegen nyelv. Utóbbiak esetében szélesedett a kínálat, a klasztrikus világnyelvek mellett növekszik az érdeklődés a japán, a kínai és egyéb nyelvek iránt, érthető módon. Sorolhatnám a többi szakterületet — összességében azt kell látni, hogy a keretszámok megállapításában igyekszünk a helyes arányok megtartására, amely soha nem megy veszteségek nélkül.

– Az előbbi kérdés második részét igyekszem kissé konkrétan feltenni: kap-e kifejezetten erre a célra szolgáló és kellő mértékű támogatást az államtól a bölcsészettudományi kutatómunka?

– Az egyetemeknek és főiskoláknak részünkről nyújtott támogatás három forrásból érkezik. Az egyik a hallgatók után járó normatív támogatás, a másik nagy csomag a fenntartási költségekre fordítható keretösszeg, a harmadik pedig kifejezetten tudományos, kutatási támogatás. Sajnos gyakran előfordul, hogy utóbbi keretből is kénytelenek az intézmények elvenni a bérek és működési költségek fedezéséhez pénzösszegeket, ami csökkentheti a valós kutatómunka támogatottságát. Ráadásul az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében kiírt két nagy operatív program, a TIOP és TÁMOP is kifejezetten a vidéket, az úgynevezett konvergencia-régiókat részesíti előnyben.

– Hiába emelkedik ki a mezőnyből a nem akármilyen Bölcsészszakkal is rendelkező ELTE, végül is csak egy a hetvenegynéhány felsőoktatási intézmény sorában?

– Az ELTE mindig is jól teljesített, a különböző kimutatások és rangsorok többségét vezeti. Ami az ezzel kapcsolatos támogatást jelenti, az az előbb említett hármas felosztásban ugyanolyan elvek mentén jár minden intézménynek, nyilván a nagyobbak esetében nagyobb lesz az összeg is, bár ez sok dologtól függ. Viszont a minisztériumnak nincs beleszólása,

hogy az adott intézményen belül melyik kar és intézet milyen mértékben részesül a központi támogatásban — úgy szoktam mondani, mi csak az egyetemek és főiskolák kapujáig megyünk, onnan már nem szólunk, nem szólhatunk bele a döntésekbe. Az is tény, hogy a fővárosban — annak közvetlen vonzáskörzetét is beleértve — három bölcsészkar működik, amit soknak tartok.

– Épp egy évvel ezelőtt beszélgettünk egymással az első magyarországi egyetemi öregdiák-magazin megjelenése kapcsán, s már akkor kiderült, Ön elkötelezett támogatója az úgynevezett pályakövetési rendszer beindításának és a hozzá kapcsolódó minőségi szolgáltatások fejlesztésének. Az újabb kiadvány megszületésekor kérdezem: mi változott az elmúlt évben — hogy áll az öregdiák-mozgalom szakpolitikai támogatása?

– Intézményenként különböző érdeklődést tapasztalok. Van, aki nagyon lelkesen végzi a kapcsolatépítést, de vannak olyanok is, akik még keveset tettek az ügy érdekében. Az állam elsődlegesen a pályakövetési rendszer kiépítését támogatja, ám az ebben való részvételre senki nem kötelezhető. Sok szép példa mutatja, hogy mind több egyetem és főiskola ismeri fel az új közösségi modellben rejlő sokrétű lehetőségeket, többek között egy újfajta támogatási forma beindítását. A minisztérium határozottan biztatja az intézményeket, de nagy szerepe van mindebben a HÖÖK-nak, valamint a helyi hallgatói szervezeteknek és a Karrier Irodáknak is. Törvényi kötelezettség viszont a témához szorosan kapcsolódó adatbázis, a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) elkészítése és információval való feltöltése. Amint ez — rövid időn belül — beindul, a pályakövetési rendszer kiépítése és az öregdiák-mozgalom fejlődése is lendületesebb szakaszba érkezik. ■

„...NEM TUDOM, HOGY POSZTMODERN ÍRÓ VAGYOK-E...”

Saramago

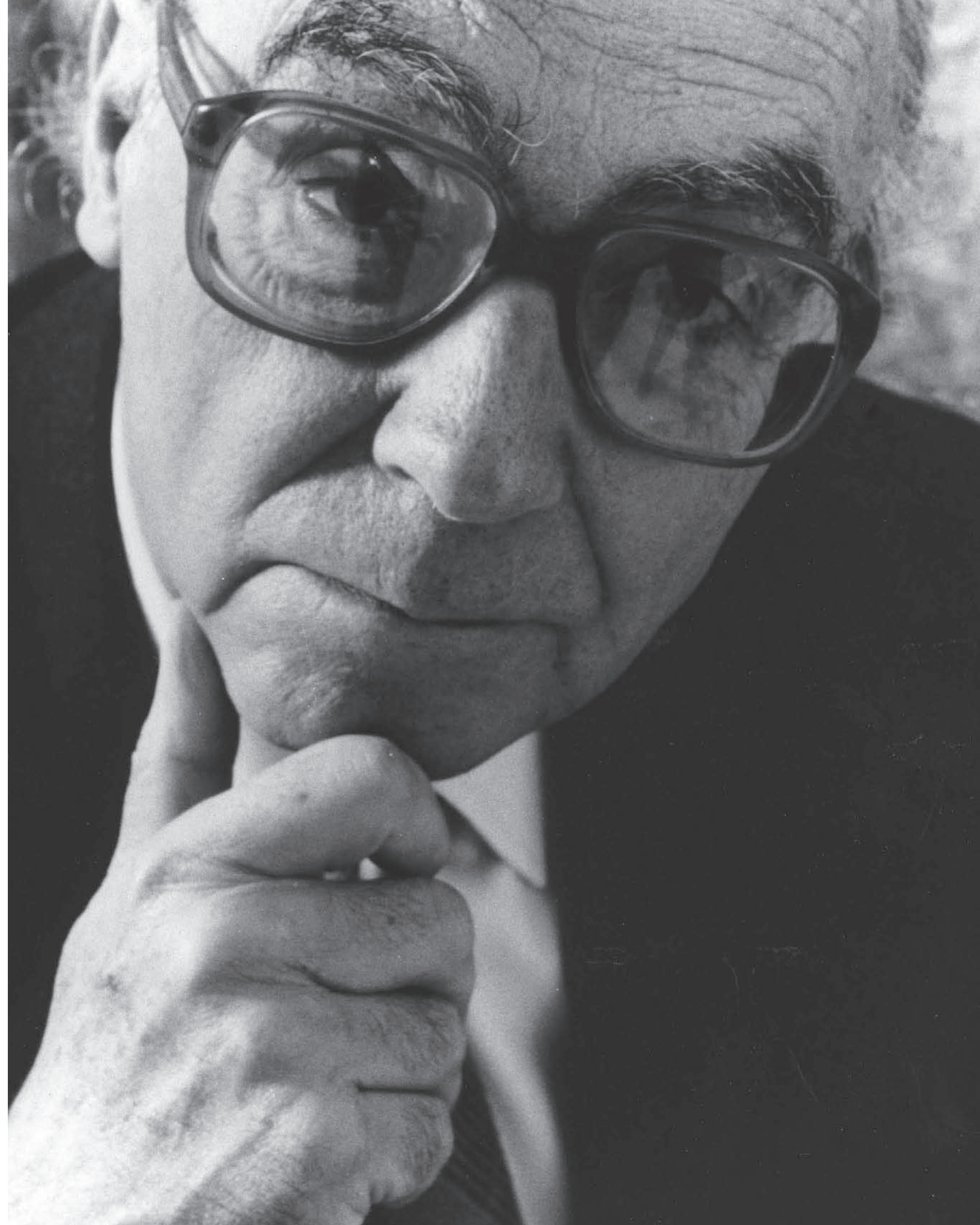
José Saramago a XX. századi portugál irodalom egyik meghatározó alakja, akinek jelentőségét fokozza, hogy máig ő az egyetlen portugál nyelven alkotó szerző, aki megkapta a Nobel-díjat. Regényei — két első műve, *A festészeti és szépírási kézikönyv* és *A Felemelkedve a földről* kivételével — megjelentek magyarul, és az író már megfordult hazánkban. Jelen interjúnk elektronikus levélváltás eredménye, a betegségből felépülő, idén novemberben 86. születésnapját ünneplő Saramago új regényének, *Az elefánt vándorútja*-nak írása közben szakított időt arra, hogy kérdéseinkre válaszoljon.

PÁL FERENC [75]
egyetemi docens

– Regényírói pályájának tényleges kezdete egybeesett a portugál prózairodalom megújulásával és egy olyan új irónemzedék megjelenésével, amelynek tagjai az 1974-es Szekfűk Forradalma utáni időszakban tabukat döntögettek, és kérdéseket tettek fel a portugál múlttal kapcsolatban, mert hazájuk történetét másképpen akarták látni és értékelni. Miképpen látja a kapcsolatát ezzel az új irónemzedékkel, miképpen viszonyult hozzájuk egy olyan író, aki már harminc évvel korábban is megpróbálkozott a regényírással, s akinek a tevékenysége igen jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a portugál prózát egyre többen olvassák a világon?

– Nem hiszem, hogy beszélhetnénk egy olyan irónemzedékről, amely az Áprilisi Forradalom nyomán és annak eredményeképpen jelent volna meg az irodalomban. Először is azért nem, mert nem feledkezhetünk el azokról a már egy ideje publikáló írókról, akik korábban, a portugál fasizmus nehéz körülményei között alkotva, megteremtették a lehetőséget annak, hogy az ország valóságos viszonyaira új perspektívából lehessen tekinteni: kritikusan, nyíltan, megszabadulva a korábbi közhelyektől. Mindenesetre nem született olyan kiáltvány, és ahogy tudom, még a gondolata sem vetődött fel senkiben, hogy megszülessen, amely körül csoportosulhattak volna azok a tudatosabb alkotók, akik ráébredtek arra, hogy a kor, amelyben éltek, újfajta művészi kifejezést követelt meg, mind tartalmilag, mind formailag.

Carlos de Oliveira — a portugál neorealizmus egyik kimagasló egyénisége, aki a társadalmi érzékenységet ötvözte az írás problematikájával — a következő szavakkal adott hangot ennek az érzékenységnek: „Hadd menjek el valamelyik távoli kis faluba, és ott azonnal tudni fogom, mit kell tennem.” Mindazonáltal feltételezem, hogy ezekről a kérdésekről szűk körben sokat beszéltek, de mivel én mindig kívül álltam az írói csoportosulásokon, nem igazán tudnék erről mit mondani. Az a benyomásom, hogy mindegyikünk a maga útját járta, függetlenül a jelszavaktól vagy bármiféle elkötelezett szerepvállalástól. Az én esetemben is így történt, annál is inkább, mert tökéletes elszigeteltségben alkottam. Ismertem a korszak legnagyobb íróit, némelyikükhöz baráti szálak is fűztek, de ennek ellenére mindig outsider maradtam az írói társadalomban. ▶

Nem különösebben érdekel, hogy megfeleltem-e azoknak törekvéseknek, amelyekre a kérdésében utal, mert sokkal inkább arra volnék kíváncsi, hogy képes voltam-e az említett korszakot formáló eszmerendszerben új szempontokat érvényesíteni.

– *Végignézve az elmúlt harminc év portugál irodalmán, elmondható-e, hogy az Ön vagy nemzedéktársainak regényei hagytak valamiféle nyomot a portugál gondolkodáson? Sikerült-e megváltoztatniuk a portugálok történelemhez való viszonyulását, vagy minden változatlanul maradt?*

– Nem igazán tudok erre a kérdésre válaszolni. Tény, hogy a portugál olvasók érdeklődése megnőtt az úgynevezett történelmi regények iránt. De hogy ez az érdeklődés hatott-e — és ha igen, miképpen — a közös tudatra, azt nem tudnám megmondani. Azt hiszem, még ez a folyamat sem vezetett oda, hogy kialakuljon egy tudatos történelemszemlélet, a történelmi távlatokban való gondolkodás képessége. A görögök egykor nagyok voltak. Volt egy évszázad, amelyben mi is olyan nagyok voltunk, hogy azt ma már elképzelni sem tudjuk. Felnőttünk történelmi lehetőségeinkhez.

– *Egyik kritikusa és kutatója, Maria Alzira Seixo egy tanulmányában neorealista írónak nevezi Önt, és igen erős kapcsolatokat vél felfedezni regényei és a portugál irodalmat több mint három évtizeden át uraló, a végére más kissé doktrinér neorealista irányzat között, míg más kritikusok és olvasóinak legnagyobb része posztmodern írónak tartja. Miképpen lehetne feloldani ezt az ellentmondást, ha egyáltalán beszélhetünk ellentmondásról?*

– Az a véleményem, hogy a gyakorlat mindig megelőzi az elméletet, s a különböző címkék és bélyegek felelőtlen alkalmazása megnehezíti a tényekkel való szembenézést. Valóban volt

„...a gyakorlat mindig megelőzi az elméletet, s a különböző címkék és bélyegek felelőtlen alkalmazása megnehezíti a tényekkel való szembenézést.”

kapcsolatom a neorealizmussal, mint ahogy akkoriban közvetlen vagy közvetett módon mindegyikünknek, még azoknak is, akik manapság az ellenkező oldalon állónak tüntetik fel magukat, vagy egész egyszerűen megtagadják a múltjukat. Különös, hogy amikor megszületett az a regényem, a *Fölemelkedve a földről!*, amelyet egyértelműen és határozottan neorealistának ítéel mindenki, a világ neorealista ábrázolásának termékeny korszaka már csak halványuló emlék volt, s egy vérszegény glosszánál többre nem tellett volna tőle. De őszintén megmondom, nem tudom, hogy posztmodern író vagyok-e, ahogy annyian állítják rólam. Én, ha egyáltalán megengedhető, hogy ebben a kérdésben nyilatkozzam, olyan realista írónak tartom magam, aki azt ábrázolja, amit az élet elébe tár, és eközben nemcsak nem tartja magát egyetlen iskola, irányzat vagy elmélet szabályrendszeréhez sem, hanem egyáltalán tudomást sem vesz róluk. A szövegköziség, amely például igen erősen jelen van a regényeimben, nem a posztmodern irodalom kizárólagos sajátossága — másfelől a posztmodern csak az irodalomban és az építészetben van jelen. Az a véleményem, hogy a posztmodern címkét kissé sietősen aggattuk rá bizonyos kulturális termékekre, és most nem igazán tudjuk, mihez is kezdjünk vele, noha se szeri, se száma azoknak az elméleti erőfeszítéseknek, amelyekkel megpróbálják igazolni a létét.

^[1] Ebben a regényében, az író a Portugália déli részén elterülő Alentejo tartomány parasztlainak életét mutatja be a XX. század első éveitől kezdve az 1974-es forradalomig, a képzeltbeli Mau-Tempo család több nemzedékének sorsán keresztül

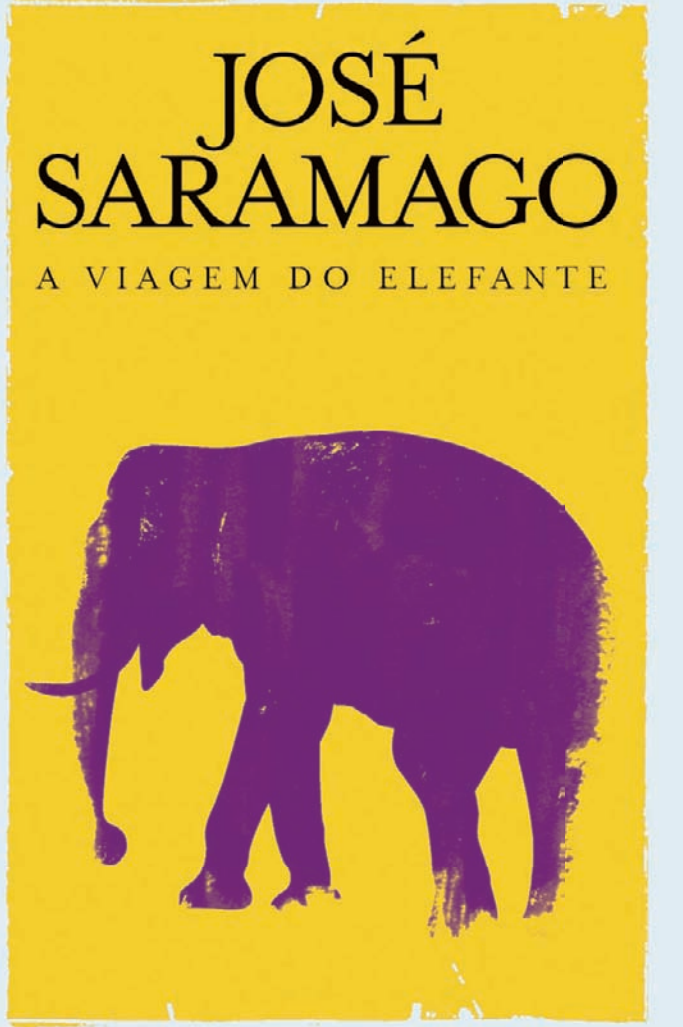
JOSÉ SARAMAGO

Az elefánt vándorútja

(részlet)

Az elefánt vándorútja

Szellő sem rezdül, a köd mégis lassú örvényléssel mozog erre-arra, mintha személyesen maga bőreász fúdogálna az örök jéggel borított, kies északi vidékekről. Ám őszintén megvallva, igencsak furcsálljuk, hogy ilyen kockázatos helyzetben, mint ez a mostani, valakinek az legyen a legfőbb gondja, miképpen cizellálhatná még jobban a prózáját, közhelyes megoldásokkal igyekezve némi költőséget kicsiholni belőle. A karaván többi tagja ekkorra már feltehetőleg észrevette, hogy valaki hiányzik közülük, sőt ketten, minden különösebb ösztönzés nélkül arra is vállalkoztak, hogy visszafordulnak, és megmentik a ki tudja merre tébolygó szerencsétlent, ami igazán nemes lelkü cselekedet, még ha azután az illető élete végéig viseli is a pipogyaság bélyegét. Gondolják csak el, hallatná hangját a közvélekedés, ott ül az a jóember, és arra vár, hogy megjelenjen valaki, és megmentse, van, aki semmit nem szégyell. Valóban üldögélt egy keveset, de már felállt, és merészen megindult, előre lendítette a jobb lábát, mintha el akarná úzni a sors ártó szellemeit és nagyhatalmú szövetségeseiket, a végzetet és a véletlent, majd lépett a ballal is, de már kissé bizonytalanabbul, mivel a helyzet komolyra fordult, az anyaföld ugyanis eltűnt, mintha a sűrű, gomolygó köd újabb hullámai takarták volna el a szeme elől. A harmadik lépésnél már nem látta két kezét sem, amelyeket előre nyújtott maga elé, mintha attól tartana, hogy beleveri az orrát egy váratlanul elébe kerülő ajtóba. Ebben a pillanatban egy másik gondolat is felrémlett benne, mi van ha az út elkanyarodik erre vagy arra, s az az irány, amelyet követ, szándéka szerint egyenes vonalban és következetesen mindig egyfelé haladva, olyan puszta vidékre vezeti el őt, ahol földi lényére, mind a lelkére, mind pedig a testére biztos pusztulás vár, ami ez utóbbi esetében nyomban be is következne. És mindennek úgy kell megtörténnie, ő, hitvány sors, hogy még egy kutya sincs vele, aki legalább lenyalogatná a könnyeit, amikor eljön a válságos perc. Egy pillanatig felrémlett benne, hogy visszafordul, és menedéket kér a faluban, amíg szét nem oszlik a köd áthatolhatatlan függőnye, de tájékozódási képességét elveszítve, nem érzékelve az égtájakat sem, mintha olyan idegen vidékre vetette volna a sorsa, amelyről semmit nem tud, úgy gondolta, még mindig az a legjobb, ha visszaül a földre, és vár, amíg a sors, a véletlen, vagy a szerencse közül az egyik, vagy mindhárom együtt, elvezeti az áldozatkész önkénteseket ahhoz az aprócska földdarabhoz, amelyen ott árválkodott, mint egy elhagyatott sziget a végtelen óceánban. Vagy még inkább, mint egy tű a szénakazalban. Három perc sem telt bele, és már aludt is. Különös állatfajta az ember, képes álmatlanul hánykolódni a legapróbb sem-

A Viagem do Elefante, José Saramago, 1977

miség miatt, de az élethalálharc előestéjén úgy alszik, mint a bunda. Most is így történt. Elnyomta az álom, és feltehetőleg még most is aludna, ha valahonnan a köd mélyéről váratlanul fel nem hangzik Salamon zengzetes trombitálása, amelytől még talán a távoli Gangesz partjai is visszhangzottak. A váratlan ébredéstől kábán, nem tudta megállapítani, vajon merrefelé lehet a zengő hang kibocsátója, aki váratlan elhatározással megmentette őt a rá váró fagyhaláltól, vagy ami még rosszabb, attól, hogy felfalják őt a farkasok, mert ezen a vidéken temérdek a farkas, és egy magányos, fegyvertelen embernek esélye nincs egy falkával, de még csak egyetlen példánnyal szemben sem. Salamon második trombitálása még erősebb volt, mint az első, bugyborékolva tört föl a torka mélyéből valami hang, mintha dob peregne, majd hirtelen az elefántokra jellemző trombitálássá alakult. A férfi már úgy törtet át a ködön, mint a lándzsáját magasba emelő, rohamra induló lovag, miközben magában így könyörög. Még egyszer, Salamon, még egyszer. És Salamon teljesíti a kérését, még egyet trombitál, de már korántsem olyan erősen, leginkább csak megerősítésül, mert a tébolygó már nem tébolyog, egyre közeledik, már ott jár a lovak felügyelőjének kocsija mellett, de egy részletet sem lehet kivenni, mert minden tárgy és minden ember olyan, mint egy elmosódó vázlat, s most új gondolat fészkelte bele magát a fejünkbe, amely eléggé nyugtalanító, képzeljük el, hogy ez a köd széteszi az emberek, a lovak és még az elefántok bőrét is, bármilyen vastag is, és nincs olyan tigris, amelyik a fogait belevájhatná, nem minden köd egyforma, egy nap majd gázfelhő formájában jelentkezik, és jaj annak, aki nem visel a fején egy alkalmas szoros sisakot.

A Viagem do Elefante, José Saramago, 1977

– *Történelmi tematikájú regényeiben, amelyeket Linda Hutcheon terminusát átvéve „történetírási metafikcióknak” neveznek, a portugál történelemről rajzol eléggé lehangoló képet. De ez a pesszimizmus nemcsak a saját hazájával kapcsolatosan jelenik meg, a Jézus Krisztus evangéliuma című regényében Európáról sincs jobb véleménye, későbbi regényeiben, mint a Vakság vagy a Megvilágosodás, pedig már az emberiség jövőjét illetően is elveszteni látszik minden reményét.*

– Túl sok időt vesztegetünk arra, hogy a reményről beszéljünk. Úgy gondolom, talán Ádám lehetett az, aki először mondta ki ezt a szót, miután megette az egész almát: „Remélem, nem lesz baj belőle”. Tévedett, ahogy azt nagyon jól tudjuk. A remény alapjában véve legalább olyan illuzórikus dolog, mint a hit. De olcsón hozzá lehet jutni, és ezért igen könnyen áltathatja magát az ember olyan reményekkel, amelyekre a valóság lépten-nyomon rácăfol, vagy ringathatja magát olyan hitekben, amelyek nem állják ki a legegyszerűbb megfontolás próbáját sem. Az a gazdasági válság, amely jelen világunkat sújtja, s amelynek nem lesz vége egyhamar, az előidézésében vétkes spekulánsokat hatalmas vagyonokhoz juttatja. Beszélhetünk-e reményről, amíg ilyen emberek vannak hatalmon?

– *A portugál történelemről festett eléggé lehangoló összképben üdítő kivételként jelenik meg a Kötutaj és a Lisszabon ostromának históriája. Ezekben a regényeiben talán rokonszenvvel tekint a portugálokra, mert az utóbbiban a történelmi tényekkel szembefordulva azt állítja, hogy honfitársai idegen segítség nélkül szabadították meg a móroktól Lisszabont, az előbbiben pedig felidéz a portugál felfedezések dicsőséges időszakát, miközben az Európa testéről leszakadó Ibér-félszigetet elvezeti az egyenlítő környéki vizekre, ahol nemzetének demográfiai fellendülését jósolja meg azzal, hogy minden asszony teherbe esik...*

„Ne legyenek illúzióink. A nők is emberi lények, és mint ilyenek egyaránt képesek a legjobbra és a legrosszabra.”

– Ebben az esetben sem az optimizmus szólt belőlem. Először is, mit jelentett Lisszabon felszabadítása? A mórok már századok óta ott voltak, akkor érkeztek oda, amikor a portugálok még nem is léteztek. Afonso Henriques, akit a mórok valamilyen ok miatt „a galego”-nak hívtak hódító háborúba kezdett, amelyből végül győztesen került ki. Csak ennyi történt. Ám ha valaki ebből arra a megállapításra jutna, hogy a portugálokat fel lehet menteni az ország történetére rátelepedő árnyékok alól, ez olyan messzemenő következtetés, amelyre sem íróként, sem állampolgárként nem vagyok hajlandó. Ami a *Kötutaj* végén megjelenő demográfiai robbanást illeti: ez nem több, mint egy metafora, akárcsak a regényeimben megjelenő nóalakok. Vagy parafrazeálva Fernando Pessoa szavait: annak a története, ami megtörténhetett volna.

– *A portugál tengeri utazásokat és felfedezéseket sem tartja olyan civilizációs tettnek, amelynek nyomán létre lehetne hozni portugál nyelvű országok nagy közösségét, egy jövőendő portugál szellemi birodalom alapját, ahogy ezt a XVII. századi hítszónok, Vieira atya megjósolta?*

– Az a véleményem, hogy a portugál nyelvű országok eltérő érdekei, a globális stratégiai elgondolásokban betöltött helyük, a luzofón országok közösségén túlmutató párhuzamos szövetségi viszonyok nem igen tennék lehetővé egy ilyesfajta közösség megeremtését. Elég csak számba venni azt, hogy mennyi problémával jár a CPLP (a Portugál Nyelvű Országok Közössége) tevékenysége, ahol a szép szólamok nem hiányoztak, de igen kevés tényleges eredménnyel jártak.

– *Regényeiben idealizált, mégis hús-vér nóalakokat teremtett, akik képesek voltak kiemelkedni a földi lét középszerűségéből, az imént mégis csak metaforának nevezte őket.*

Az édentől keletre és nyugatra

Lisszabon

– Ne legyenek illúzióink. A nők is emberi lények, és mint ilyenek egyaránt képesek a legjobbra és a legrosszabbra. Azzal, hogy kiválasztott lényekként ábrázoltam őket a regényeimben, egy eléggé déli-babosan romantikus ösztönzésnek engedtem. Nőalakjaim kivételes személyiségeként jelennek meg, de nem azért, mert nők, hanem mert emberként ilyenek, függetlenül attól az örök vitától, amely az egyik nemet a másik fölé szeretné helyezni. Ha a hatalom a nők kezébe kerülne, akkor sem lenne alapvetően más.

– Visszatérve a Kötutaj-hoz, bár kissé anakronisztikus módon — amit remélem nem vesz zokon, hisz a regényeiben nagyon sokszor él anakronizmusokkal — Portugália, amely a maga gályára emlékeztető földrajzi formájával könnyedén siklana a habokon, magával viszi a formátlan Spanyolországot, és így lassan vánszorog az Atlanti-óceán vizein: a két nemzet nagyon gyakran egymás mellé rendelve jelenik meg a nyilatkozataiban is, sőt nemrégiben kijelentette, hogy Portugália szorosabb kapcsolatra is léphetne Spanyolországgal: ez a gondolat az ibér egységet szorgalmazó elgondolásának a megújítása, vagy annak a felvetése, hogy Portugália feloldódjon Spanyolországban?

– Soha eszembe sem jutott, hogy Portugáliának bele kellene oltadnia Spanyolországba. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, fel kellene oldani, meg kellene semmisíteni egy nyelvet, egy kultúrát, egy történelmet, ez pedig, ahogyan a Spanyolországban a közelmúltban megtörtént események mutatják, lehetetlen. Elgondolásom igazából arra vonatkozott, hogy újfajta egyetértésre kellene jutnia a két országnak, egyetemes szinten össze kellene hangolniuk kölcsönös érdekeiket, hogy a két félszigeti nemzet közötti kapcsolatokban minőségi változás jöjjön létre, mert ezzel, meggyőződésem szerint mindannyian csak nyernénk.

– Amikor 1992-ben beszélgettünk a regényeiről, és a Nobel-díjról kérdeztem, amelynek odaítélését akkoriban már rebesgették, így válaszolt a kérdésemre: „Nagyon ködösek azok a feltételezések, hogy nekem ítéljék a Nobel-díjat. Soha nem írtam és nem is fogok azzal a hátsó gondolattal írni, hogy egyszer majd Nobel-díjat kapok. Ötvennyolc éves koromban ismertek el íróként, hisz’ 1980-ban jelent meg a Főlemelkedve a földről című regényem. És ha egy író ilyesféle elismerést akar, akkor jóval korábban kell kezdenie munkásságát. Azok a könyvek, amelyeket megírtam, a saját logikájukat követték, soha nem került szóba, hogy közelebb visznek vagy eltávolítanak a Nobel-díjtól. Számomra fontos az, hogy önmagamhoz, a munkámhoz hű legyek, és nem akarom, hogy valaha is el kelljen mondanom valamely megnyilvánulásomról, hogy ez nem én vagyok.” Megkapta a díjat, és vele együtt

a Nobel-díjasra háruló felelősséget is. Hogyan írt a Nobel-díj odaítélése után, érzi-e úgy, hogy leírt vagy kimondott szavainak nagyobb súlya van, és hogy talán ez a díj átértékeli addigi munkásságát?

– Nem gondolok arra, hogy Nobel-díjas vagyok, miközben írok. Azok a könyvek, amelyeket azóta megírtam, mind más és más indítóokból születtek, teljesen függetlenül a Nobel-díj tényétől. Azt nyilvánvalóan nem állíthatom, hogy a díj nélkül is pontosan ugyanazokat a könyveket írtam volna meg, mint ahogy azt sem tudom elképzelni, hogy másféle könyveket írhattam volna a Nobel-díjjal vagy anélkül, mivel ezekben fogalmazódott meg az író válasza életének különböző időszakában tapasztalt problémákra. A Nobel-díj már a múlt része, egy író életének egyetlen, kivételes pillanatához kötődik, mert ahogyan már annyiszor mondtam, nem törődve azzal, hogy különösebben eredeti-e, amit mondok: az élet megy tovább. Azért dolgozom, mert dolgoznom kell, nem pedig azért, mert megkaptam a Nobel-díjat. A Nobel-díj után természetesen jóval több helyre eljutottak a könyveim. A könyveim és a szavaim is. Mint minden embernek, nekem is vannak gondolataim az életről, a világról, és ha ezek a gondolatok érdekeseek azoknak az embereknek, akik olvasnak és meghallgatnak engem, akkor nem tehetem azt, hogy csalódást okozok nekik, vagy az orruknál fogva vezetem őket. Mindig és mindenütt azt mondom, amit valóban gondolok.

– Utolsó előtti regénye, a Halálszünet válasz az ember végső kérdéseire, amelyek mindenkit nyugtalanítanak, a nemrég megjelent Kicsi emlékek pedig visszatérés a gyermekkorhoz, a gyökerekhez, most újabb regényen dolgozik: ebből arra következtethetünk, hogy még nem mondott el mindent, vagy még valami fontosat közölni akar, és hisz abban, hogy meghallják a szavát...

– Csak azt mondhatom, amit már ezerszer elmondtam: az irodalom nem változtatja meg a világot, a világ változtatja meg az irodalmat. Egy ifjúkori versemben ezt írtam: „Ha valaki annyit elhallgat, amennyit én elhallgattam / nem halhat meg úgy, hogy ne mondjon mindent el.” Még soha senki nem volt képes mindent elmondani arról, ami — vagy ami volt. Valószínűleg még Shakespeare sem. Mégis kitaróan tesszük a dolgunkat. De mintha a tengert próbálnánk meg vederrel kimerni. Hiábavaló minden igyekezet, mégsem futhatunk el az elől a feladat elől, melyre születünk.

ÉDEN. *Paradicsomkertbe három cédrusfa, alatta őrködik Ádám atyánk és Éva, ki a paradicsomkertet alkotta. Azon ült három főangyalka, ki éjjel nappal a hársfát tartotta. Egyik volt Gábiel, a másik Ráfael. A harmadik Szent Mihály főangyal.*

DÉRI BALÁZS [77]
egyetemi tanár

DARVASI SZABÓ BALÁZS ÉS HITVESE, RÓZA, TÓTH ISTVÁN LEÁNYA, NAGYKEREKIBŐL. Dédapám elunta, hogy az atyai földön a Körös-évről-évre elviszi a termést, sőt az életük is veszélyben forog. Negyvenéves korában hirdetést olvasott, hogy a kecskeméti bank olcsón és részben hitelre földet árul Orgovány lakatlan határában, a Kargala-mocsár körzetében. A bugaci pusztá szélén. Eladta a mezőtúri fekete földet, 50 holdat vásárolt rajta, buckákat, ritkás erdőt, legelőt, borókás futóhomokot. Testvérei és ismerősök is követték. Baptista atyafiak. '905 táján szekérre rakta feleségét és három lányát. Asztalosszerszámaikat, a ruhanemüket és az edényeket. Hátrahagyta a halott gyermekek emlékét. A homokon még újabb gyermekek születtek, egy fiú és egy lány maradt életben. Először putriban laktak, aztán tanyát épített, bútorokat készített, szőlőt és gyümölcsöt telepített. Évekig legtöbbször hagymát és kenyeret ettek. A 30-as évekre visszafizette az adósságot, eladósorba került lányainak földet vásárolt a szomszédos dűlőkben. 100 holdra nőtt a birtok. A gazdasági válság idején tejben-vajban, húsban és gyümölcsben fuldokoltak. Csak a bort lehetett eladni. Téríteni járt, imaházat épített. Kargalában, Tolvajosban háborítatlanul élt a baptista kolónia.

SZABÓ BALÁZS HETVENKILENC ÉVES MAGYAR FÖLDMÍVES ÖNÉLETRÁSÁBÓL. *Háromszor jöttünk el, mire végre megbarátkoztunk a gondolatokkal, hogy eljőjjünk ide, az Isten hátamögötti hepe-hupás, fás, bozótos, lakatlan, vad tájra, az orgoványi Petőfi-csárdától hat, a legközelebbi vasútállomástól húsz kilométerre, a bugaci erdő mellé. (Kelet Népe V. évfolyam 6. szám, 1939. június. 362. o.)*

KERTMAGYARORSZÁG. Dédapám dolga: a szőlőskertek, a gyümölcsösök, a szántó, a kaszáló, az erdő, az olak, istállók, a csűr. A kocsiszín, a pince. Dédanyámé a zöldségeskert, a baromfiudvar, a konyha, a szobák, a kamra, a nyárikonyha. A virágoskertek.

AZ KERTNEK LAKÓJA. *És szépen palántákkal felékesített vala az Úr Isten egy kertet édenben napkelet felől, holott helhezteté az Embert, az mellyet formált vala.*

MEGINT IDILL. *Én kiménekk kűs kertembe virágom nézni.*

KISKERTEK. Dédmama a legszebb virágait Nagykerekiből hozta magával, aztán Türről Bugacba. Amerre járt, mindenünnen vitt haza magokat. Két virágoskertje volt. Az egyik a ház végében, a nagyszoba mögött. A ház előtti, eperfákkal szegélyezett, agyagos úton itt jutottunk ki a szőlőbe. A másik virágoskert a ház másik végénél, az imaházba vezető csapás mellett volt. Dédmama innen vitte a virágokat az „Úr oltárára”. Amikor megszülettem, évtizede megözvegyülve nagyanyám tanyáján élt. Akkor ment el, amikor ősém megjött. Első képem háttéré: mama őszi lángrózái.

SZABÓ BALÁZS HETVENKILENC ÉVES MAGYAR FÖLDMÍVES ÖNÉLETRÁSÁBÓL. *Őt gyermekemet temettem el, tizenegyszer voltam a halál torkában. Négyyszer a leírt módon, kétszer lórúgás, kétszer lezuhanás, kétszer a megvadult lovak hurcoltak magukkal, egyszer a kút szakadt rám, kis unokáim kapartak ki a homok alól. Orvosnál soha nem voltam. Orvosságot, tejet nem ittam soha. Mérsékletesen éltem. (Kelet Népe V. évfolyam 6. szám, 1939. június. 362–363. o.)*

AZ ISKOLA. Anyám '29 szeptemberében a tolvajosi részen kezdte az elemi iskolát. Tavaszra megnyílt a közelben, a Kargala túlpártján a tanyasi népiskola. Akkortól oda járt. Első nap dédapa kísérte, aztán egyedül ment a dülóutakon. Volt, hogy az erdön át rövidített. Reggel írás-olvasás, számolás, palatáblája nemrég még megvolt, természetismeret, hittan. Utána munka a tanító úr kertjében. Mezőgazdasági szakismeretek.

KOSSUTH RÁDIÓ 20 ÓRA 04 PERC: KARGALA — ISKOLA A HOMOKON. *Kecskemét környékén Tóth Istvánné (Elli néni) vezetésével 1986-ban még működött az ország utolsó osztatlan nyolcosztályos általános iskolája.*

KARGALA. A helyiek szerint a mocsarakba menekült orgoványiakat üldöző törökök így kiáltottak volna: „Karg Allah”, ami azt jelentené, hogy „Istensegíts”. Dédapámék idején fél füllel mindig a Kargala felé figyeltek, hogy ha beletévedt egy marha, kötelekkel, pallókkal siessenek a süllyedő állat segítségére. Mégiscsak több a népetimológia, mint a hiteles magyarázat, hogy a név kunul varjast jelent.

A KÖRNYÉK. A Halas-szék kun településeiből: *Tázlár 'Kopaszék'. Bócsa 'gazdag, úr'. Kaskantyú 'szőkevény, menekült'. Orgovány 'orgonás'. Bugac 'torok, gége, két halom közti szoros'. Szank 'má-dártrágya'.*

KARGALÁK. Hely Törökországban, amerre Anatólia a Fekete-tengerbe türemkedik. Az Ilek és a Kargala folyók összeömlésében fekszik Aktöbe, a hasonló nevű kazak tartomány fővárosa. A Dél-Urálban valószínűleg hegyek (a műholdas kép alapján) a szamarai és az orenburgi területen; Orenburgtól húsz kilométerre Tatárszkaja Kargala hajdan híres város; Baskíriában talán település, nem messze Tazlarovótól (ld. fentebb Tázlár); a legtávolabbi Kargala település az Urálon túl, Krasznójarszk mellett, a nazarovói kerületben van; végül, kissé közelebb, egy másik a segari kerületben, a tomszki területen, Novoszibirszkától északra, az Ob bal partján. Tatárok alapították a XVI. században. A község orosz nyelvű honlapján látható tájkép alig hihetően hasonlít a régi Kargalára. Két kolhoz működik a faluban. A képen az asszonyok vidámak. Még több tucat Kargaly, Kargali és hasonló is van törökségi nyelvű területen, éppen csak ahol születtem, a Kargala hiányzik a műholdas térképen: véletlenül kétszer szerepel Tolvajos.

KUN FAJTA. *A magyarság, bár a finn-ugor nyelvcsalád közösségébe tartozik, mégis a törökfajú népekkel való szomszédtság, együttartózkodás következtében etnikuma inkább török jellegű. A török népek gyakori beáramlása (besenyő, bolgár, kún, tatár, török) folytán nem csodálkozhatunk, ha... (Sonkoly István: A magyar és a rokon népek zenéje. Kelet Népe V. évfolyam 6. szám, 1939. június. 354. o.)*

*

CAMPUS ÉS HORTUS. Campus: *'tértség, szabad és nyílt lapály, róna, minden más laposság, mint a tenger fölszíne, be nem épített szabad tér a városban, a melyen gyűléseket tartottak, és más közcélú összejöveteleket, és a milyen legalább 7 volt Rómában', különösen 'Marsmező; ezen a térségen tartván játékaikat a római ifjúság s itt gyakoroltatván magát, az itt tartott játékokat és gyakorlatokat is campus névvel nevezték'; 'kampusz'. Hortus: 'konyha-, gyümölcs- és mulató kert'; különösen: 'mulató kert; nagy kiterjedésű mulató kertjei az előkelő rómaiaknak, mindenféle ültetvényekkel, épületekkel, sétányokkal, vízművekkel és műemlékekkel'; 'egy „láb” a szőlőhegyben', trágár értelemben: 'a nő szeméremteste'.*

HORTUS CONCLUSUS. *Ollyan vagy, mint az bérekesztetett kert, én húgom, szerelmes jegyesem, mint az befoglaltatott forrás, és bépecseltetett kútfo.*

HORÁC INTELMEI FIÚKNAK. *Mi lesz holnap? Ne kérdezd! És / mit a sors csak ad, a napokat nyereségnek / könnyveld el!, s az édes szerelmeket / meg ne vesd fiatalkorodban, sem a táncot. / míg zöldellsz s távol tőled az ősz-fehér haj / rigolyája. Most a Teret és a csarnokokat / s a lágy esti suttogásokat / keresd a megbeszéltnél! („A Teret”: lat. Campus.)*

LÁNYOK. *Zsuzsanna az ő mindennapi szokása szerint két leánnyal az kertbe béméne, és mivelhogy hévség vala, mosódnai akara. És senki ott nem vala, az két vén embernél egyéb, kik ott lappagnak vala.*

VÉNEK. *Az két vén ember felkele és Zsuzsannához futamának, mondván: „Imé, az kertnek ajtai bézárolva vadnak, és senki nincsen, ki minket lásson.”*

MACSKÁSNÉNIK. A leghűségesebb kertlakók. Nyugdijas operaházi énekesnők. Már csak az egyik jár etetni. Négyezernyolcszázszor lépett föl. A másik szomorú. A macskák is étvágytalanok.

A KERT ÖRE. *A kertek vörös öre, az illónél „nagyobb tagú” Priapus. — Klióval, szűz Pazifaé, / Pendítsed citerádat, / Bölcs Priapus! ezek mellé / Szállítsd szent műzsáidat: / Aganippe szép hegyéről, / A Helikon vize mellől / Eljövén, segítsetek.*

HOVA TÜNTEK. Az egyik évben a szarkák megszállták a kampuszt. Vagyis a kertet. Különösen alkonyattájt állandóan hallatszott cserregésük. Tavaly egy besurranó tolvaj egy nap öt tanári szobából lopott. A portások udvariasan visszaköszöntek neki.

LOCUS AMOENUS. A zárt kert a természet látszata. Kútfeje kő. Növénye válogatott. Rendje kimódolt. Nostalgia az elveszett természetesség után. Tűnődöm, mi őszintélembb: a szurok és téglák közé szorított kert vagy a természetbe kitelepedő kampusz?

ZARÓRA. Vrindávanban van egy kert, ahol éjszakánként az istenség földi szerelmével találkozik. Egy hitetlen, zárás előtt, belopózott. Reggelre örülten találták.

*

MÚZEUM, RÁKÓCZI, BRÓDY, PUSKIN. Az édenkertet határolják: Pison, Gihon, Tigris, Eufrátesz.

KIRÁNDULÁS AZ ÉDENBE. A repülőgép az Eufrátesz és a Tigris forrásvidéke fölött ereszkedik le. Nagyhétre megyünk Turabdin vidékére, a Mor Gabriel szír ortodox kolostorba. Útban hazafelé Hassakeynél kelünk át a Tigrisen. Római híd hatalmas romjai. Diyarbakırban a létező legkoszosabb, legbűdösebb szállodában kapunk helyet. Estig városnézés, menekülés a szabad levegőre. Kert, örmény templom romjaival. 1916. Apróságok hangoskodnak az oltár oszlopai között. A város szélén a Tigris. Örtorony a hídnál. A túlpárt, ahonnan jöttünk, vesztes éden.

VILÁGFA. Kőrösfát keresek a kertben. Van. Közvetlen az út mellett, a C épületnél. Így, kora ősszel, s majd télen is fölismerni barna csomókba összeállt ikerlependékjeiről. Még csenevész. De már itt a színarany közép. Lándzsa. Tűzifa. Alkony. A Nagy Wotan-Projektum.

PARADEISOS. Diduma király reggelente kimért léptekkel haladt végig a vadsparkon. Pillantásától rügyek fakadtak, száraz fák kiszökdültek. Az állatok ketreceiben béke honolt. Felelős volt a kert jólétéért. A Kert jóléte a Város jóléte. A Város jóléte a Birodalom jóléte. A Birodalom jóléte a Világ jóléte. Diduma jóléte az istenek jóléte.

A MEGKÜLÖNBÖZTETÉS HATALMA. *... az életnek fáját is az kertnek közepette, és az jónak s gonosznak tudásának fáját.*

BÁLVÁNYFÁK. A holdudvar kertjének bálványfái. A jó emlékezetű Holdudvaréi. A méregraktár bálványfái. Ezt a vihar, azt a Cég vágta ki. Ahol még állnak: a belső udvarban. Virágjuk bűdös, allergiát okoz. Szobámmal szemben a pipás professzor nagyokat szippant a pollenből.

PRÓFÉTAI SZÓ. *Mert megszégyenítettetek az bálványoktól, az mellyeket magatoknak kívántatok, és az kertektől, a mellyeket választottatok. Mikor hasonlatosok lésztetek az elhullott levelő cserfához és az víz nélkül való kerthöz.*

A MOCSÁR PARTJÁN. A mérnök szerint a víz az elmocsarasodott vízesárokából szívárog az alagsorba. A salétrom pedig a középkori város falakon kívüli személtlerakójából húzódik föl, mondja gonosz tárgyilagossággal. Talán nem is annyira a Puskin utca ebeinek piszka üt ki a téglán.

HÓDOLAT. *Hatalmas ősz van. Meghódolt a kert.*

*

A képek az ELTE Fűvészkertben készültek

ANYÁM DÉDMAMA VIRÁGAIT MUTATJA. Ahogy felhúzódtunk, Róza nagyanyám hozott belőlük a Tápíómentére, Sülybe. Majd följebb: Gyömrőre. A borsika dédmama fűszere. A többi: télizöld és nevéncs diszvirágok. Vagyis nevüket nem, virágjukat tudom.

TÁJ ÉS IDEGEN. A kolóniát elsodorták a rossz házasságok, a világválság, a háború. A Bitódomb, a kulákidők, az orosz laktanya. Orgoványon soha nem tudtak téeszt szervezni. A kargalai tanyák megszűntek, dédapámék földje a természetvédelmi területre esik. Az épületek minden tartozékával együtt visszabomlottak. Már csak az istenháza áll, rendben tartják. A tanya helyét egy bucca tetején tenyérnyi földdarab mutatja: yukka-féle pozsgások és kék iriszek dédanyám kertjéből. Tájidegen diszvirágok. És mégis. És éppen azért.

*

Akár a kert, királyi négyzetében,
holott a rend töréstelen való,
mit körbezár négy ön-táplált folyó,
és sarkain tölgy, ginkgo, nyírfa, ében –
ön-lelkem az; ki Én volt, nézem Őt:
megtört, megnyílt, az éles fényben kába
hunyorzással, együtt, kettős magába',
öltözködik. Kiüzetés előtt.

Felújításra várva – Trefort Ágoston szobra a róla elnevezett kertben

KI VOLT?

Trefort Ágoston

MANN MIKLÓS [59]
ny. főiskolai főigazgató

A bölcsészkar épületek kertjében található Trefort Ágoston bronzszobra, amely egyik legjelentősebb kultúrpolitikusunkat álló helyzetben, balkezeben iratcsomóval ábrázolja.

Az egyetem professzorai 1888-ban elhatározták, hogy az 1870–80-as években felépült épületcsoport közötti kertben, a Trefort által létrehozott intézetek között az elhunyt miniszter emlékére mellszobrot állítanak. Bizottság alakult Eötvös Loránd, a fizikai intézet igazgatója, — a miniszter unokaöccse — vezetésével, amely a Természettudományi Közlönyben adakozásra szólító felhívást bocsátott közre. A természet-

tudományok iránt érdeklődő közönség áldozatkészsége olyan nagy mértékűnek bizonyult, hogy a bizottság mellszobor helyett végül teljes alakú szobor felállítása mellett döntött, s megbízta Stróbl Alajost, a századforduló magyar szobrászatának kiemelkedő művészt a szobor elkészítésével.

A bronzszobor leleplezésére 1904. június 5-én került sor Berzeviczy Albert kultuszminiszter, az Akadémia elnöke és számos vendég jelenlétében. Wartha Vince, a Természettudományi Társulat elnöke azt hangoztatta ünnepi beszédében, hogy az első kultuszminiszter, Eötvös József indította

meg a tudományos intézetek alapításának sorát, s midőn Trefort a tárcát átvette, „a kitűzött úton tovább haladt, fölismervén a természettudományoknak a kultúrára való hatását, erélyes természetének egész hevével hirdette minden alkalommal a természettudományok nagy fontosságát Magyarországon újjáalakításában és talált módot és eszközt fejlesztésére és istápolására. Ma a tudományos intézetek egész sorozata hirdeti alkotójának dicsőségét.” A szobrot az egyetem nevében Heinrich Gusztáv rektor vette át.

Trefort pályafutásában fontos szerep jutott Eötvös

Józsefnek. A dualista korszak két legjelentősebb kultúrpolitikusának az 1830-as években kialakuló baráti, később rokon kapcsolata meghatározta Trefort egész életútját. Eötvös irányításával a centralista csoport tagjaként indult politikusi pályája. A negyvenes években képviselő, az 1848-as forradalom győzelme után államtitkár, de a Lambergen végrehajtott népítélet után, sógorával, Eötvössel együtt emigrált.

A Bach-korszak éveit felesége Békés megyei birtokán, a közügyektől visszavonultan töltötte. A hatvanas években — gazdasági érdekeinek megfelelően — elsősorban az alföldi vasútvonal létrehozásán fáradozott, de Eötvös oldalán részt vett a politikai életben is, s bekapcsolódott a kiegyezés előkészítésébe.

1872-től, tizenhat éven keresztül, 1888-ban bekövetkezett haláláig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium élén irányította a magyar kulturális életet. A művelődésügy korszerűsítésében az Eötvös által kijelölt úton indult el, a nagy előd által lerakott alapokon folytatta a polgári oktatási rendszer kiépítését. Teljes politikai hitvallását, programját gyakran e három szóban foglalta össze: „tudomány, vagyonosság, egészség”, mivel megítélése szerint az a nemzet, amely ezen tulajdonságokkal rendelkezik, minden elérhet.

Eötvös és Trefort sokoldalú kultúrpolitikája következtében a kiegyezést követő két évtized a modern magyar felsőoktatás megszületésének korszaka. 1872-ben létrejött a Műegyetem, s megnyílt az ország második tudományegyeteme Kolozsvárról. A budapesti egyetemen új tanszékek alakultak, felépültek a természettudományi és orvoskari épületek, az Üllői úti klinikák, a Műegyetem Múzeum körüli épülete, s az Egyetemi Könyvtár. Emelkedett a hallgatók és az oktatók száma, az oktatás színvonala.

Trefort az 1883. évi középiskolai törvényben minden tanárjelöltre nézve kötelezően

előírta a szaktárgyak négyéves tanulmányozását, az egyéves pedagógiai gyakorlatot, a képesítő vizsgát. A törvény kétféle középiskolát határozott meg: a gimnáziumot és a reáliskolát. Az utóbbi is nyolc évfolyamosra vált, s érettségivel zárult. Trefort erőteljesen fejlesztette az elsősorban a kispolgárság által kedvelt reáliskolát, s hangsúlyozta annak fontosságát a gyakorlati pályákra való képzés tekintetében. A középiskolai építkezésekkel is hozzájárult a hazai középfokú oktatás korszerűsítéséhez.

Trefort közgazdasági szemléletéből következően vagyonos nemzet, vagyonos polgárság megteremtésére törekedett. Tevékenysége a hazai szakoktatás történetében az alapvetés korszakát jelentette. Elősegítette általában a tankönyvek iratását, megalapozta a szemléltető oktatást: térképeket, földgömböket, falitáblákat készíttetett. Gondot fordított arra is, hogy az újonnan létesített iskolákban célszerű berendezés, megfelelő méretű padok, tornaterem segítse elő a tanítás sikerét.

Tevékenysége átfogta a magyar kultúra egész területét. A művészetek fejlesztésére irányuló működéséből kiemelhetjük a Zeneakadémia megalapítását. A művészetpártolás meghatározója volt egész miniszteri pályafutásának. Megszervezte az első festészeti mesteriskolát; foglalkoztatott festőket, építészeket, szobrászokat az építkezések, restaurálások révén. Megalapította az Iparművészeti Múzeumot, iparkiállításokat rendezett; a hazai ipar és iparművészet pártolására biztatott nyílt leveleiben.

Halálának 120. évfordulóján, megemlékezve tevékenységéről, megállapíthatjuk, hogy működése eredményességét az általa emeltetett intézmények, a nagy jelentőségű alkotások sorozata bizonyítja, amelyek még napjainkban is az oktatás műhelyei.

ERNST MÚZEUM

OPENING HOURS / NYITVATARTÁSI IDŐ

A U-TURN Quadrennial for Contemporary Art (Copenhagen) kezdeményezésére és négy európai partner (Lund Konsthall, Berlin Biennale, IDEA art + society, Múcsarnok / Kunsthalle Budapest) együttműködésében létrejött OPENING HOURS / NYITVATARTÁSI IDŐ projekt az egyes partnerek/kurátorok munkáihoz kapcsolódóan különböző programokat dolgoz ki, amelyeknek az együttműködő intézmények adnak otthont.

Manon de Boer: Resonating Surfaces, 2005 (részlet). Courtesy Galerie Jan Mot, Brussels

AZ ERNST MÚZEUM AZ OPENING HOURS / NYITVATARTÁSI IDŐ PROJEKT KERETÉBEN KÉT PÁRHUZAMOSAN FUTÓ PROGRAMNAK AD TERET.

Az **OVERCOMING** címmel rendezett négy videóinstallációból álló kiállítás, a U-TURN Quadrennial for Contemporary Art anyagából készített válogatás a történelmi krízis pillanataira koncentrálnak. Azokra a helyzetekre, amikor egyének és/vagy csoportok megfosztatnak alapvető jogaiktól, amikor egy rendszer összeomlásával, illetve átalakulásával járó áttekinthetetlen és ellenőrizhetetlen folyamatban a személyes és kollektív-társadalmi tapasztalatok átfedődnek vagy teljesen egybeolvadnak.

Ernst Múzeum
1065 Budapest, Nagymező utca 8.
2008. november 15 – december 14.
Megnyitó: november 14. 19.00 órakor

Kurátorok: U-TURN Quadrennial for Contemporary Art (Copenhagen): Solvej Helweg Ovesen, Charlotte Bagger Brandt, Judith Schwarzbart
Bevezetőt mond: Judith Schwarzbart

A **PRODUCEREK** egy fiatal kurátorok részére megrendezett három napos workshop és a szélesebb közönség számára is nyitott előadás-sorozat. A kurzus a művészeti és kuratori produkció elmúlt 20-30 évének történetére, konceptuális és gazdasági kereteinek változásaira visszatérvén közelíti és mutatja meg a különféle jelenleg alkalmazott stratégiák és „forgatókönyvek” (biennálék, üzleti-alapú és nonprofit intézményi formák, nomád kuratori projektek, stb.) kínálta lehetőségeket.

A kurzust, Diana Baldon független kurátor és művészeti író tartja december 1 és 3. között az Ernst Múzeumban 14.00 és 17.00 között. A részvétel előzetes egyeztetés és jelentkezés alapján történik. A nagyközönség számára nyitott előadások november 20., december 1–3. és december 12–13. 18.00 órától. A kurzussal és az előadásokkal kapcsolatos információ: Páldi Livia kurátor – lpaldi@mucsarnok.hu és Zsombor Kriszta programasszisztens – krisztina.zsombor@chello.hu

www.mucsarnok.hu ■ info@mucsarnok.hu

Trefort-kert

Kevesen tudják, hogy a Múzeum körúton álló, ma már valódi régi fényében ragyogó Trefort-kert és a körülötte álló épületek területén valaha az egyetemi botanikus kert volt.

ORLÓCI LÁSZLÓ
az ELTE Fűvészkert
igazgatója

A Nagyszombatban alapított egyetem 1784-ben költözött Pestre, s ekkor az egyetemi botanikus kert a mai ferences templom mellett kapott helyet. Akvárium és üvegház is épült, összesen 1656 növényfajt neveltek benne. A nagy magyar természetkutató, Kitaibel Pál itt dolgozott, aki nagy része volt a magyar botanika megalapozásában. Kitaibel vezetése alatt élte az ezen a telken működő egyetemi botanikus kert az első — de nem az utolsó — virágkorát, a fajszám ekkor már 4000 fölé emelkedett. A mai Trefort-kert helyére 1809-ben költözött át a kert, nem utolsó sorban

*Kitaibel Pál portréja
(Az ELTE Fűvészkert
archívumából)*

megnövekedett helyigénye miatt. A Múzeum körüti Grassalkovich-telek területén újra felépítették az üvegházat, áttelepítették a növényeket. Az átköltözés csak 1815-re fejeződött be, a kertben nevelt növények fajszáma 1827-re eléri a 10 000-et, ez a kert második virágkora Haberle Károly vezetésével. Az 1832-es pesti árvíz a kertben is komoly káro-

kat okozott, de az igaz csapást az jelentette, hogy az igazgató rablógyilkosság áldozata lett. Utódai nagyon elhanyagolták a kertet, annyira, hogy végül 1844-ben az utolsó üvegház is beomlott.

1847-ben József főherceg javaslatára az egyetem megvásárolta botanikus kert kialakítása céljából a külső Úllói úton található Festetics-teleket, ahol — bár nem eredeti nagyságú területén — az ELTE Fűvészkert ma is működik. A költözködés több évet vett igénybe, a Fűvészkert azóta is e helyen áll, s várja látogatóit.

A Trefort-kert mint az egyetemi botanikus kert egyik elődje, „kistestvére” elsősorban a hallgatók és az egyetemi dolgozók pihenését, felfrissülését szolgálja, s üdítő színtérenként a városlakókat is vonzza. A felújítások után a Trefort-kert ékszerdobozzá lett, melynek legszebb díszje a közepén álló, Pecz Samu tervezte romantikus stílusú „kastély”, az úgynevezett Gólyavár, amely Egyetemünk jelképe is. Belvárosi kertként, közösségi térként számtalan feladat és lehetőség előtt áll.

Őszintén titokzatos

GÉGÉNY ISTVÁN

Okos és szép, művelt és bájos, bölcs és bohókás egy személyben. Ahogy mondani szokták, ilyen személy talán nem is létezik. Ónodi Eszter [95], akit többen „a bölcsészszínésznő” jelzővel illetnek, igenis létezik. Sőt, mint mondja, ez a szakma lényege. A színpadon gyakran elég „csak” játszani, a filmvásznon viszont ez már kevés. Hogy kicsoda ő, arra még saját maga sem tud válaszolni, ám így válik igazán hitelessé a publikum számára: megismerhetetlenül ezerarcú, önmagát keresve lényét kibontó, küldetését megvalósító titok. ▶

EGY KICSIT ELVESZVE

– Kezdjük a bevezetőben említett jelzővel! Milyen színésznő válhat egy bölcsészből?

– Hát, nem biztos, hogy jól hangzik ebben a magazinban, de a „bölcsészszínésznő” megjelölésnek az én szakmámban inkább negatív íze van. A színészet ugyanis nem elsősorban intellektuális munka. Persze rögtön árnyalnám is ezt a kijelentést, hiszen jó dolog, ha az ember el tud olvasni egy darabot úgy, hogy közben eszébe jut csomó minden más. De egy színésznél sokkal fontosabb az ösztön, az érzékenység, mint a tárgyi tudás. Tény, hogy amíg úgy olvastam el egy darabot, hogy közben próbáltam azt mindenféle irodalomtörténeti és egyéb kontextusokba helyezni, akkor sokkal messzebb jártam a szerep igazságától, mint amikor azt néztem meg, hogy ezt most miért mondja.

– Az Egyetemi Színpadon indult el a színészi karriered?

– Már jóval korábban voltak próbálkozásaim, a csírák léteztek mindenféle diákszínjátzó szinten. Jártam egy-két évet gyerekszínjátzó-csoportba, de ott semmire sem vittem. Mindig fel-feltörték bennem az erre vonatkozó érzések, de nem készültem fiatal koromtól tudatosan arra, hogy színésznő legyek.

– A Bölcsészkar tudatos választás volt?

– Abban biztos voltam, hogy nem vagyok reál típus. Eredetileg magyar-történelem szakra akartam jelentkezni, ám egy amerikai ösztöndíjat elnyerve, majd onnan hazatérve, a történelem helyett az angolt választottam.

– Milyen egyetemista volt a fiatal Ónodi Eszter?

– Egy kicsit elveszett. Akkoriban vezették be a kreditrendszert, nem voltak már fix tankörök. Ott álltam egy végeláthatatlannak tűnő órarend előtt, ismeretlen előadók ismeretlen előadásait kellett összeválogatni. Jó volt, hogy magamnak állíthattam össze az órarendemet, ugyanakkor nem volt semmi kapaszkodóm. Viszont angol-magyar szakos hallgatóként rengeteg embert ismertem meg, hiszen ez két nagy szak, és idővel néhányan megalkottuk a magunk saját „tankörét”. Az biztos, hogy nincsenek olyan élményeim az egyetemről, mint mondjuk a szüleimnek, hogy nagy, életre szóló barátságok szövődtek, és azóta is együtt dolgozunk vagy rendszeresen találkozunk. Néhány emberrel viszont mind a mai napig tartom a kapcsolatot.

– Mi a helyzet a tanárokkal?

– Az említett kreditrendszer miatt nem igazán alakult ki kötődés az oktatókhoz. Két professzorral viszont mind a mai napig tartom a kapcsolatot: Takács Ferenc még játszott is egy színdarabban a Katona Színházban, Nádasdy Ádám szintén lelkes színházba járó ember, intézményünk pártoló tagja. Előbbihez egy angol regénnyel kapcsolatos kurzusra jártam, utóbbinál nyelvtörténetet tanultam. Ez volt az egyik legfantasztikusabb félévem, annak ellenére, hogy a nyelvészet mint olyan abszolút távol áll tőlem, de Nádasdy Ádám előadásai nagyon jók voltak. Ők nyilván nem emlékeztek rám az egyetemista éveimből — én emlékeztettem őket arra, amikor előadás után odajöttek gratulálni, hogy már ismerjük egymást.

DÖGÖS NŐ, KÖVÉR KISFIÚ

– Évente közel kétszáz olyan nap van, amikor színpadon szerepelsz, ehhez képest 20–25 nap telik forgatással. Az arányok ellenére az emberek többsége inkább a filmekből ismer. A színpadon vagy a kamera előtt érzed inkább otthonosan magad?

– A számadatok szerint tényleg inkább színpadi színész vagyok, ám azt gondolom, a filmzésben eddig nagyobb sikereim voltak, mint a színházban.

– Közönségsikerre gondolsz?

– Nem.

„Amikor nagyon akartam valamit, az végül sosem úgy sült el, ahogy terveztem, ugyanakkor csomó váratlan helyzetből egész jó dolgok jöttek ki. Már kinőttem abból, hogy szerepálmaim legyenek.”

– Ezt azért kérdeztem, mert többször nyilatkoztad, s a pályádból is kiténik, hogy szívesen játszol művészfilmekben, s bátran képvisled azt a vonalat, amely szerint ezek a „kisebb” filmek nemzetközi szinten piacképesebbek és adott esetben többet is mondanak a népszerűbb játékfilmeknél.

– Az előbb inkább arra akartam utalni, hogy a színpadon valahogy sorra fura szerepek találjanak meg. Olyanok, amelyek kissé távol állnak az alkatomtól, amilyen én vagyok.

– Milyen vagy?

– Háát...

– Leginkább azt mondják, titokzatos vagy. Jó vagy ebben a szerepben, abban a szerepben, ilyen filmben, olyan filmben — ezer arcod van, mégsem tudja senki, ki is igazából Ónodi Eszter.

– Az a helyzet... Az az igazság, hogy most nehezet kérdeztél.

– Hadd segítsék: változtatott valamit rajtad az, hogy édesanya lettél?

– Igen, biztosan. Az érzelmeimből, az átélt élményeimből dolgozom. A fiam születése kapcsán rengeteg dologgal gazdagodtam, amit a munkámba is vissza tudok forgatni. Egészen új érzéseket ismertem meg, amikkel előtte nem találkoztam. De nem akarom ám kikerülni az eredeti kérdést. A színművészetin az osztályfőnököm, Zsámbéki Gábor kínosan ügyelt arra, hogy olyan szerepeket adjon, amelyek nagyon nem illenek rám: voltam konyháslány, elhagyott asszony, kövér kisfiú. Amikor a Cseresznyéskertben még főiskolásként megkaptam Ánya szerepét, azt kaptam instrukcióként, hogy jól becsüljem meg ezt a szerepet, mert később úgyis majd „dögös nőket” fogok játszani. Nem így lett; nagyjából tíz évet kellett várni, mire ilyen szerepeket is osztottak rám.

– Azért nyilván van beleszólásod, hogy milyen szerepek találjanak meg. Gondolom, felkérek, s te választod ki, hogy mit szeretnél eljátszani...

– A színházban — a miénkben legalábbis — ez nem így van. Mindenkinek ki van osztva a szerepe. A Katona József Színház ilyen értelemben katonás színház.

– Nem rossz ez így?

– Nagyon örülök, hogy itt játszhatok. Ez egy rendezői színház. Nem a sztárookra van felépítve, hanem a rendezőkre. Ennek van előnye és hátránya is. Előnye, hogy a színpadok mögött nagyon magas szintű szakmai munka folyik, ami számomra kifejezetten jó, mert folyamatosan tanulok és tanulok és tanulok.

– Azért biztosan vannak sztárok a Katonában is. Ott vagy például te...

– Ez nálunk nem így működik. Olyannyira, hogy amikor a nagyobb közönségfilmeket csináltuk, például a Meseautót vagy a

Valami Amerikát, utána, bár sosem mondták ki, folyton éreztezték, hogy „figyelj, azért vegyél vissza az arcodból, anyukám”. Nem volt ugyan rá semmi indokuk, csak úgy, „jobb az óvatosság” alapon.

– Ha már a Valami Amerika szóba került: úgy tudom, a nyár folyamán leforgatták, leforgattátok a második rész jeleneteit. Az első rész után úgy nyilatkoztál, a siker egyik titka talán pont az lehetett, hogy senki nem számított ekkora sikerre, így könnyedén, tét nélkül, felszabadultan lehetett alkotni. Azért ez a beharangozás óta nagy érdeklődéssel várt folytatásról nyilván már nem mondható el.

– Én jobban éreztem magam a mostani forgatás alatt, mint az előző résznél. Ha valamitől, leginkább attól tartok, nehogy visszaüssön, hogy túl jól éreztük magunkat. Nagyon-nagyon jó másfél hónap volt, amíg felvették a filmet. Igazat adok Herendi Gábornak, akit régóta nyűstöltek, hogy mielőbb készüljön el a folytatás, ám erre azt mondta: addig vár, amíg lesz megfelelő alapanyag. Ez szerintem jó forgatókönyv. Aztán, hogy innentől kezdve milyen lesz a film, az az ő dolga, ő ül most a vágóasztalnál. A film olyan műfaj, amelyben szereplőként abszolút nem tudom átlátni, hogy a végén mi sül ki belőle. A magam dolgát elvégeztem.

– A többit meglátjuk...

– ...december 18-tól a mozikban.

A CSÚCS KÖZELÉBEN

– Huszonévesen egy interjú során azt mondtad, 30 és 35 éves korod között érsz majd a csúcusra. Bevált saját jóslatod?

– Ha lehet, kérnék még két évet a kérdés megválaszolására, ennyi ugyanis szakmai szempontból kiesett a gyermekem születése miatt. Ugyanakkor nagyon örülök, hogy ez az életemben igen jelentős, alapvető változás ebben a meghatározó időszakban következett be. Ha tényleg szakmai kritikát, mérleget kéne vonnom, akkor pedig tíz évet kérek, hogy onnan visszatekintve megmondhassam, tényleg most voltam-e a csúcson. Tény, hogy erős nyár van mögöttem, a Valami Amerika 2 mellett két tévéjátékot forgattam, egy nagy munkát vissza is kellett mondanom.

– A család nyilván, nem rossz értelemben ugyan, de korlátoz...

– Így van, de ez tudatos döntés volt. Teljesen más életem van azóta. Több dolgról, amit korábban megtehettem, le kell mondanom, más, új dolgok pedig megjelentek, amik eddig nem voltak, s teljesen más lett az időbeosztásom. Viszont rengeteg gyönyörűséget is okoz a családi élet.

– Testvére is lesz Zsigmondnak?

– Nem tudom. Nincs gyerekprojektem. Nagyon sokan használják ezt a szót — „gyorsan szülök, csak legyek már túl a gyerek-

projekten”. Most elsősorban a munkára szeretnék koncentrálni, a nyilvánvaló anyai kötelezettségeim mellett. Sokat kihagytam, szeretnék visszazárkózni.

– A felzárkózás alatt mit értesz — mit szeretnél még elérni?

– Jellemző rám, hogy amikor sokat forgatok, akkor mindig viszszavágyom a színpadra. Ez a nyár viszont más volt, most valahogy belejöttem. Ha rámtalálna egy jó filmes ajánlat, szívesen elfogadnám a felkérést.

– Van szerepálmód?

– Konkrétan nincs. Mindegy, mi az, csak legyen benne mit eljátszani. Amikor nagyon akartam valamit, az végül sosem úgy sült el, ahogy terveztem, ugyanakkor csomó váratlan helyzetből egész jó dolgok jöttek ki. Már kinőttem abból, hogy szerepálmaim legyenek.

– Van viszont kedvenc olvasmányod, az egyik legalábbis biztosan Saramago-tól A kolostor regénye. Hogyan csinálnál kedvet ehhez a könyvhöz annak, aki még sosem hallott róla?

– Nagyon szeretem ezt a regényt. Imádom a történelmi műveket, így például a kosztümös filmeket is, amelyek el tudnak rabolni valami egész más korba. Az benne a jó, hogy van első szinten egy elmesélhető sztorija, hogy miről szól, de minden részlet amolyan „duplafenekű” — bele tudsz látni olyan dolgokat és gondolatokat, amiket nem mond ki közvetlenül. Olyan metafizikai, olyan költői az egész, és ez nekem nagyon bejön. Ha akarom, A kolostor regénye egy jó kalandstori, ugyanakkor olyan mély filozófia van benne, ami szerintem nagyon klassz.

CÍMLAP HELYETT SZÍNPAD

– Rá lehet-e venni egyáltalán a mai fiatalokat, hogy olvassanak?

– Rávenni? Erőltetni biztosan nem helyes dolog. Megszerettetni, hogy maguktól olvassanak, ez lenne a jó. Ugyanakkor mindenütt hódít az internet, s már annak is örülhetünk, ha legalább ott találkoznak a betűkkel az emberek. Pedig egy könyvet kézbe venni és ledölvé olvasgatni egészen más dolog, mint mondjuk egy laptop elé hasalva nézni a képernyőt.

– Az előbbi kérdés, más szemszögből: járnak-e még színházba az emberek?

– Nálunk még járnak, de korántsem annyian, mint korábban. Gyakorlatilag állandó közönségünk van, amely értelmiségiekből tevődik össze. Szerintem egyébként színházba még csak-csak járnak az emberek: a filmmel, pontosabban a mozival már más a helyzet. A DVD-k és a letöltési lehetőségek nagyon betörték a vilá-gunkba. A színház szerintem nem fog megszűnni, annak akkora

Háromszögek

VARGA BALÁZS [’94]

egyetemi tanáreségéd

Amikor Mundruczó Kornél negyedik játékfilmjét, a Deltát archetipikus elemeken nyugvó történetnek nevezzük, a kiszámíthatóság és az újdonság kettősségét helyezzük az értelmezés előterébe. Az archetipusok könnyen felismerhetőek, azonosíthatóak és ezáltal kiszámíthatóak. Kiszámíthatóak még úgy is, hogy az ősképek és történetek univerzalitása sosem kódolható egyértelműen. Ezért lehet újra és újra hozzájuk fordulni, de ez az odafordulás csak akkor termékeny, ha az itt-és-mostban érvényes új tudást is a felszínre hoz. Így kerülhet termékeny egyensúlyba a kiszámíthatóság és az újdonság.

GIGOR ATTILA: A NYOMOZÓ

Szemrebbenés nélkül

VARGA BALÁZS

Malkáv Tibor nem az a kimondott nyomozó alkat. Nem azért, mert szófukar, különç és olyan furán tikkkel a szemével. Ettől még zseniális nyomozó lehetne, elvégre Philip Marlowe-t sem a modora és a nagymonológjai miatt szeretjük. Csakhogy Malkáv Tibornak nincsenek kérdései a világhoz. Kérdések nélkül pedig nincs nyomozás és nincs igazi nyomozó sem. Gigor Attila filmjének hőse, a magányos, rezignált és kiismerhetetlen Malkáv Tibor azonban a történet szerint nyomozóvá válik. Nem fogadja el a világot olyannak, amilyen, hanem elkezd utána járni a dolgoknak. Hogy mi viszi rá erre a változásra, az korántsem egyértelmű. Sőt, az sem, hogy egyáltalán változásról, azaz karakterfejlődésről, vagy inkább a kezdetek-

tól a hősben meglévő, és az események által felszínre hozott tulajdonság megmutatkozásáról beszélhetünk. Annyi biztos: indító eseményben nem szűkölködünk. Malkáv Tibor szabályozott és nyugodalmas életében pár nap alatt minden fejtetőre áll. A tikkelő boncmester, hogy halálos beteg anyját külföldi kórházba juttassa, elvállal egy gyilkosságot, majd amikor kiderül, hogy saját féltestvérét ölte meg, nyomozni kezd. Saját maga, illetve a gyilkos terv kiötlője után.

Gigor Attila filmjében az a jó, hogy etlalálja a regisztert, amelyben ez a történet műfaji és szerzői kódok mentén egyaránt olvasható. A *nyomozó* csavaros és ironikus krimi, amely megállja a helyét sztoriként (válaszol tehát arra a kérdésre, hogy ki és mi áll a

– Elegem van ebből a koszból, a kutyák által otthagytott dolgokból, amelyek között élünk itt a fővárosban. Ezt én egyszerűen nem bírom megszokni. Nem tudom, hogy a Trefort-kert lesz-e a legjobb fórum erre, de mindig eszembe jut, amikor jönnek a nagynevű újságoktól, hogy olyan szívesen elmondanám rajtuk keresztül. De ezt nem kérdezik meg...

– *Mit üzennél a jelenlegi egyetemistáknak?*

– Elsőként az jut eszembe, hogy nem irigylem azokat, akik most kerülnek majd ki az életbe. Kitartást kívánok nekik! Konkrétan azt üzenném, hogy menjenek külföldre, pályázzanak meg nemzetközi ösztöndíjakat. Lássanak világot, tapasztaljanak meg valami mást is! Szerintem ugyanis ez az ország mentálisan nagyon nincs rendben. Vegyék észre, lehet úgy is végigmenni az utcán, hogy nem mindenben a rosszat, a hibát látjuk meg. Azt hisszük magunkról, hogy mindent tudunk — eléggé el vannak szállva a magyarok maguktól. A külföldről hazatérő barátaim mind azt mondják, hogy nem könnyű visszaszokni a magyar mentalitásba. Gyakran kéne egy kis friss levegőt vennünk a világban, talán akkor idehaza is jobban mennének a dolgaink.

NÁDASDY ÁDÁM [’70]

Bezárkózva, beágyazódva

Az egyedüllét igazi titok:

mikor kívánom? és mikor rühellem?

Bevon-e egyszer kellőképp a szellem

csöndpáncéllal (amit úgy áhitok),

vagy leszaggatom s megint rést nyitok

a csöndön, mikor mázsa-súly a mellem,

ha nem szólok, mindegy, hogy magam ellen,

s hogy érv, könyörgés, pletyka vagy szitok?

Hány percig lehet bírni egyedül?

Hová kísér ki megint a magány?

Mint garázs neonjától, fény derül

rideg betonsarkokra. Tudomány,

szellemi páncél. Alatta lehül

a megszaggatott belső tartomány.

varázsa van, hogy ott van előttem élőben, láthatom, szagolhatom, érezhetem, átélhetem. Nem hiszem, hogy valaha el fog tűnni.

Azért ez így megy háromezer éve; valami azért csak van benne. A film ilyen szempontból sokkal fiatalabb műfaj.

– *Ha már így visszakanyarodtunk a színházhoz: mintha Shakespeare különösen közel állna hozzád. Jól sejtem?*

– Nagyon szeretem Shakespeare műveit, viszont irgalmatlanul nehéz ezeket eljátszani. Az a fajta színjátszás, amit a főiskolán tanítanak, a pszichorealizmus, ami a pszichológizáló megközelítésből indul ki, az Shakespeare-nél nem működik. De nekem a legnagyobb szerzőm Csehov. Az emberi természetről annyi mindent tud, és azt úgy tudja leírni és előadni, hogy az egyszerűen tökéletes. A hozzám hasonló típusú színészeknek Csehovot játszani a legnagyobb gyönyörűség, ám a legnagyobb kihívás is egyben, hiszen annyira árnyalt és finom.

– *Nem panaszkodhatsz: az első színpadi szereped a Cseresznyés-kert volt Csehovtól, az első főszerepedet pedig egy Shakespeare-drámában kaptad.*

– Ha választhatok, inkább „csehovos” vagyok. Ha viszont vissza akarunk térni arra a kérdésre, hogy kicsoda Ónodi Eszter, akkor eszembe jut például Latabár Kálmán. Ő olyan színész volt, aki bármit játszott, mindig hamisítatlanul önmagát adta — egyszerűen ledobta magáról a szerepeket. Ez nem rossz, ő ilyen volt. Én a másik véglet vagyok, amolyan szemérmes típus. Azt a csodálatos ajándékot kaptam a sorstól, hogy saját magamat a különböző szerepeken keresztül ismerem meg. Azáltal, hogy mindenféle végletekbe élem bele magamat, olyan új dolgokat tudok meg magamról, amelyeket nem fedeznék fel, ha csak úgy békésen élném a szemérmes hétköznapijaimat.

– *Olvastam egy tőled származó idézetet, ahol azt mondod, a film-színészet annyiban más, mint a színpad, hogy ott nem elég játszani, ott létezni kell. Ezt hogyan kell érteni?*

– Gondolj bele: ott van egy vászon, ami iszonyatosan nagy. Ott látsz egy fejet, ami olyan magas, mint a moziterem. Csak maga a szem akkora, mint ez a nagy kép itt mögöttem a falon. Ott már az is látszik, ha csak gondolsz arra, amire éppen kell gondolni. Ez az igazán nagy nehézség, hogy a jó gondolat születik-e meg a fejedben pont a kellő pillanatban. A filmezés rendkívül intim dolog — annak ellenére, hogy az operatőr sokszor egyszerűen belemászik a képedbe, s közben úgy kell tenni, mintha ott sem lenne, nem is létezne. Amikor ezeken a forgatásokon valami igazán őszinte, hiteles dolog születik, hát, az már nem technika kérdése, az valami tényleg magas szintű dolog. És élvezet is egyben részt venni benne. Színpadon játszani ettől még nem könnyebb, ott másfajta kihívások vannak. Nem lehet például újravenni egy jelenetet. Csak egy esély van jól csinálni. És nincs stáb, csak te vagy, a nézők, meg a színésztársak. A színpadon sokkal inkább a magad ura vagy.

– *A Valami Amerika 2 kapcsán nyilván újra gyakran találkozunk majd veled a címlapokon, különféle újságokban. Szemérmességedre vall, hogy nem nagyon szeretsz ilyen értelemben szerepelni, túlzottan előtérben lenni. Nyilván megtarultad már ezt is kezelni...*

– Természetesen lesznek kötelező promóciós megjelenések, de az legalább jó, hogy ez egy sokszereplős film, így megoszlik majd a média figyelme is. Alapvetően azt szeretném, annak örülnék, ha nem az újságokból, mindenféle riportműsorokból, hanem a színpadról, a színházból ismernének az emberek, vagy megnéznék a filmjeimet.

VALAMI MAGYARORSZÁG

– *Tény, hogy számos interjút adtál az elmúlt években. Mi az, amit szívesen elmondanál, de nem volt rá lehetőséged, mert még nem kérdezte meg tőled soha senki?*

Nyilvánvaló, hogy a Delta a nyugati kultúra néhány régről való, univerzális motívumára épít. Ilyen például az emberi és a természeti erők kettőssége, a zárt közösség normáinak és az egyéni autonómiatörekvéseknek a szembefordulása, a hazatérő tékozló fiú és a testvérszerelm témája. A film nyitójeleneteiben felvázolt szituáció és a karakterek tehát egy archetipikus és kiszámítható történetet indukálnak. A Duna-delta vizek szabdalta, világtól elzárt kisközösségébe Nyugatról hazatérő fiú és húga között kibontakozó kapcsolat kifutását illetően nem sok kétségünk lehet. A film puritán világa, minimalista stílusa még inkább erősíti és egyértelműsíti az archetipikus szituációt. Vér és víz, ember és természet jelenik meg már az első képsorokban (a fiú hazatérésekor éppen disznót vágnak, húga, akit ekkor lát először, kötényébe törli véres kezét, mielőtt az anyai parancsra átölelnék egymást). A másság, az idegenség elutasítása, illetve az — akár normaszegés árán is — szabadságra és autonómiára való törekvés kettőssége egyértelműen megrajzolja a dráma ivét. A Delta kérdése tehát nem az, hogy mi történik, ez ugyanis kiszámítható. A film újdonságát, az ősképek továbbgondolását

és felélesztését az nyújthatja, hogy ez az archetipikus elemeken nyugvó történet miként mutatkozik meg, és mennyire képes eleven, érzéki élményként elővezetni magát.

A Delta egyértelműen vállalt puritánsága a motivációk elhagyásával, kimondatlanságával is együtt jár. A nyers, primér és anyagi, illetve a szimbolikus és elvont szintek és kifejezés a film meghatározó, és egyben kérdőjeleket felvető eleme. Az alapviszonyok egyértelműek, ahogy azt már a többszörösen értelmezhető cím is mutatja. Két ember és egy másik (ember, csoport vagy erő) dinamikája rajzolja fel a film belső háromszögszerkezetét vagy épp a képek pontosan komponált belső struktúráját. A Duna-delta civilizáció-végi, természetbe ágyazott miliője erős atmoszférájú helyszín, és egyben (mint mondjuk a Bergman-filmek szigetei és tengerpartjai), zártágából fakadóan modellként is működő, elvont közeg. Mundruczó filmjében a viszonyok a szimbolikus szinten egyértelműek, a konkrét motivációk azonban kimondatlanok és hiányosak. A zsebébe gyűrt eurókötegekkel hazatérő fiúról nem tudjuk, hogy pontosan hol és mivel szerzett ennyi pénzt, maga a pénz (a hangsúlyozottan nyugati, tehát idegen közegből

való pénz) a fiú idegenségének, másságának szimbóluma. Ez a másság mutatkozik meg abban is, ahogy a hazatérő fiú kivonul a közösségből, sőt, kivonul a szárazföldről is, hiszen a folyó kellős közepén építi fel a házat. Letelepedik, de máshol és máshogyan, mint ebben a közegben szokás. Mivel pedig a konkrét motivációk kidolgozatlanok, a pusztán szimbolikus szinten megmutatott viszonyok didaktikusnak vagy elnagyoltak is tűnhetnek. A falu lakóiról sem tudunk meg többet, csak annyit, hogy együtt, közösségekben, ősi normák szerint élnek és léteznek — jelentsen ez a temetési szertartás méltóságjeljes vonulását, a zord kocsmái ivászatot, vagy a másság brutális elpusztítását. A testvérszerelm motívumában sem a vérfertőzés tabuja, hanem a normaszegő vágy szimbóluma az erős — a hősök bukása drámailag szükségszerű, dramaturgiailag azonban kevésbé kidolgozott. Lehet úgy érvelni, hogy a konkrét motivációknak ez a hiánya gyengíti a film erejét és hitelességét, a Delta szépsége és finomsága azonban nem a cselekménystruktúra szintjén, hanem a két főszereplő közötti viszony eszköztelen megmutatásában rejlik. Itt válik éretnyé az, ami a sztori tágabb összefüggése

„Két ember és egy másik (ember, csoport vagy erő) dinamikája rajzolja fel a film belső háromszögszerkezetét vagy épp a képek pontosan komponált belső struktúráját.”

szintjén hiányos vagy problémás lehet. A testvérek között kibomló kapcsolat árnyalatainak, mozgásának és dinamikájának megmutatását ugyanis megzavarná a konkrét motivációk felsorakoztatása. Néhány kulcsjelenet éppen elég a fordulatok megokolására. A többi, ha nem is néma csend, de a szituációkon és az emberi/színeszi jelenlétén múlik.

A Delta legszebb, legerősebb és az archetípust továbbépítő pillanatai egyértelműen a fiú és a lány kettős jelenetei, amelyekben a múltját hátra hagyó vagy attól egy brutális aktus miatt elszakadó két ember felfedezi egymást. Az önmagukról és a másiktól való tudás felismerése és vállalása, az érintések és pillantások intimitása csendes és finoman bontakozik ki. A fiú, aki kezdetben félrefordulva, hajtincsei mögé húzódvá, lesütött szemmel, passzívan van jelen a helyzetekben, elfogadja mindazt, amit a lány kér tőle és nyújt számára. A lány pedig, aki rácsodálkozó, tiszta egyszerűséggel és némi gyanakvással figyel mag körül a világot, a primér, érzéki élmények (éhség, érintés) szabadságát fedezi fel a fiú mellett. Két bezárkózó ember megnyílásának a történetét, apró gesztusait mutatja meg a Delta.

Amit az emberi természet pusztító, bezárkózó, másságot elutasító jellegéről mond, az inkább csak jelzészertű, és újdonságot nem hordoz. Amit az emberi természet szabadságvágyáról és intimitásra való igényéről megmutat, az archetipikusan ősi és érzéken jelenvaló.

Delta

színes, magyarul beszélő, magyar-német filmdráma, 92 perc

RENDEZŐ: Mundruczó Kornél

SZEREPLŐK:

Lajkó Félix (Mihail)
Tóth Orsolya (Fauna)
Monori Lili (Anya)
Gáspár Sándor (Fauna nevelőapja)

FORGALMAZZA: Budapest Film

„...igyekszik zárójelbe tenni azt a morális csapdát, hogy mégiscsak egy gyilkossal rokon-szenvezünk.”

faramuci bérgyilkos-akció mögött), reflektál magára, eljátszik a műfaji klisékkel, de a krimi alapjaira is rákérdez, amennyiben a büntörténetet megismeréstörténetként mutatja fel. A büntörténetek fókuszja általában pontosan azonosítható. Koncentrálnunk

magára a bűnre (az akcióra vagy áttételesebben a bűn mibenlétére), a bűnösre (az akcióhoz vezető útra, illetve a tett következményeire; a bűn lélektanára és a bűnhődésre), illetve a bűnüldözőre (a nyomozóra). A nyomozó más utat választ. Gigor filmje azzal,

hogy a nyomozóvá váló gyilkost teszi főhősének, egy bűnhődés és moralizálás nélküli történetet kreál. Beleborzonghatunk abba, hogy milyen könnyű megölni egy embert, a film a határ- és kényszerhelyzet bizonyos motivációit is megmutatja, csakhogy a tettnek nem a morális, hanem a mentális következményeivel törődik. (Hogy egy kézenfekvő példát hozunk: Srdjan Golubovic 2007-es, *Csapda* című filmje a kényszerből lett gyilkos kísértetiesen hasonló alapszituációját hagyományos társadalmi és lélektani drámaként dolgozza fel, a fókuszát egyértelműen a gyilkossá válás és a bűnhődés folyamatára szűkítve.) A *nyomozó* az ironikus és parodisztikus gesztusok és az önreflexió játéka révén kihúzódik a moralizálás területéről. Hangsúlyozottan fikcióba ágyazott fikcióként vezeti elő a történetet (elég csak a leleplezés és a magyarázat ősi krimi-toposztát karikírozó nagyjelenetre utalni), ezzel igyekszik zárójelbe tenni azt a morális csapdát, hogy mégiscsak egy gyilkossal rokon-szenvezünk. Gigor filmjében nem a bűn mibenléte vagy a bűnhődés, hanem egy olyan fatális és groteszk helyzet kerül a középpontba, amelyben a főhős kibillen addigi bezárt és nyugalmi helyzetéből, és reflexióra (másként

fogalmazva: az emberekhez és a világhoz való odafordulásra) kényszerül. Az addig kizárólag a halottak szakértőjének számító kőrboncnok egyszer csak elkezdi kapcsolatokat építeni, vagy legalábbis reflektálni az emberi viszonyokra. Kilép a boncterem fémes, rideg (al)világából, és egy halott előállítására, azaz gyilkosság révén belép az élők világába. Malkáv saját magáról és a családjáról tud meg valamit, ám ennek a tudásnak ára van. Azt azonban, hogy ezt az árat ki fizeti meg, nem derül ki. A gyilkosságok és halálok által szegélyezett úton eljutunk a happy endig, ahol kérdéseink már vannak, válaszaink azonban nincsenek.

Ez így persze túl komoly. A *nyomozó* pedig nem veszi olyan véresen komolyan magát, hiszen az ironia jótékonyan eltávolító és kizökkentő effektjeivel körülárkolt film. A jobb-rosszabb gegek óhatatlanul valamiféle öndefiníciós játékként jelennek meg, amelyben Gigor filmje egy olyan fiktív köztes pozícióba helyezi magát, ahonnan a tökéletesség és a boldogság illúzióját hazudó reklámvilág (az übergiccsként a történetbe ékelődő víziójelenetek), az öncélúnak felmutatott művészet és a pöffeszkedően üres média-világ egyaránt kritizálható (a filmbeli mozi

‘jófej’ pénztárosának módján, aki odamondogat az idejémtúlt — és kimúlt — művész-filmnek és a hatásvadász kommersznek). Kétségkívül hálás szerep, ahogy azt már a film körül a Magyar Filmszemlén felsistergő kultusz is mutatta. A *nyomozó* öntudatos és szellemes *début*, amely alkotóinak a világra való rákérdezéséről, formakészségéről, és nem utolsósorban ügyes színészválasztásáról és humoráról győz meg.

A nyomozó

színes, magyarul beszélő, magyar játékfilm, 107 perc

RENDEZŐ: Gigor Attila

SZEREPLŐK:

Anger Zsolt (Malkáv Tibor)
Rezes Judit (Edit)
Terhes Sándor (Szirmai Ferenc)
Tóth Ildikó (Szirmainé)
Kerekes Éva (Noszfer Ágnes)
Zágoni Zolt (Küklopsz)
Czene Csaba (Köpcös)

FORGALMAZZA: Budapest Film

Egyetem és modernség a XX. század elején

TVERDOTA GYÖRGY [71]
egyetemi tanár

A XX. század elejének Magyarországon a kultúra irányítása annak a meglehetősen összetett formációnak a kezében volt, amelyik kormányparti vagy ellenzéki szerepben az 1867-es kiegyezés után kiépülő intézményrendszer működését irányította és biztosította. E kulturális elit legjelentősebb alakjai, a dualista rendszer alapító atyái fokozatosan távoztak az élők sorából, csak egy-két tekintélyes közreműködő személyiség, mint amilyen Gyulai Pál volt, érte meg a XX. századot. A század új kihívásaival felelős vezetői pozíciókban, intézmények élén, professzori, társasági elnöki, főszerkesztői, vezércikkírói funkciókban már inkább az egykori kiegyezők kiszemelt utódai, örökösei

szembesültek. Jól megalapozott, szilárdan felépített intézmények voltak ezek, hozzáértő kezekben: a Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a Petőfi Társaság, a Budapesti Szemle, a tudományegyetemek... Nem hiányzott itt az európai horizont, a nyelvtudás, a szakmai kompetencia, a színvonal. Egyetlen ponton volt érezhető valami zavar a nagy gépezetben. A Magyar Globust körülvevő nagyvilág nyugtalanító ütemben haladt előre. Nemcsak eredményeiben, vívmányaiban teremtett új helyzetet, hanem új, aggasztó, eddig nem körvonalazódott, kényelmetlen kérdések is felütöttek a fejüket, amelyekre a fejlett Nyugat-Európa írástudói: tudósai, művészei, köz-

írói érzékenyen reagáltak. Mintha a kettős monarchia magyar fele sem az új eredmények egy részét nem vette volna birtokba, sem az új problémákra nem rendelkezett volna válaszokkal. Mintha sem új utakat nem keresett volna, sem az új veszélyektől nem tartott volna eléggé a magyar szellemi világ.

Azaz hogy nem a magyar világ egészében volt érezhető valami tompaság, kényelmesség, önelégültség. Akadtak néhányan, akikre átragadt az új eredmények iránti bámulat, a nyugtalanító új dilemmák miatti idegesség. Számos olyan ember, aki másképpen szocializálódott, akinek műveltségi horizontja eltért a szokásostól: polgári, városi értelmiségi családok sarjai,

Nyugat-est a Zeneakadémián

„Az idősebb évfáratúak, mint Osvát Ernő vagy Hatvany Lajos tanítványi tisztelettel néztek föl Petőfi és Arany örökségének ápolójára, az agg Gyulai Pálra.”

Nagyvárád. Körösparti részlet.

köztük feltűnően nagy számú, aszimilációs folyamaton áteső idegen: német, zsidó származásúak. És persze a nemesi származású, történelmi vagy lateiner értelmiségi családokból jött fiatalok között is szép számmal akadtak olyanok, akik a családi, a rokon hagyományoktól, szokásoktól elhajolva, en-

irodalmat, idegen nyelveket, bölcséletet tanult. Beiratkozott a pesti bölcsészkarra. Mi volt a helyzet a századfordulón az egyetemi ifjúság körében az általunk választott perspektívából szemlélődve?

Az életbe indulók, a legambiciózusabb ifjú titánokat is beleértve, abban a tudatban kezdték meg felsőfokú tanulmányaikat, hogy nagy tudású professzorok a Magyarországon elérhető legjobb tudásba avatják majd be őket, ami képesíti a leendő művészeket remekművek alkotására, a tudósjelölteket új felfedezések elérésére. Megtálták-e számításukat az egyetemi évek alatt? Az idősebb évfáratúak, mint Osvát Ernő vagy Hatvany Lajos tanítványi tisztelettel néztek föl Petőfi és Arany örökségének ápolójára, az agg Gyulai Pálra. A tőle kapott tudásból egész pályájuk során táplálkoztak. A fiatalabbaknak, így például Babits Mihálynak már nem imponált az öreg Gyulai. Akár kedvük szerint, akár ellenükre volt, a magyar szak neves tanáraival: Beöthy Zsolttal, Riedl Friggyessel a hallgatóság elitje szükségképpen találkozott, Katona Lajos, Bodnár Zsigmond is befolyást gyakorolt világképükre. De nemcsak az irodalom tudósai hatottak a fiatalokra. Alexander Bernát vagy Pauler Ákos a filozófusok közül, Szinyei József, Simonyi Zsigmond a nyelvtudósok közül alakította gondolkodásmódjukat. Ez a néhány kiragadott példa mutatja, hogy az új generáció úgy

lépett ki az életbe az egyetem padjai közül, hogy szellemi poggyászukban cipelték az ott megszerzett tudást. Olyan rangú tudósok, amilyené Gombocz Zoltán vagy Horváth János nőtte ki magát a század első évtizedeiben, nem a semmiből kerültek elő.

Csak hogy ez az öröklött tudás nem minden tekintetben felelt meg az örökösök igényeinek. Mindenek előtt erősen ideologikus volt, s a státus quot vette védelmébe, vagy legalábbis eszmei támogatást nyújtott ehhez a védelemhez, illetve az ízlést, az esztétikai és az erkölcsi normarendszert a jól berendezkedett, birtokon belüli rétegek érdekeinek alátámasztására használta. A külföldről érkező teljesítményeket úgy szűrte meg, hogy kritikai, kezdeményező, az egyensúlyi állapot elvesztésével fenyegető impulzusok minél kisebb hatásokkal lépjenek át a magyar határt. Mindezt a XX. század elejére a kultúra területén felerősítette a kontraszelekción, elősegítette a közepszer uralmát. A fiatal tehetségek korlátozva, gáncsolva érezték magukat, ha az elajózottan működő epigonizmus korlátai között nem tudtak megfélni. Közben azok a világnézeti és tudományelméleti alapok, amelyek az establishment kultúrája nyugodott, világszerte súlyos válságba kerültek. A pozitivista világképek hanyatlásnak indultak. Spirituáлизmus, életfilozófiák, pragmatizmus, radikális társadalomkritikával átítított szociológia hódított teret. A hatalmat birtokoló elit Dévénynél gátat kívánt vetni ennek a vallásos hitet, világnézetet, erkölcsöt, ízlést felforgató izzasztó szellemi invázióknak. Az egyetem és annak bölcsészkarja a legkevésbé sem jelenthetett kivételt ez alól a szabály alól.

A fiatalok elégedetlenségének tünetei egyre szaporodtak. Az alapvetően pozitivista alkatú Hatvany pamfletet írt a tudni nem érdemes dolgok tudományáról, s mivel tette, tanulmányait a hazainál jobb külföldi egyetemeken folytatta. A sokkal szerényebb anyagi körülményekkel rendelkező Kosztolányi is a bécsi egyetemre cserélte a budapestit. Dienes Valéria pedig, az egyik első modern magyar nő, aki sikeres tudományos pályát futott be, Párizsban kötött ki, s Henri Bergson közeli tanítványa, műveinek magyarra fordítója lett. Ám nemcsak

„A Nyugat reformjára szükség volt, a nyugatos orientáció indokoltsága nem vonható kétségbe. Főszereplői, akiknek jelentős hányada a pesti bölcsészkar padjaiban készült föl pályájára, minden megbecsülésünket megérdemlik.”

külföldi egyetemekre kalandoztak a magyar felsőoktatással elégedetlen hallgatók, hanem úgy is kifejezést adhattak hiányérzeteiknek, hogy faképnél hagyták a kínáló szakmai karriert. Szabó Dezső a sutba vágta az ígéretes finnugor nyelvész pályán történő elinduláshoz gyűjtött céduláit. A legtehetségesebb bölcsészek között feltűnően sok volt a pályaelhagyó, aki nem jutott el a diplomáig. Babits tanári diplomát kapott, de műveltségét nem tanáraitól, hanem sokkal inkább olvasmányaiából merítette. A tanárnak készülő filozoptereket elcsábította az újságírói pálya, a fizetett, biztos állással rendelkező alkalmazott értelmiség mellett megizmosodott az új, független intellektuelek csoportja.

A rendszer azonban alapjaiban egészséges, működőképes volt. A felsőoktatás műhelyeket teremtett, amelyek intézményi kereteket nyújtottak a szűkös korlátok között megférfni nem tudó vagy a színvonalal elégedetlen ifjú titánoknak. Az École Normale Supérieure mintájára alapított Eötvös Kollégiumból, amely évtizedeken át szolgált a bölcsész elit képzésének középponti szerveként, olyan tudós és művész személyiségek léptek az életbe, mint Kodály, Szekfű, Gombocz, Horváth János, de Szabó Dezső, Kuncz Aladár, Laczkó Géza is a Kollégium

neveltje volt. Magában a bölcsészkarban is megvolt a képesség az önkorrekcióra. Négyesy László, az egyetem konzervatív szemléletű magántanára stílusgyakorlatain szabad teret adott a bemutatkozásra, műveik és gondolataik népszerűsítésére a bontakozó tehetségeknek. Rövid időre maga köré gyűjtötte mindazokat a fiatalokat, akikből nem sokkal később kellemtlen ellenfél, a szárbá szökkenő modernség aktivistái lettek: Juhász Gyulát, Babitsot, Kosztolányit, Tóth Árpádot, Csáth Gézá, Mohácsai Jenőt, az ekkor még progresszív Oláh Gábert és másokat. Amiről az ifjak nem hallhattak az előadásokon, azal megismerkedhettek egymással eszmét cserélve, vagy hozzájutottak a Nyugatról beáramló könyveket, folyóiratokat olvasva.

Mert az átmeneti, egyszerre korszerű és hagyománytisztelő fórumok aranykora, amilyen A Hét is volt, lejárt. A kompromisszumot, amely egyensúlyt teremtett a differenciálódó szellemi irányok között, mint ez például a Társadalomtudományi Társaságban történt, felmondták. Eljött az órája a szakításnak mester és tanítvány, professzor és hallgató, konzervatív vezető értelmiségi és lázadó, feltörekvő modern entellektüel, a népnemzeti iskola híve és a nyugatos eszmék

lovagja között. Megindult a táborok szervezése, az intézmények polarizálódása. A fiatal modernek megszervezték a maguk közösségeit: ilyen volt a Galilei Kör, a Huszadik Század című folyóirat vagy a színház világában a Thália Társaság. Ebbe a folyamatba illeszkedik bele a legnagyobb vállalkozás, amely ezután évtizedekre rányomta a bélyegét a magyar irodalom alakulástörténetére: a Nyugat folyóirat és a köréje szerveződő mozgalom. Mire 1908. január elsején megindult a Nyugat, világossá vált, hogy a legfontosabb ügy, amelynek sikeres megoldása élet-halál kérdése: az ország modernizálása. Képesek-e megújulni az intézmények? Megfelelő választ tud-e adni a tudomány, a művészet, a filozófia a felgyülemlett, sürgős választ váró kérdésekre? A mélyreható reformoknak, így látták a századelő írástudói, a szellemi élet terén kell először megtörténniük. A XX. század első évtizedének végére a konfrontáció teljessé vált. Egy-egy, a véletlen által felszínre dobott téma körül szabályos kulturharcok bontakoztak ki a modern és a konzervatív tábor között.

A nyugatos tábor főszereplői: Ady Endre, a folyóirat vezérköltője, Móricz Zsigmond, a magyar próza egén feltűnő új csillag, Ignotus, a főszerkesztő neve hiányzott eddig tartott seregszemlényből, amely hőseit az egyetem és a Nyugat keresztelkedési pontjain feltűnő írástudók közül válogatta ki. Nem hivatkoztunk a lap belső munkatársára, Kaffka Margitira sem, aki pontos képet rajzolt a diplomás nők, az új századdal feltűnő női értelmiség helyzetéről, mert ő nem Dienes Valéria egyetemi nyomvonalán haladt. És még sorolhatnánk a neveket: Lukács Györgyét és Balázs Bélát, akik — igaz — csak rövid időt töltöttek a Nyugat körében. Ez a hosszú kiegészítő lista azonban nem cáfolná az összképet. Azt, hogy a Nyugat írónemzedéke a műveltség reformját hajtotta végre. Filozofnak indultak. Könyvtárak csendjéből, iskolapadokból léptek ki a közélet zajos színtereire. Könyvemberek voltak, több mint egy évszázada, a felvilágosodás kora óta folyamatos magyar kultúra örökösei és új hajtásai. Útjuk az életbe az egyetemi előadótermeken át vezetett. Soruk azt a feszültségekkel terhes, de

termékeny összefüggést példázza, amely a konzervatív-liberális felsőoktatás és a modern gondolkodás és ízlés között jött létre.

Kassák Lajos, a magyar avantgárd vezéralakja kovácműhelyből, külvárosi gyártelepekről érkezett az irodalomba. A népi mozgalom jellegadó figurái paraszttettségek voltak. Műveltségüket egyik és másik alakulat tagjai — nem csekély érdem ez — útjuk során szedték föl. A Nyugat ellenben a kultúrát magából a kultúrából, annak belső dinamikájából újította meg. Babits, Kosztolányi, Juhász, Hatvany, Dienes Valéria nem kevesebbet tudtak, mint tanáraik, hanem mást. Érvényesebb, korszerűbb tudásra tettek szert, mint elődeik.

Áttekintésünk során óvakodtunk a leegyszerűsítő formulától, amely progresszív és retrográd erők küzdelmévé egyszerűsítette le évtizedeken át a XX. század eleji magyar kultúra alakulástörténetét. Egyrészt azért, mert a konzervatív oldalon is számos érdemi, előre vivő felfedezés, felismerés született. Azért is, mert egyes igen jelentős alkotók, például Krúdy Gyula, nem helyezhetők el megfelelőképpen a kettős osztatú rendszerben. Aztán azért, mert a modern törekvések közelebbi vizsgálat alapján belülről rendkívül bonyolult, megosztott képletet mutatnak föl. Másrészt pedig az újító szándék nem feltétlenül jelentett sikeres megújulást. Nyugatról nem bizonyos, hogy a legkorszerűbbet vagy a legszükségesebbet importálta a szellemi élet. A modernizáció eredményei beható vizsgálódást érdemelnek. Az alapkérdésekben azonban nincs okunk eltérni attól a képtől, amely örököül maradt ránk. A Nyugat reformjára szükség volt, a nyugatos orientáció indokoltsága nem vonható kétségbe. Főszereplői, akiknek jelentős hányada a pesti bölcsészkar padjaiban készült föl pályájára, minden megbecsülésünket megérdemlik.

■

Babits Mihály, Reviczky utcai otthonában, 1931 előtt

Bölcsészkar nyugatosok

PANYI SZABOLCS, VARGA BETTI
egyetemi hallgatók

BABITS MIHÁLY
(Szekszárd, 1883. november 26. – Budapest, 1941. augusztus 4.)

Babits a jogra készül, de az első megjelent műfordítások és önképzőkori sikerek miatt végül 1901 őszén a pesti bölcsészkart, a magyar szak mellé pedig a franciát választja. Elsőként főleg francia modern irodalmi órákra jár be, majd lelkesedése alábbhagy: a mindentől kitűnőre és jelesre vizsgázó Babits magyarból és latinból szerez diplomát. Hallgatóként nem tartja sokra Beöthy és Gyulait, szívesebben látogatja Alexander Bernát és Pauler Ákos filozófiatörténeti stúdióit. Igazán nagy hatással azonban egyik tanára sincs Babitsra, leginkább talán Négyesy Lászlóhoz vonzódik.

A Négyesy-féle stílusgyakorlati szemináriumon először 1902 februárjában szerepel: Heine-fordításokat bírál, felolvassa néhány saját fordítását, majd őstől saját verseit is. A szeminárium 1903 őszére igazi irodalmi szalonná nő: ezeken az esteken köt Babits barátságát Kosztolányi Dezsővel és Juhász Gyulával. Hallgatótársai nem a költőt, hanem a jövő nagy filozófusát látták Babitsban. Ő azonban nem csak a tanuláshoz szenteli idejét: az unalmas előadások helyett sokszor szívesebben böngészget a könyvtárban vagy beszélget a folyosón. Sőt az utolsó szemeszterben heteket lóg az egyetemről, és emiatt végül csak két tárgyból sikerül jegyet szereznie. 1905 májusában leteszi a szakvizsgáját, egy év bajai gyakorló tanítás után pedig megszerzi a tanári oklevelet. Több művében is emléket állít egyetemi éveinek: *Halálfiái* (1927) c. regényében az egyetemről és a tanulótrátsákról rajzolt kép sok önéletrajzi elemből építkezik. 1919-ben egyetemi tanárrá nevezik ki, ekkor tartja híres irodalomelméleti előadásait is. A Tanácskörtársaság bukásával meg kell válnia katedrájától.

A *Nyugathoz* Osvát Ernő felfedezettjeként kerül, verseit a folyóirat folyamatosan közli. A lapnak főmunkatársa, 1917-től pedig a címlap szerint Ady Endrével (valójában: Osváttal) együtt szerkesztője lesz. Az Osváttal, Osvát halála után pedig a Móriczsal való együttműködés rengeteg nehézséggel jár. Osvát sokszor nem hajlandó lehozni Babits protezsáltjainak szövegeit, Móricznak pedig teljesen más elképzelései vannak a lapról: a közös szerkesztői évek (1929–1933) alatt a *Nyugat* felváltva „filológiai közlöny és néplap”. Konfliktusaik elsimításában Gellért Oszkár tölt be fontos közvetítő szerepet. Babits nem csak költőként, íróként, szerkesztőként, hanem irodalomszervezőként is jelentős: ő dönt a Baumgarten-díjak odaítéléséről is.

Babitsot súlyosbodó gégerákja miatt a fiatal Illyés helyettesíti 1940-től, 1941-es halála után azonban a *Nyugat* is megszűnik.

DIENES (GEIGER) VALÉRIA
(Szekszárd, 1879. május 25. – Budapest, 1978. június 8.)

Geiger Valéria unokanővére és gyermekkora óta barátja Babitsnak, a *Halálfiái*ban az egyik modellje lehetett Hintáss Gitta alakjának. Geiger Valéria a tanítóképző és a nőiskola után matematika-fizika szakos hallgató lesz a Budapesti Tudományegyetemen, közben a

Zeneakadémia zeneszerzés és zongora szakán is tanul, 1905-ben pedig a matematika mellett filozófiából és esztétikából doktorál Pesten. Az egyetem alatt ismerkedik meg Dienes Pállal, a későbbi híres matematikussal. Feleségül megy hozzá és nevét is felveszi. „A »doktorrá fogadom« ünnepség alatt az ábécé szerint éppen egymás mellett álltunk; egymás mellé tett kezünkben észrevétlenül kicsereáltuk a jegygyűrűnket, és már jegygyűrűvel mentünk a »doktorrá fogadom« négy kézfogását elfogadni...” A házaspár barátságot ápol többek között Jászi Oszkárral és Lesznai Annával, valamint Szabó Ervinnel. Dienes Valéria a Galilei körben és a Társadalomtudományi Társaságban tart előadásokat, a *Huszadik Században* pedig filozófiai és lélektani tárgyú cikkeket, fordításokat, könyvismertetésekét publikál, és részt vesz a magyar feminista mozgalomban is. Később így vall „materialista” korszakáról: „En gyermekekorom-

„1934-ben a „filozófiai nyelv fejlesztéséért” Baumgarten-díjat kap — egyedüli filozófusként a díj története során. Dienes Valéria a második nő, akinek értekezését a francia akadémián felolvassák, 1913-ban pedig ő lesz az első magyar professzorasszony.”

ban tisztességesen vallásos voltam. Az egyetemen azonban rossz gondolatok fogságába estem. Nem tudtam hozzáférni a hithez, nem éreztem azt a közvetlenséget, amivel utol lehet érni a gondolatot, a formán túl lehet jutni, amivel a gondolatot élménnyé lehet tenni.”

A fordulat „[a] nyolcas teremben történt. Párizsban, az École Normale Supérieure-ön, ahol pénteki napokon Bergson metafizikai előadásait tartotta 1908-ban.” Ugyanis a Sorbonne-ra megy tanulni férjével, ahol három éven át a híres filozófus tanítványa lesz. Bergson műveit magyarra fordítja, köztük olyat is, melynek fordítását Bergson addig senkinek nem engedélyezte (*Tartam és egyidejűség*). 1934-ben a „filozófiai nyelv fejlesztéséért” Baumgarten-díjat kap — egyedüli filozófusként a díj története során. Dienes Valéria a második nő, akinek értekezését a francia akadémián felolvassák, 1913-ban pedig ő lesz az első magyar professzorasszony. Bergson után a húszas években Prohászka van

rá nagy hatással: ferences gyóntatója megtiltja Dienesnek Bergson fordítását, Prohászka viszont engedélyezi, sőt buzdítja.

Mindössze pár írása jelenik meg a Nyugatban, az első 1910-ben, az utolsó 1934-ben. Azonban az általa fordított filozófusok munkái, valamint saját írásai rendkívül inspirálóan hatnak a *Nyugat* körére.

HATVANY LAJOS

(Budapest, 1880. október 27. – Budapest, 1961. június 12.)

Testvére Hatvany Ferenc festő, műgyűjtő, unokanővérei Hatvany Lili író-újságíró és Lesznai Anna költőnő. Apja, Deutsch Sándor az ország vezető cukorgyárosa és a Cukorgyárosok Országos Szövetségének elnöke. Hatvany Lajos az érettségi után a családi vállalkozásnál dolgozik, de közben kritikákat írogat, melyeket elküld Gyulai Pálnak. Gyulai magához hivatja, Anatole France-ről szóló írását leközli, és javasolja neki, hogy iratkozzon egyetemre — ez szinte rögtön meg is történik. 1900-tól Freiburgban klasszika-filológiát tanul, doktori oklevelet a pesti bölcsészkaron szerez summa cum laude minősítéssel, *Plinius, a levélíró* c. dolgozatával. A *Figyelőbe* is ír, Osvát Ernő innen, Fenyő Miksa pedig a GYOSZ-on és Hatvany apján keresztül ismeri. *Die Wissenschaft des nicht Wissenswerten* címmel jelenik meg egyetemi tapasztalatairól 1908-ban a pozitivistva filológia értelmetlenségét és élettelenységét fricskázó könyve, mely Németországban, majd Magyarországon is rendkívüli ismertséget hoz neki, támadó és méltató bírálatokat egyaránt kap (*A tudni nem érdemes dolgok tudománya*, 1968).

Hatvany a korszak elsőszámú literary gentleman-je, író és irodalompártoló, Thomas Mann magyarországi látogatása az ő irodalomszervezői tevékenységének is köszönhető. Ady barátjaként és a *Nyugat* mecénásaként négy év alatt 150 ezer koronát költ a folyóiratra. Éppen ezért több beleszólást szeretne a szerkesztésbe: a mindig újabb fiatal tehetségeket kipróbáló Osváttal szemben inkább egy állandó gárdával és befutott írók (pl. Gárdonyi, Bródy) műveinek közlésével képzeli el a folyóirat működését. Az Osvát-Hatvany vita során a lap szerzői inkább Osvát mellé állnak, Hatvanyt csak Ignotus, Szomory, Kaffka (Osvát elhagyott szerelme) támogatja. És természetesen Ady, aki szerint Osvát szerkesztésének következtében „[a] *Nyugat* is már ötödikes gimnazistákat engedett magához”. Hatvany tulajdonosi jogaira hivatkozva, a *Nyugat* részvényeinek eladásával próbál nyomást gyakorolni, majd a nyilvánosság elé viszi a vitát *Irodalompolitika* c. cikkével és az azt követő ankéttal.

A vitát egy „első vérig” tartó párbaj zárja le Osváttal: a homlokán megsebesülő Hatvany otthagyja a *Nyugatot*, és később is csak rendszertelenül ír bele. A nyugatos írókat, költőket Hatvany továbbra is támogatja, pártfogolja. Magyar Mór, a Révai kiadó vezetője, aki magánvagyonának jó részét az 1911-ben alapított Nyugat-részvénytársaságba fektette, a csódtól tartva a párbaj után nem sokkal öngyilkos lesz.

JUHÁSZ GYULA

(Szeged, 1883. április 4. – Szeged, 1937. április 6.)

Juhász eredetileg papi pályára készül, de hamar otthagyja a papnevelőt. Újságíró akar lenni Szegeden, ám a család nyomására a pesti bölcsészkar latin-magyar szakjaira jelentkezik. Szállást a Királyi Pál úti diákotthonban kap, itt barátkozik össze Oláh Gáborral. Nincs meglegedve az egyetemmel, visszaemlékezéseiben a tanulást „tudományos zabálás”-ként említi, tanáraitól pedig így ír: „[...] nagyfejúek, a saját maguk élő szobrai”, akik csak a szigorlati díjakat tartják számon. Már elsőévesen szerepel Négyesy szemináriumán: a nemzeti szellemről olvas fel. Itt ismerkedik meg

Juhász Gyula, Szeged, 1928

Babitscsal, egy évvel később Kosztolányival. Nyolc szemeszteren keresztül hallgatója, ebből haton át titkára is a szemináriumnak: titkárként hétről hétre ő állítja össze a felolvasások sorrendjét. A legnagyobb hatással Nietzsche van az egyetemista Juhászra: a *Zarathustra* három fejezetét le is fordítja, és verseiben is feltűnnek a nietzschei gondolatok. 1903-ban az egyetem mellett statisztának áll a Nemzeti Színházban, de elkezd komolyan foglalkozni az újságírással is: a *Szeged és Vidéke* munkatársa lesz, ő jelenteti meg Babitsnak, Kosztolányinak és Csáth Gézának az írásait a lapban. Később pedig fővárosi lapokba is ír.

Amikor Ady *Új versek* c. kötete megjelenik, Babitscsal és Kosztolányival ellentétben Juhász rögtön felismeri a kötet nagyszerűségét, Adyban „a fiatal modern magyarság legnagyobb költőjét” látja. 1904 őszén segédtanári állást vállal László Mihály gimnáziumában, de 1905 elején már fel is mondanak neki, mert „túlságosan sokat olvas, és nem elég erélyes a fiúkkal szemben”. Nagyváradon is tanít, ahol a *Holnap* antológiát szerkeszti. Az egyetemi évekből is bőven vannak kellemetlen emlékei: 1904 őszén választójogi tüntetés volt Pesten, amiben az egyetemisták is részt vettek. Juhász Babitscsal sétált lefelé a lépcsőn, amikor hirtelen az épületbe behatolt egyik rendőr rásújtott a kardjával — a sebészeti klinikán varrják össze ujjait, kötözik be fejét.

A *Nyugat* első nemzedékének költőjeként a kezdetektől folyamatosan jelennek meg művei a folyóiratban. Az egyik első Baumgarten-díjas, a díjat munkásságának elismeréseként összesen háromszor kapja meg. Életében többször kísérel meg öngyilkosságot, 1937-ben megmérgezi magát.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

(Szabadka, 1885. március 29. – Budapest, 1936. november 3.)

Az érettségi előtt pár hónappal rossz magaviselete miatt kicsapják a szabadkai gimnáziumból, szegedi, majd szabadkai magántanulóként kell felkészülnie az érettségire, amit végül jeles eredménnyel tesz le. 1903 őszén kezd meg tanulmányait a pesti egyetem magyar-német szakán. A Négyesy-szemináriumon barátkozik össze

szak társaival: Babits Mihállyal és Juhász Gyulával, a filozófia iránt érdeklődő Zalai Bélával, a reál szakos Karinthy Frigessel és a joghallgató Füst Milánnal. Sokan szeretik a könnyen barátkozó Kosztolányit, többen felismerik és csodálják benne a tehetséges művészt. A második egyetemi évet Bécsben kezdi meg, de a város nem tetszik az elkényeztetett fiúnak: négy társával kell nyomorognia egy füetlen kis lakásban, ráadásul csalódik a kinti egyetemi oktatásban is. 1905 őszén már ismét Pesten tanul, de a tanév nagy részét Szabadkán tölti. Ekkor már belső munkatársa a *Bácskai Hírlap*nak, közben angol, német és francia műveket fordít, és verseket is ír. Tanárai közül Riedl Frigyest tiszteli leginkább. A bécsi év után különösen élvezi a pesti diákéletet: remekül szórakozik öccsével és két másik lakótársával. Rendszeresen ír haza szüleinek és számol be (néha ellentmondásosan) a jeles vizsgákról, irodalmi sikerekről.

1906-ban átveszi a Párizsba utazó Ady helyét a *Budapesti Naplónál*: szépirodalmi cikkeket, verseket, tárcákat ír, szerkeszti a versrovatot. Ekkor dönti el, hogy nem fejezi be egyetemi tanulmányait, helyette végérvényesen az írást választja.

A *Nyugat*nak a kezdetektől szerzője, viszonya a lappal azonban nem mentes a konfliktusoktól. Műveinek nagy részét először a *Nyugat* közli, így *A szegény kisgyermek panaszait* is, azonban mégsem tartja életműve részének a folyóiratot úgy, mint Babits vagy Osvát. Igaz, velük ellentétben a szerkesztésében nem vesz részt. A *Nyugat* „vezérköltőjéről”, Ady Endréről 1929-ben Kosztolányi robbant ki vitát *A Toll* hasábjain. A nyugatosok Kosztolányi ellen, Ady költészete mellett sorakoznak föl. Fenyő Miksa például „Ady-probléma” helyett „Kosztolányi-problémának” minősíti Kosztolányi *Különvéleményét*: szerinte Kosztolányiból a féltékenység és a bosszúvágy beszél, amiért Ady háttérbe szorította. Az irodalomtörténészek ma mégis Kosztolányit tartják a nyugatosok közül a legjelentősebb szerzőnek, elsősorban prózái miatt.

1936 decemberében az elhunyt Kosztolányitól a *Nyugat* neki szentelt lapszámmal búcsúzik.

KUNCZ ALADÁR

(Arad, 1885. december 31. – Budapest, 1931. június 24.)

Kolozsvári iskolaévei alatt köt szoros barátságot Laczkó Gézával, 1903 őszétől mindketten az Eötvös Collégium tanulói. Tanulmányait magyar-latin-görög szakon kezdi. Kollégiumi tanárai közül Horváth János és Gombocz Zoltán is közel állnak hozzá, az egyetemen Riedl Frigyes és Szinnyi József órái érdeklik. Jár a Négyesy-szemináriumra, de nem lelkesedik különösebben: a kollégium mellett az egyetem csak másodlagos szerepet tölt be Kuncz hallgatóéveiben. Ennek ellenére itt köt barátságot Babitscsal, Kosztolányival, Benedek Marcellal, és innen választja példaképeit is. Riedl Frigyesben, „egyetlen tanárában” a „szaktudós fölé emelkedő európai tudóst” tiszteli, az ekkorra már visszavonult Gyulai Pált pedig annak művei miatt mesterének tekinti, többször meg is látogatja: „Fiatal, rajongó szívemmel úgy éreztem, mintha oltár előtt állnék, ahol avatott kezek tüzet gyújtanak a szellemi élet nagy titkai előtt.” Mestere portréja végig dolgozószobájának falán függött. Kuncz irodalomtörténeti munkáin, kritikáin mégis inkább Riedl hatását érezni, az ő óráin mélyül el Kuncz francia műveltsége, és segítségével kerül be a *Nyugat* munkatársai közé is. 1907-ben magyar irodalomtörténetből doktorál, gimnáziumi tanár lesz.

Kuncz Aladár Laczkó Gézával együtt kerül a *Nyugathoz*: Osvát és Ady a két fiatalnak az új irodalom és az egyetemi körök közti közvetítő szerepet szánják. Kuncznak először irodalomtörténeti portréi, kritikái jelennek meg a folyóiratban, a Laczkóval együtt vezetett *Egyetemi portrék* c. sorozatba ír Riedl Frigyesről. Ekkortájt eleveníti fel kollégiumi barátságát Szabó Dezsővel, akinek első

Babits Mihály, Juhász Gyula és Kosztolányi Dezső a szegedi Tisza-parton, 1923

„...a transzilvánizmus egyik vezető alakja, az *Ellenzék* című erdélyi napilap irodalmi rovatvezetője, majd az *Erdélyi Helikon* szerkesztője lesz. Ő tartja fenn az összeköttetést az erdélyi írók és a *Nyugat* között.”

tanulmányai Kuncz közvetítésével kerülhetnek be a *Nyugat*ba. Kuncz Ady és Hatvany köréhez tartozik — így lesz szerzője az *Auróranak* és alkalmanként a *Népszavának* is.

A világháború kitérősekor Párizsban tartózkodik, internálják: öt évet tölt francia szigetbörtönökben. 1919 nyarán tér haza Budapestre, majd Erdélybe, ahol a kisebbségi magyar szellemi élet újjászervezője, a transzilvánizmus egyik vezető alakja, az *Ellenzék* című erdélyi napilap irodalmi rovatvezetője, majd az *Erdélyi Helikon* szerkesztője lesz. Ő tartja fenn az összeköttetést az erdélyi írók és a *Nyugat* között. Az internálás éveiről írt *Fekete kolostor* című regénye nem sokkal 1931-es halála előtt jelenik meg.

LACZKÓ GÉZA

(Budapest, 1884. december 3. – Budapest, 1953. december 1.)

1903-ban érettségizik a kolozsvári piarista gimnáziumban. A nyár, melyet Neuchâtelben tölt egy francia nyelvtanfolyamon, élete meghatározó élménye lesz. Ősszel kezd meg tanulmányait a budapesti egyetem magyar-francia szakán, és nyer felvételt az

Eötvös Collégiumba. Laczkó nemcsak kivételes nyelvtelenségével, de külön stílusával is kitűnt hallgatótársai közül: „Nem tudom, nem hiszem, hogy őt kivéve járt még hallgató monoklival a szemén a bölcsészkar sivár, poros, léghezatos folyosóin.” — írja róla Baránszky-Jób László. Az egyetemen Szinnyei József, Katona Lajos és Beöthy Zsolt óráit látogatja a legszívesebben. Tehetségét tanárai is felismerik: Katona kéretlenül felajánlja támogatását Laczkónak, ha az külföldi ösztöndíjra pályázna. Nem csak a könyvtár töltötte ki Laczkó egyetemi éveit: barátaival kirándul, társaságba jár és a budai éjszakai életből sem marad ki. Egy ilyen éjszakán ismerkedik meg Ady Endrével, akiről később megírja életművének egyik legfontosabb tanulmányát a *Nyugat*ba (*Ady költői nyelve*, 1909). A szemeszterek közti nyarakat Franciaországban tölti, tanulmányait is Párizsban fejezi be. Hogy milyen fontos volt Laczkó számára az egyetem és a kollégium, bizonyítják művei: első novelláiban és később külön tanulmányokban is megemlékezik egykori társairól, például Kodály Zoltánról vagy Szabó Dezsőről. Utóbbiról *A kollégium Don Quijotéja* címmel ír novellát. *Királyhágó* (1938) c. önéletrajzi regényében pedig részletesen is ír a kollégiumi évekről. 1919-ben a Veres Pálné Gimnázium igazgatójává és egyetemi tanárrá is kinevezik: francia irodalomtörténeti előadásokat tartott Benedek Marcellel. A kommun bukása után mindkettejüket megfosztják tanári címüktől.

Laczkó a *Nyugat* első nemzedékének jelentős novellistája, a folyóirat főmunkatársa. Barátjával, Kuncz Aladárral együtt lesz állandó munkatársa a lapnak, és együtt vezetik az *Egyetemi portrék* c. sorozatot is, amibe volt tanáráról, Beöthy Zsoltról is ír. Rengeteg műfajban alkot, szépirodalmi munkássága mellett nyelvtudományi, nyelvművelő tevékenysége is jelentős.

OSVÁT ERNŐ

(Nagyvárad, 1876. április 7. – Budapest, 1929. október 28.)

A fiatal Osvát a premontrei gimnázium után a nagyváradai jogakadémiára iratkozik be, de már az első alapvizsgát is meg kell ismételnie. 1894-től Pesten folytatja jogi tanulmányait, bár az irodalom sokkal jobban vonzza. Három évet végez a jogon, közben áthallgató a bölcsészkaron, ahová végül át is iratkozik. Diplomát sehol nem szerez. Látogatja Alexander Bernát, Beöthy Zsolt óráit, a legnagyobb hatással azonban Gyulai Pál van rá. Később, egyetemi éve után még bejár Riedl Frigyes előadásaira is.

Osvát első kritikája a *Nyugat* későbbi nagy ellenfelének, Rákosi Jenőnek a lapjában, az *Esti Újság*ban jelenik meg 1897-ben. 1898-tól *A Hét* irodalmi rovatát vezeti, sok lapban publikál. 1902-ben örökölt pénzéből átveszi a hamar csődbe menő *Magyar Géniusz* szerkesztését, majd 1905-től a *Figyelő* című lapnál gyűjti össze a *Nyugat* leendő törzsgárdáját. A lap tizenegy számot ér meg.

1907 decemberének végén jön ki a nyomdából „A Figyelő új folyama”, azaz: a *Nyugat*. Ahogy Schöppflin Aladár nevezi, Osvát a lap „abszolút szerkesztője”, aki, Kosztolányi megfogalmazásával, „[I] áthatatlanul minden író háta mögött áll, mikor írnak”. Szerkesztői autonómiájából nem hajlandó engedni, a lapot nem a közönség, hanem az írók számára szerkeszti, de közben magukat a szerzőket is szerkeszteni akarja. Folyamatosan új és új tehetségeket keres, akiktől rövid levélben kéri be azok összes írását: „Tisztelt Uram, kérem, küldje el nekem összes műveit. Híve Osvát Ernő”. Az első műveket leközlí, majd hosszú ideig várhatja az írókat, költőket. Szerkesztőként szinte mindenkivel konfliktusba kerül. Babitscal való viszonyra is megromlik: 1919 elejétől nem vállalja tovább a szerkesztői feladatokat, a Tanácsköztársaság bukása után (mely alatt az írói direktórium elnöke), 1920-tól azonban visszatér a *Nyugat*-hoz — Babits nagy bánatára. Jó néhány fiatal tehetséggel sem tud

szót érteni: József Attila, Németh László, Szabó Lőrinc is miatta távolodik el a laptól. Magánélete tönkremegy: felesége 1927-ben öngyilkosságot követ el, lánya 1929-ben tüdőbetegségben hal meg, Osvát Ernő pedig szíven lövi magát.

A *Nyugat* megrendült szerzői emlékszámával búcsúznak szerkesztőjüktől.

SZABÓ DEZSŐ

(Kolozsvár, 1879. június 10. – Budapest, 1945. január 5.)

A kolozsvári református kollégium színjeles éltanulóját elsöre nem veszik fel az Eötvös Collégiumba, Tisza István protekciójával másodsorra már igen. Így rövid jogi tanulmányok és házitanítószkodás után a Budapesti Tudományegyetem magyar-francia szakán tanul, ám a kollégiumi órák és elfoglaltságok miatt az egyetemre alig jár be. Juhászt, Babitsot és Kosztolányit nem is ismeri, a szintén kollégista Horváth János, Szekfű Gyula, Laczkó Géza, valamint Kodály Zoltán lesznek a barátai — utóbbival később közös alberletben laknak.

Nyelvtelenségével kimagasló társai közül, nyelvészkarrierje gyorsan ível felfelé. Még a Kruszkokba, kedd esti vendéglői összejövetelükre is meghívják tanárai, akik rendre publikációkhoz, ösztöndíjakhoz, állásokhoz segítik. A Collégium igazgatója, Bartoniek Géza pedig egy helyettes tanári állást is szerez neki Budapesten. Szabó Dezső eközben Bartoniek lányait ingyen tanítja franciára, és a 15 éves Juliskával egymásba szeretnek. Megkéri a kezét, de kosarat kap az apától — valamint kap egy egyéves párizsi ösztöndíjat és egy ígéretet is, hogy később még eljőhet az ideje a leánykérésnek. Utóbbiból nem lesz semmi, de 1914-ben a *Nyugat*ba ír egy levelet a lánynak (*Az élehetetlen ember leveleiből*).

Párizsi útja után szakít a nyelvészettel. 1906-tól Székesfehérváron tanít, ahol cikkeivel, beszédeivel botrányt kavart, ezért 1908-ban áthelyezik Nagyváradra. „[A]zt hittem, hogy csak egy nagy katolikus renaissance adhat egységet a cafatokra különbözőt Magyarországnak. E hit kedvéért voltam antiszemita. [...] Nagyvárad volt az én Damascusom” — írja 1914-ben Szabó Dezső, aki Nagyváradon Juhász Gyula barátjává, Ady költészetének rajongójává, és átmenetileg kifejezetten filoszemitaává válik. A tanárok szolgálati idejének és a kötelező óraszámoknak az emelése elleni tiltakozások fő hangadójaként Szabó Dezső 1911-ben a *Nyugat*ban válaszolt volt pártfőgője, Tisza István támadására. Ez első írása a lapban, ahol 1916-ig rendszeresen megjelenik. A *Nyugat* egyik legjobb novellistája lesz, aki az avantgárd kísérletek felé is nyitott. 1919-ben végleg szakít a lappal, miután ott nem sikerül érvényesülnie.

Az elmérgesedett viszonyt jól mutatja, hogy *Az elsodort faluról* már így ír (a pár nappal korábban Szabó által egy durva hangnemű cikkben kigúnyolt) Kosztolányi: „[K]ezembe akadt egy regény, melyet [...] Szabó Dezsőnek nevének hozott forgalomba valamelyik vállalkozó, de elolvastván azonnal megállapítottam, hogy nem ő írta. [...] Szabó Dezső irodalmilag biztosan bátor, de ez csak ízléstelen, az eredeti regényben erő lehet, de ebben csak erőlködés, handabandázás van.”

TÓTH ÁRPÁD

(Arad, 1886. április 14. – Budapest, 1928. november 7.)

Az érettségi után egy évet otthon tölt: készül a latin-görög kiegészítő vizsgára. Ezt 1905 nyarán jeles eredménnyel le is teszi a debreceni piarista gimnáziumban. Ősszel megkezd tanulmányait a pesti egyetem magyar-német szakán. Vele utazik öccse is, aki az Iparművészeti Főiskolára iratkozik be szobrász-növendéknek: a testvérek együtt laknak, otthonról csak nagyon kevés pénzt kap-

Tóth Árpád, Beck Ö. Fülöp, Kosztolányi Dezső, Babits Mihály, Osvát Ernő, Gellért Oszkár a budapesti Múzeumkertben, 1923

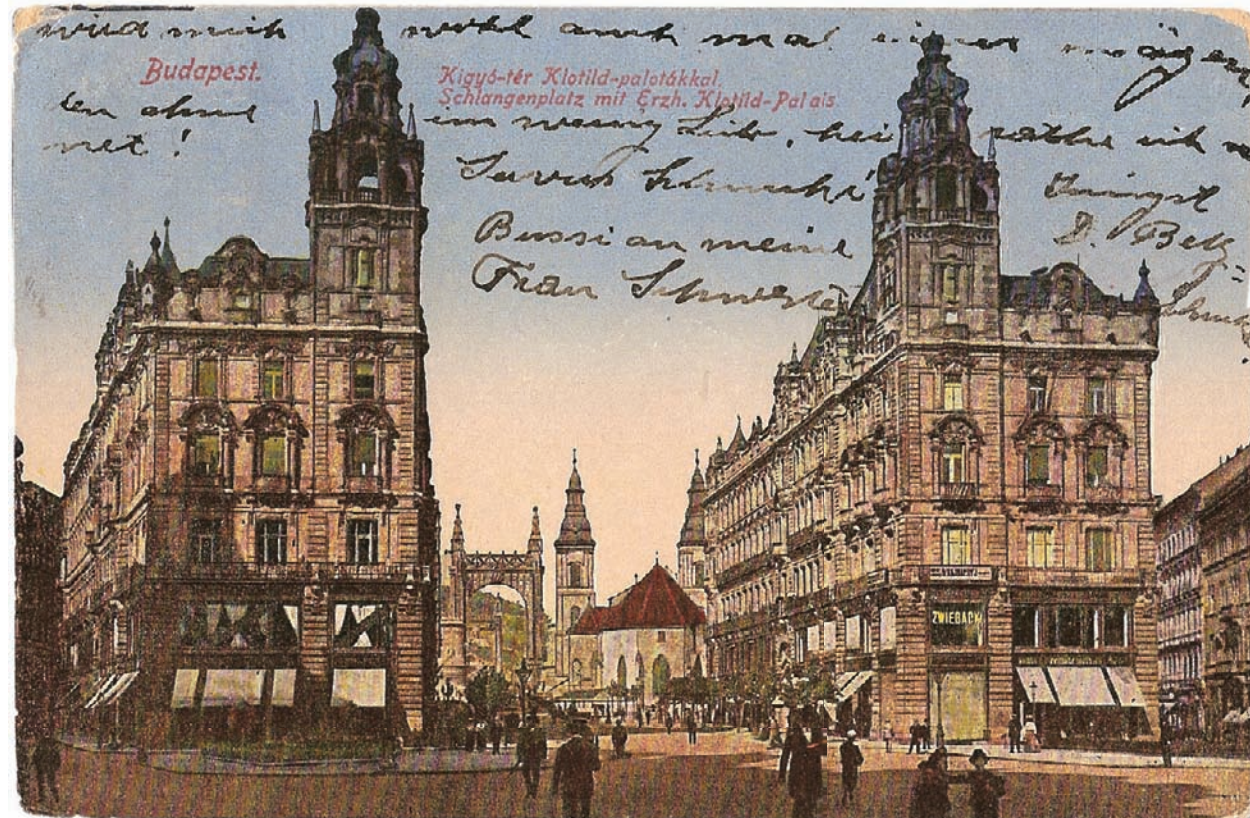
nak, kiadásaikról pedig részletes beszámolókat kell küldeniük. Tóth Árpád igazi mintadiák volt: minden órára, amit felvett, lelkiismeretesen bejárt, gyorsírással jegyzetelt, a füzetét gondosan elrakta. A Négyesy-szemináriumon ő is többször felszólalt, egy alkalommal pedig fel is olvasott saját verseiből, igazi sikert aratva. A szorgalmas és tehetséges hallgatót társai is elismerik, szeretik. Amikor már a folyóiratok (*A Hét*, *Nyugat*) is elkezdtek közölni verseit, tekintélye is megnő: 1908 tavaszán a Húszévesek Társaságának tagjai közé hívják, és a többieknél két-három évvel idősebb költő elnököl a társaság irodalmi „uzsonnáin”. Az egyetemen Riedl Frigyes és Simonyi Zsigmond óráit látogatta legszívesebben. Ami-

„...igazi mintadiák volt: minden órára, amit felvett, lelkiismeretesen bejárt, gyorsírással jegyzetelt, a füzetét gondosan elrakta. A Négyesy-szemináriumon ő is többször felszólalt, egy alkalommal pedig fel is olvasott saját verseiből, igazi sikert aratva.”

lyen szorgalmas volt, annyira félt a vizsgáktól: csak az alapvizsgát tette le a második év végén, a negyedik év végi szakvizsgát már nem. Az egyetemet végül nem is fejezi be. Nincs pénze arra, hogy Budapesten maradjon, ezért végül újságíró lesz a *Debreceni Független Újságnál*. Innen küldi cikkeit, verseit a *Nyugat*nak.

1913 és 1928 között öt verseskötete jelenik meg. Nem csak költőként, műfordítóként is jelentős: Tóth Árpád fordítja Shelley *Óda a nyugati szélhez* c. versét, melyet Babits Mihály a legszebb magyar versnek nevez. Baudelaire-től *A romlás virágait* Babitscsal és Szabó Lőrinnel közösen fordítják.

Tüdőbaját Hatvany Lajos anyagi támogatásával különböző szanatóriumokban kezelteti, kevés sikerrel. A *Nyugat* 1928 novemberi száma öt búcsúztatja.

A Klotild-paloták az Erzsébet híddal

Magazinunk állandó rovatainak sorában különleges helyet foglal el az egy-egy adott év történéseiből összeállított színes emlékcsozor. Azzal a reménnyel indítjuk útnak sorozatunkat — amelynek első írásában a Nyugat-év alkalmából épp száz esztendőt ugrunk vissza az időben —, hogy segíthetünk olvasóinknak belekóstolni a kor hangulatába. Milyen is volt a világ, mi történt hazánkban, a fővárosban, a Bölcsészkaron...

SZÉCHENYI ÁGNES [180]
tudományos főmunkatárs, MTA ITI

A nemzetközi politikát tekintve az 1908-as esztendő a boszniai annexió válságával telt. Már évekkorábban megalakult a délszlávok egyesítését célul kitűző és veszélyes agitációt folytató szervezet, ennek tevékenysége egyre jobban nyomasztotta a monarchia politikusait. Végül Bécsben elhatározták Bosznia és Hercegovina annektálását. S bár ez az osztrák aktus súlyos politikai válságot, háborús hangulatot

gerjesztett az európai politikában, néhány héttel később, decemberben, Ausztriában nagy ünnepek között ülték meg Ferenc József osztrák császár és magyar király uralkodásának 60. évfordulóját.

Ebben az évben terjesztette be Andrassy Gyula a kormány választójogi tervezetét, amely továbbra is a nyílt szavazást proponálta, vagyoni cenzushoz és iskolai végzettséghez kötötte a szavazati jogot. Eszerint az

A Kerepesi (ma Rákóczi) út

iskolázatlan választók közvetve szavazhattak volna, tizenketten együtt adhattak volna le egy szavazatot. Egész évben tömegtüntetések zajlottak a szavazati jog kiterjesztésére. Európában ekkor már csak két ország volt, ahol nem volt titkos a szavazás: Magyarország és Dánia. A választói korhatár 24 év volt. Ezek szerint Babits Mihály, aki ekkor huszonöt éves, már szavazóképes volt, de a még csak huszonhárom éves Kosztolányi, akinek már megjelent a visszhangot is hozó *Négy fal között* című kötete, még nem.

1908 nemcsak a *Nyugat* éve, hanem a *Holnap* antológiáé is. A Holnap Irodalmi Társaság jó kilenc hónappal a *Nyugat* után alakult meg, s ugyanolyan irodalmi revüt szándékozott megjelentetni, mint amilyen az

szemináriumán” közeli ismeretséget kötő hallgatók, Babits és Juhász Gyula vettek részt a Nagyváradon megjelenő gyűjteményben, no, meg az egykor Eötvös-kollégista Balázs Béla és a rövidesen külföldre kerülő későbbi fotográfus, Miklós Jutka. Babitsnak ez a szereplése nyitotta meg az írói pályáját, Osvát egy cégjelzéses levélben kérte a költőt, hogy küldje el számára „összes műveit”.

Mindössze néhány száz példányban nyomták ki a *Nyugatot*, s ugyanaz az ötszáz ember olvasta, mint aki 1907-ben, az előző évben felfigyelt a falvakat néhány éve fonográfjal járó és ekkor összebarátkozó Bartók és Kodály népdalgűjteményére – Bartókra, a zongoristára és Kodályra, a Zeneakadémia ifjú zeneelmélet és zeneszerzés

„A választói korhatár 24 év volt. Ezek szerint Babits Mihály, aki ekkor huszonöt éves, már szavazóképes volt, de a még csak huszonhárom éves Kosztolányi, akinek már megjelent a visszhangot is hozó *Négy fal között* című kötete, még nem.”

akkor még fiatal *Nyugat* volt. Ady Endre és a nagyváradiaiak (Dutka Ákos, Emőd Tamás) mellett a korábban a budapesti tudományegyetem „Négyesy

tanárára. Ez a publikum értékelte a modern képzőművészeti kiállításokat is, a következő évben együtt fellépő, modernséget képviselő „Új képek”-et kiállí-

tó, később „Nyolcak” (Berény Róbert, Czigány Dezső, Czobel Vilmos, Kernstok Károly, Márffy Ödön, Orbán Dezső, Pór Bertalan, Tihanyi Lajos) néven együtt szereplők képeit.

Ez év során alapították meg a Martinovics Ignácról elnevezett Szabadkőműves Páholyt. Ennek a szervezetnek keretében fogalmazta meg Jászi Oszkár a polgári demokratikus mozgalom célkitűzéseit. Nem sokkal az alapítás után a páholy tagja lett Ady Endre, Biró Lajos, Csáth Géza és Schöpflin Aladár, hogy csak néhány nyugatos kötődésű szerzőt említsünk.

1908 novemberében 256 taggal megalakult a Galilei Kör, a haladó szellemű egyetemi ifjúság szervezete.

Nem mindenki töltötte zárt térben az életét. Egyre többen sportoltak a szabad levegőn

Magyarországon is. 1908-ban Londonban rendezték meg a negyedik nyári olimpiát. Már több mint kétezer sportoló küzdött a dicsőségért, az érmekért. A magyar küldöttség 3 aranyérmet hozott el a versenyekről, a pontversenyben a 6. helyet szereztük meg. Ugyanebben az évben egy magyar műkorcsolyázó, Kronberger Lili szerezte meg a magyar sport első világbajnoki aranyérmét.

S egy világszenzáció, ugyancsak a természetből: 1908-ban érte el Frederick Albert az Északi-sarkot. (Igaz, ezt később elvitatták tőle, sokak szerint csak 1926-ban hódította meg a bolygó legészakibb pontját Amundsen. Akkor a *Nyugat* már a 19. évfolyamában járt. Irodalmi értelemben vitathatatlannul nagykorú volt már.)

A régi Nemzeti Színház a mai Rákóczi úton

Ha ezek a téglák beszélni tudnának...

Budapest arculatát — akarva-akaratlan — meghatározzák azok az iskolaépületei, melyek az osztrák-magyar kiegyezés után készültek. A felvirágzó magyar állami életben fontos tért foglalt el az osztrák birodalomban elhanyagolt ország egész társadalmat érintő elmérőadásainak pótlása, minek során számos közintézményt emeltek. Köztük iskolákat, kórházakat és klinikákat, melyek máig felismerszenek puritán stílusukról.

KESERÜ KATALIN [72]
egyetemi tanár

A két-három emeletes, vöröstégla épületek, félköríves, egyenletes ablaksoraikkal majd minden régi kerületben megtalálhatók, a Kiskörúton belül például a Molnár utca és az Irányi utca sarkán. Néha olyannyira egyszerűek, hogy

nem is gondolná az ember, hogy — a historizmus kora szellemében — a reneszánsz stílushoz és arányaihoz igazodtak, mint amely kor példát állított a polgárosuló ország elé, többek közt a tudományok felkarolásával, támogatásával is.

A kor legnagyobb építészeti vették ki részüket e munkálataiból, még akkor is, ha nem a legrepresentatívabb megbízásoknak számítottak. Egy-egy épület — szembetűnő fekvése miatt például a *Technológiai Ipariskola* és *Iparmúzeum* (a „Bánki Donát”, 1889) a József körút és a Népszínház utca sarkán — gazdagabb kiképzést kapott. Az akkori közoktatási miniszter, Trefort Ágoston igen

okosan a felsőbb iskolák tudományos műhelyének, kísérleti intézetének tekintette a nyilvános múzeumokat. Így az Ipariskola tervezője, Hauszmann Alajos, akinek nevéhez a kiépülő Nagykörút több reprezentatív épülete, a *Markó utcai iskola* vagy a *Szent István kórház* is köthető a királyi vár kibővítése mellett, a „Bánki Donát” nagykörúti, múzeumi homlokzatának közepét, a bejáratot öt arkádívvel és kerámia díszekkel emelte ki környezetéből. A reneszánsz kialakítás és az épületkerámia alkalmazása azonban nem az ő gondolata volt. Egyik előképe a *Múzeum körút 6-8.*, az ELTE Bölcsészettudományi Karának mai főépülete volt.

„...Steindl kétemeletes, szimmetrikus épülete a szintenként változóan kiképzett, felfelé növekvő ablaksorával az itáliai reneszánsz palotaépítészlet felelevenítése.”

Az eredetileg Magyar Királyi József Műegyetem 1880–83 között épült. (Általában és hagyományosan csak Politechnikumnak nevezték, vagy korábbi neveivel — Josef Politechnikum, József Műegyetem — illették.) Addig a *Nemzeti Múzeum* és a később lebontott *Nemzeti Színház* közti terület a Fűvészkerthez tartozott, melyen Eötvös József közoktatási miniszter rendelte el az első építkezéseket (vegytani intézet), s a programot Trefort folytatta az élettani, az ásványtani intézettel (ez Weber Antal munkája, a mai A épület), nem messze pedig az *Egyetemi Könyvtárral*. A műegyetem mindaddig a főépületben volt, amíg a budai Duna-parton ki nem alakítottak számára egy jóval nagyobb kampuszt a XX. század elején, ahol azóta is székel. A Politechnikummal szinte egyidőben készült a hasonlóan régebbi alapítású és többször költözött állatorvostudományi

(akkor *Állatorvosi Akadémiának* nevezett) egyetem kampuszána hét pavilonból álló együttese. Ennek és az első műegyetemi épületnek a tervezője Steindl Imre volt.

A pesti *Új Városháza* váci utcai épületével elhíresült tervező, aki később az *Országház* pályázatát is megnyerte, 1870-ben a Politechnikum rendes tanára lett. Terveit tehát a saját egyeteme számára készítette. Egykori kollégája az Országház befejezésekor elhunyt építész búcsúztatván azt mondta róla, hogy az új építési feladat „a művészi eszme kifejezésének mindig legjobb formájához vezette, amelyben a festés, szobrászat, karöltve az ő építőművészeti felfogásával, lélekemelő akkordban hangzanak össze.”

Elmondhatjuk ezt a mi épületünkről is, mely két nagy részből áll: „nagyléptékű oszloprenddel” kezdődik az egyik, mely hármassal bejárattal áll,

s amely szabad — mára sajnos megrongálódott — loggiát tart. A bejárat tengelyére fűződik a reprezentatív előcsarnok és a lépcsőház, melynek falait és boltozatait, íveit valaha díszítőfestés borította (feltárása napjainkban folyik), s ahonnan a termek mesterien kiképzett, fakeretelésű ajtó nyílnak, valamint a belső udvar, amit nemrégiben üvegtetővel láttak el, s a kari könyvtár (az Angol-Amerikai-Intézet Könyvtára és a Germenisztikai Intézet Könyvtára) kapott benne helyet. Steindl kétemeletes, szimmetrikus épülete a szintenként változóan kiképzett, felfelé növekvő ablaksorával az itáliai reneszánsz palotaépítészlet felelevenítése.

Mellette jobbra, kissé beugratva, de az emeletet osztozó párkányok magasságát, a falburkolás módját egyeztetve, következik a másik szárny, aprózottabb ritmusával. Földszintjének páros oszlopai hosszú emeleti loggiát tartanak, s a földszinti nagy ablakok tengelyében feljebb kettős illetve hármassal ablakok változnak. Belül, a homlokzattal párhuzamosan futó, hosszanti helyiségeket öntöttvas oszlopok tagolják. A két, egymással aszimmetrikus épületrész harmóniája ellentéteikből következik. Ez az építőművészi gondolat több másikkal együtt eredményezi azt, hogy az egyetem épületét Steindl jelentős művészi alkotásának tarthatjuk.

A modernségről szóló hiedelem ellenében az építészettörténet nemcsak az új szerkezeti anyagok (például a vas) használatát tartja modernnek, de azokat az új burkoló anyagokat is, melyek segítségével monumentális nagyvárosi stílus alakulhatott ki Európában a XIX. század második felében, így Budapesten is. A „szecessziós” Budapest színességéről ismerjük meg, ami egyedülállóvá teszi az időközben világvárossá nőtt magyar fővárost. Ezt előlegezték meg a

historizmus építészei, köztük Steindl is azzal, hogy elvetették a vakolat álságos voltát, s helyette mosható, dekoratívan alakítható és díszítő funkcióját tekintve változatosan felhasználható anyagot kerestek és találtak az agyagban, mely egyaránt alapja a téglának és a kerámiának. Steindl Imrét (1839–1902) szoros szakmai és baráti kapcsolat fűzte Zsolnay Vilmoshoz. Már első nagy középületén, az *Új Városházán* együtt alkalmazta a mázas kerámiát a nyerstéglával. Zsolnay Vilmossal azonban csak később került kapcsolatba: a műegyetem díszítményei miatt járt személyesen a pécsi gyárban, s ettől kezdve munkásságuk összefonódott. Az addig szintelen, klasszicista kisvárosból az ő — és más építész-tervezők — munkája nyomán olyan étellel teli, színes város született, melynek házain a konstrukció és dísz, a „héj” szervesen összefüggött: az éppen felfedezett, színes görög architektúra nyomán született héj volt az üzenet, képviselve a belső igazságot is. Néhány évtized múltán Lechner Ödön arról azt mondta: „Az architektúrának önmagából az épületből és az építészből kell kinőnie. Föl kell konstruálni az épületet, úgy, amint azt a jelenkori életviszonyok, a

„Az architektúrának önmagából az épületből és az építészből kell kinőnie. Föl kell konstruálni az épületet, úgy, amint azt a jelenkori életviszonyok, a modern szerkezetek szükségszerűen követelik s formálni kell a fölhasznált anyagokat úgy, amint az anyagok természete azt lehetővé teszi.”

modern szerkezetek szükségszerűen követelik s formálni kell a fölhasznált anyagokat úgy, amint az anyagok természete azt lehetővé teszi.”

Az egyetem külső homlokzatán a földszinten csikos, az első emeleten geometrikus mintá-

zatot ad a sárga és terrakotta színű dísztéglával borított, amelyet a párkány tükör színű, mázas, klasszikus tojássor-mintája zár le, illetve ez vezet be a második emelet ablakainak figurális keretelését. Klein Ármin, a pécsi Zsolnay-gyár munkatársa tervezte a szobrokat, amelyek az első és egyben utolsó monumentális munkái voltak, s amelyek miatt a pécsi gyárat ekkor egy nagy műteremmel bővítették. A főpárkány alatti nagy, íves ablakokat ugyanis

niségeit: Leonardo, James Watt, Stephenson, Gauss, Lavoisier, Vásárhelyi Pál szemlélhetők a mai olvasó falain.

Érdemes megismerni a kerámia építőművészeti szerepe mellett azt az érvelést is, melyben az épületkerámia pártolása mint ipari-gazdasági fejlesztési lehetőség fogalmazódik meg. Az *Országház* építésekor a végrehajtó bizottság azt nyilatkozta: „kétségtelen, hogy a szóban forgó iparág, amely ekkoráig inkább mint műipar, mint kis ipar fejlődött, virágzó fejlődésre és építő ipari jelentőségre csak úgy emelhető, ha egyes kiválóbb és kellő méltánylásban részesülő építkezéseknél [...] nagyobb mértékben is igénybe vesszük, s így részére alkalom nyújtatik, nagyobb mértékű és tömegű munkák létesítésére.”

Színes, mázas kerámiadiszek — kartusok és egy hatalmas, reneszánsz váza — díszítik a másik épületrész felsőbb szintjeit is. Itt — véleményünk szerint a lehető legszebb helyen — rendezkedhetett be a Művészettörténeti Intézet, amikor az ELTE Természettudományi Kara a Lágymányosra költözött. Igen csekélyke viszonzás az, amit — az építész és kerámikus előtt

tisztelegve — hallgatói munkával létre tudunk hozni a *Budapest színes város* című kiállítással és katalógusával 2006-ban, az Ernst Múzeumban.

A művészettörténész hallgatók és oktatók munkáját azonban nemcsak az épület inspirálja, hanem egy igencsak jelentős művészettörténeti esemény is, mely az épülethez kötődik. „Van szerencsém festményeimnek 1910. május 29-én d.e. 10 órakor a régi Műegyetem (Múzeumkörút 6–8., II. em.) helyiségeiben történő bemutatására tisztelttel meghívni. Bejárat az oszlopos főkapunál. Csontváry Kosztka Tivadar” — olvasható egy régi meghívón. A festő életében mindösszesen két magyarországi kiállítása közül ez volt a második. A 60 filléres belépőtömegű munkák létesítésére.”

Borzsák István

1941 – 2006

Bence György

MTI Fotó: Nándorfi Máté

Bence György a nyolcvanas években vezető szerepet vállalt a magyar demokratikus ellenzék megszervezésében.

Az 1972-ben Lukács György és Márkus György témavezetésével írt disszertációját csak 1989-ben védhette meg. A rendszerváltás után rehabilitálták, és az ELTE Bölcsészettudományi Kar Filozófia Intézetének docensévé, majd egyetemi tanárrá és tanszékvezetővé nevezték ki. Bár csábították más egyetemek is, Bence György az ELTE-t választotta.

Bence György nem akart udvartartást, filozófiai iskolát létrehozni. Dogmákkal és közhelyekkel szembeni kritikus, árnyalt gondolkodásmódja azonban az egymással vitában álló eszmetörténeti hagyományokhoz tartozó diákjainak mentalitását határozta és határozza meg. Olyan diákokét, akiket gyakran több generáció, akár negyvenéves korszakok is választ el egymástól.

Bence György érdeklődési köre a politika kevésbé elméleti oldalára is kiterjedt. Politikai kommentátorként a tévécsatornák és rádióadók rendszeres vendége volt. Cikkeit és a vele készült interjúkat több újságban lehetett olvasni. Elemzéseiben a legmegosztóbb kérdésekben is tárgyilagos tudott maradni. Bence György igazi *public intellectual* volt, a szó XIX. századi értelmében.

POGONYI SZABOLCS [’00]
egyetemi tanársegéd

Nem sokkal 93. születésnapja előtt elhunyt Borzsák István, az ELTE BTK Latin Tanszékének professor emeritusa, a Magyar Tudományos Akadémia és számos hazai és külföldi tudós társaság tagja. Élete példája lehet annak, hogy mire képes a hivatástudat és az akaratérő.

RITOÓK ZSIGMOND [’52]
egyetemi tanár, akadémikus

Pályája szépen indult, huszonkét évesen doktorált Alföldi Andrásnál, németül írt disszertációja nemzetközi feltűnést keltett, s itthon és külföldön egymás után jelentek meg munkái. Ekkor következett az első törés: katonai behívások, majd szibériai hadifogság. Szellemi érdeklődése a fogság sokszor embertelen körülményei közt sem lankadt: megtanult oroszul, aminek azután jó hasznát vette. Mikor hazatért, a megváltozott körülmények közt újra kezdte építeni pályáját (Vergilius- és Ovidius tanulmányok). 1954-ben az akkor önálló Történettudományi Karon ő lett az

őkori történet tanára. Borzsák nem volt igazán történész, de tisztét lelkiismeretesen ellátta, mígnem 1957-ben 1956-os viselt dolgai miatt fegyelmi úton állásvesztésre ítélték (bűnei közt egy Tacitus-előadás is szerepelt).

Munkakedvét pályájának e másodszori megtörése sem törte meg, noha egy ideig állástalan volt, majd az ifjúságtól elszigetelve az Egyetemi Könyvtárban kapott állást. Itt a magyar humanizmus tanulmányozásába mélyedt bele, s itt írta könyvét: Az antikvitás XVI. századi képe címmel.

Vége 1964-ben került ismét katedrára, Debrecenben, ezúttal a klasszika-filológiára. A klasszika-filológia Debrecenben hosszabb szünetelés után ekkor kezdett éledezni. Borzsák hamarosan felvirágoztatta, s egy idegen nyelvű folyóiratot is indítva, melybe neves külföldi kutatók sem tartották rangjuk alattinak a publikálást, a tanszékét a nemzetközi ókori kutatásba is bekapcsolta.

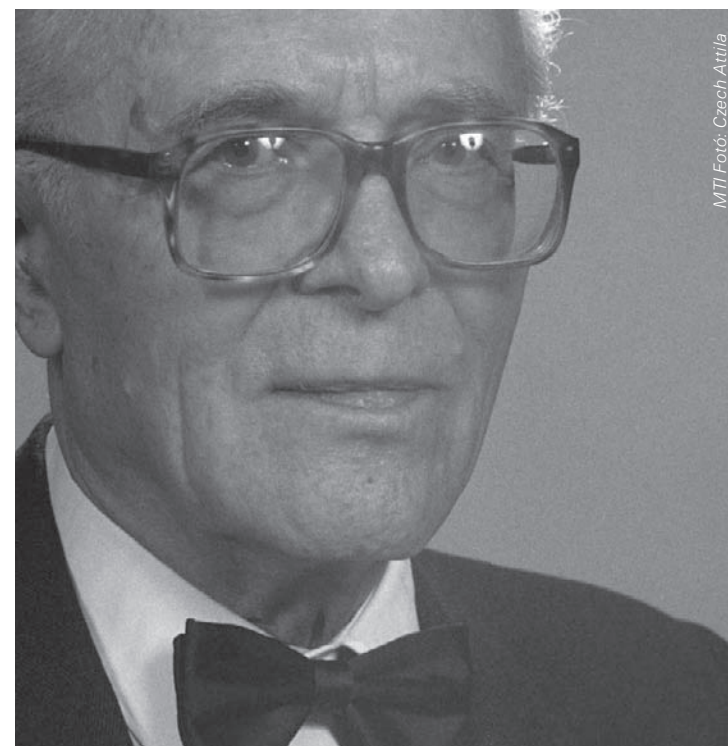
1978-ban került végre vissza az ELTE-re, a Latin Tanszékre, s itt tanított nyugalomba vonulása után is, csaknem haláláig. Ekkor egymás után érték a hazai és külföldi elismerések, melyek közül csak egyet emelek ki: az egyetem külön ünnepség keretében emlékezett meg hetvenéves doktor-jubileumáról (ritka jubileum!). Borzsák 64 éves volt, mikor Budapestre került, s ebben a korban az emberek már többnyire beérik korábbi munkásságuk gyümölcseinek betakarításával. Borzsák tanársága nemcsak a tanszék új virágkorát jelentette, hanem ő maga is új témák kutatásába merült: a Nagy Sándor hagyomány kutatásába, kimutatva, hogyan

hatott az a csak töredékében ismert hellénisztikus görög és a római történetírásra, sőt, később is, a magyar művelődésben is. (A tovább élés kutatása Borzsáknak mindig is kedves volt.) Bár tudományos tevékenysége szinte az egész római irodalmat átfogta, s alig van olyan szerző, akiről legalább egy fontos tanulmányt ne írt volna, mégis különösen két szerző állt érdeklődése középpontjában: Tacitus és Horatius.

Tacitusról ő írta a legnagyobb, nemzetközi összefogással készült ókori lexikonban a könyv terjedelmű Tacitus címszót, lefordította minden munkáját, kritikai kiadását készítette az *Annales* első hat könyvének, kitűnő tudományos kommentárt készített az *Agricolához*, és számos tanulmányban gazdagította e nagy íróra vonatkozó ismereteinket. Horatius valamennyi költeményéhez ő írta magyarul az első teljes kommentárt, s addig figyelembe nem vett kéziratok felhasználásával készítette el e költő új kritikai kiadását, és számos költeményének adta mintaszerű elemzését.

De a magyar ókortudomány történetét is számos munkával gazdagította, elég csak Budai Ézsaiásról vagy Ábel Jenőről szóló könyvét megemlíteni.

Gondolható, hogy ilyen széles körű tudományos munkásság mellett (amihez még hasonlóan széleskörű általános műveltség is járult) mit jelentettek az ő órai vagy szemináriumai. De tanítványainak nemcsak oktatója, hanem barátja is volt, segítette őket mindenféle módon, kit-kit ahogy kellett és lehetett. Távozása nemcsak a tudománynak jelent súlyos veszteséget, hanem tanítványainak személy szerint is.

MTI Fotó: Czéch Attila

Kosáry Domokos

Kosáry Domokosról az utóbbi két és fél évtizedben sokan és sokat írtak. Erre leginkább hosszú élte utolsó szakaszának kerek évfordulóit adtak alkalmat. Így aztán szinte még a történettudománnyal közelebbi kapcsolatba soha nem került olvasók számára sem teljesen ismeretlenek legfontosabb sorsfordulói. Ezért e rövid írás mellőzi ezek felidézését.

KALMÁR JÁNOS [80]
egyetemi docens

A szélesebb közönség előtt akkor vált általánosan ismertté Kosáry Domokos, amikor — a rendszerváltozás nyomán — hetvenhét évesen, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke lett. Ezt a tisztséget két cikluson át viselte, s ezen évek során, az akkoriban minden téren végbemenő változások közepette, meg kellett harcolnia. Meg azért, hogy féken tudja tartani a tudományos szférában a teljesítménytől függetlenül politikai leszámolást követelőket, illetve rehabilitálnia, vagy szakmai érdemeikhez méltó elismeréshez segítenie azokat, akiket az előző rendszer ideológiai megfontolásból mellőzött.

A kizárólag tudományos szempontokat figyelembe vevő, kiegyensúlyozott irányító tevékenységhez bizonyára nem lett volna elég egymagában a sokat megélt idős ember tapasztalata, bölcsessége. Valószínűleg magas közhivatalnokai működésében is gyümölcsözőt az a társadalomszemlélet, amely sok évtizedes szakmai tevékenysége, a múlt vizsgálata során alakult ki benne. Ezúttal munkásságának csupán egyetlen — de talán az egyik legjellemzőbb — vonására szeretnék utalni: a rendszerre. E képességét magas fokon kamatoztatta a monumentális feudális kori magyar történeti

bibliográfia példás rendszerének kidolgozásakor, s szintén ez nyilvánult meg absztraktabb szinten a XVIII. század hazai művelődéstörténetét feldolgozó nagymonográfiájában. Az Akadémia levelező tagjává választásához kapcsolódó székfoglalójának már a címe — *Magyarország Európa újabb kori nemzetközi rendszerében* — tanúskodik az általa ezúttal is alkalmazott megközelítési módszerről. Rendes tagsági székfoglalójával szintén tipológiát választott, ezúttal a kis európai államok lehetséges fejlődési irányainak bemutatása kapcsán. Akárcsak Görgey Artúr tevékenységének változatos megítélését nyomon követve, amikor is a politikának és az ideológiának a múltbéli események és szereplők minősítésére gyakorolt hatását elemezte.

A feldolgozandó témához szükséges rendszer kialakítása céljából sokszor végzett előzőleg elméleti-módszertani alapve-

[...] képzelünk [...] — vélte. A bizonyítékokkal alátámasztott érvelést nem engedte esetleg csupán hazafias önértékből fakadó, de amúgy üres szöveggel, vagy szemfényvesztő stilisztikai fordulattal pótolni. De nem azért, mert nem volt patrióta, hanem mert szakmailag színvonalatlannak tartotta. Az volt ugyanis a véleménye, hogy „A múltat vállalni emberséggel, felnőtt nemzetként, szorongató öncsonkítás nélkül, egészben, úgy, ahogy végbement, nem a gyengeség, hanem az erő jele, és egyben forrása is!” A történelemmel való foglalkozást kizárólag tudományos módszerekkel tartotta elfogadhatónak, nem túrva a dilettánsokat. A történettudomány művelését nem küldetésnek, hanem felelősségteljes, szigorúan tudományos tevékenységnek tekintette.

Kosáry Domokos csak nagyon régen és akkor is mindössze három évig (1946–49)

„Mi, az ELTE Bölcsészettudományi Karának tanárai, bizvást sajnálhatjuk, hogy Kosáry Domokos csak nagyon régen és akkor is mindössze három évig taníthatott Egyetemünkön...”

tést, adott esetben felvázolva akár a használhatónak ítélt történeti modellt is. A módszert nem célnak, hanem eszköznek tekintette: „[...] nem egészen fölösleges kutatóinkat attól óvunk, hogy egy-egy módszertani újítást divatként felkaroljanak. Az újítások [...], ha valóban beváltak, munkánkat hasznosan elősegíthetik. [...] Tévedés azonban bármelyik ilyen segéd-eszközt [...] egyedül üdvözítőnek

taníthatott Egyetemünkön, mert utána politikai okból eltávolították — szinte egyidejűleg az Eötvös Collegiumból is — a diákság közeléből. Ha nem így történik, ha a későbbiekben is katedrára állhatott volna, akkor hosszú, mindvégig aktív élete során több nemzedéknyi történetész-hallgatóban ültethette volna el egyebek mellett a fegyelmezett, rendszeres gondolkodás igényét is. ■

PROGRÁM

November 3–30.

A MAGYAR TUDOMÁNY ÜNNEPE

A tudomány az élhető Földért

A Föld nem csupán egy bolygó az ember számára, hanem otthonunk: múltunk és jövőnk világa egyszerre. Földünk élete mirőlünk is mesél, saját történetünk iránti felelősséggel kell gondolkodnunk róla. A tudomány a Föld életében az ember bölcsességét keresi.

Igyekszünk két lábbal állni a földön, tiszta vizet öntünk a pohárba, levegőért kapkodunk, sokszor légből kapott információkkal küszködünk, szívünk lángra lobban — föld, víz, levegő, tűz — érzéseinket, gondolatainkat írjuk le az elemekkel, amelyek összefonódásában szüntelenül igyekszünk megtalálni a helyünket.

A Magyar Tudomány Ünnepe idén erről a helykeresésről szól, az élhető Földről, amelyért mi magunk tehetünk a legtöbbet. A szellem vívmányaival és tapasztalásaival a kék bolygó körül forognak majd a programok. Kiváló magyar tudósokkal, izgalmas kutatásokkal ismerkedhetnek meg az érdeklődők. A tudomány óriási lehetőséget adott a kezünkbe, amellyel Földünk életét is befolyásolhatjuk. Mindannyiunk felelőssége, hogy megismerjük és jól használjuk ezt a tudást.

Változatos programok, filmek, viták, kiállítások teszik igazi ünnepé ezeket a napokat. Országsszerte zajlik az ünnep, az Akadémia fővárosi Székházától az egyetemi központokon át a tudás kisközségeiben működő nélkülözhetetlen fórumaiig, az iskolákig, könyvtárakig. A www.tudomanyunnep.hu honlapunkon a tudomány-napi rendezvénysorozat teljes tárházát megtalálhatják az érdeklődők.

Az Akadémia kinyitja kapuit: bízom benne, hogy hasonló nyitottságot ösztönöz ez sokakban a tudás iránt. A Tudomány hetének elméleti „mélyfúrásai”, magaslati repülései, izzóan izgalmas kérdéseket feszegető és mégis könnyen érthető, reptető előadásai azokat várják, akik nem csupán a Földön élni, hanem a Földről és jövőnkéről gondolkodni és arról többet tudni is szeretnének.

Éljük át együtt a kíváncsiság, a felfedezés, a megismerés örömet — a Magyar Tudomány Ünnepe, és utána is!

Pálinskás József, az MTA elnöke

További információ: www.tudomanyunnep.hu

November 3–4.

MICHEL MURAT ELŐADÁSAI

Sorbonne (Paris IV) professzora, a párizsi Ecole Normale Supérieure tan-székvezető tanára előadásai az ELTE Eötvös Collegiumban (XI. ker. Ménesi út 11–13. nagyklub):

2008. november 3. hétfő

14.15–15.45 Versformák a XX. századi francia költészetben : a prózavers 15.45–16.00 kávészünet, büfé
16.00–17.30 Színház és költészet Claudel Tête d'or (Aranyfő) c. művében

2008. november 4. kedd

15.00–16.30 Az irodalomtörténet-írás episztemológiai vonatkozásai

Az előadásokhoz kapcsolódó anyag elolvasható (másolható) az Eötvös Collegium második emeleti könyvtárában, ill. személyes kérés esetén Markó Veronika (titkarsag@eotvoscollegium.hu, tel.: 06-1/2090-615) juttatja el az érdeklődőknek csatolt fájlban. A XX. századi versformákra vonatkozó tematika kivehető a csatolt fájlból (Aloysius Bertrand, Baudelaire, Rimbaud, Mallarmé, Reverdy, Max Jacob főként). Az irodalomelmélet órára két egymást kiegészítő szöveget küldött az irodalomtörténet-írás episztemológiájáról. A színház és költészet viszonyát taglaló órára Claudel Tête d'or (Aranyfő) c. művét kell elolvasni.

További információ: www.eotvoscollegium.hu/ecwiki; sepsi@eotvoscollegium.hu

November 13–14.

PHD KONFERENCIA, ANGOL-AMERIKAI INTÉZET

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol-Amerikai Intézete szeretettel meghívja "New Concepts and Approaches in English and American Studies" („Új fogalmak és irányzatok az anglisztikában és amerikanisztikában”) címmel megrendezésre kerülő PhD konferenciájára, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából.

*Helyszín: 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A épület és Rákóczi út 5.
A konferencia munkanyelve az angol.*

További információ: www.eltebtik.hu/seasphdconference2008.aspx

November 6.

AGTEDU KONFERENCIA

Az AGTEDU konferencia hosszú évek óta bemutatkozási lehetőséget teremt az agrár-, a technológiai, a társadalom- és bölcsészeti-, valamint a természettudományok területén dolgozó oktatóknak, kutatóknak. 2008 lesz az első év, amikor a konferencia kilép a Kecskeméti Főiskola kapuin, és nemzetközivé válik.

További információ: www.kefo.hu/agtedu

Hudecz Ferenc, az ELTE rektora, Kornai Gábor, Kellner Pál, Bollobás Enikő, George Kellner, Frank Tibor

PATRÓNUSOK

Kellner Pál dicsérete

97 évesen is mehökkentően fiatal, atyai barátunk, Kellner Pál magas egyetemi kitüntetést kapott Rektorkunk kezéből, az Egyetem idei évnyitó ünnepségén.

FRANK TIBOR

Olyat tett a diákjainkért, amire Magyarországon alig van példa: több mint százat közülük egy éves amerikai egyetemi képzéshez segített, a kitűnő Bard és Trinity College-okban, a saját pénzéből, s kifejezetten azzal a céllal, hogy az ott szerzett tudást hozzák haza Magyarországra és hazájuk javára kamatoztassák. 18 év alatt hat millió dollárt költött erre a célra. Az újabkori magyar történelemben alig akad hasonló vállalkozás, talán az egy Soros Györgyén kívül. A reformkor arisztokrata jötevőit idézi nemcsak az összeg, de a nemes elhatározás, a célkitűzés, a közjó iránti gesztus. Elkoptatott a szó, de valóban *felbecsülhetetlen* értékű látomás. Az egykori Kellner-ösztöndíjasok már diplomaták, kisvállalkozók, tudományos pályák várományosai, s ami talán ennél is fontosabb: összetartanak, alumnus társaságot építettek fel, egy egymást értő és segítő csapat tagjaiként jönnek-mennek a nagyvilágban.

Hányan tettek, tesznek hasonlót a külföldi magyarság sorából a mai magyar fiatalokért, diákokért? Hányuknak van meg az a tágas látóköre, amely saját életük megszépítésén túl valami nagyobb, nemesebbet, fontosabbat is cselekedni akar és mer? Hányukat támogat úgy a családja, mint Kellner Pált a fia, a még Magyarországon született, de szinte baba korában külföldre tá-

vozott György, aki valamennyi iskoláját nagyvonalú szponzorként támogatja, professzúráját létesített a Columbia egyetemén, kórházi szárnyat adományozott a lakóhelyükhöz közel eső kisvárosnak, s ott tesz jót, ahol csak tud?

Mi kell a jószághoz? Annak felismerése, hogy van fontosabb is, mint az én, hogy nincs nagyobb öröm, mint adni, adni különösen fiataloknak, akiknek életét egy-egy ösztöndíj alapján megváltoztathatja. Hogy vannak távlatosabb ügyek, távoli, elvont célok, hogy ha ma adhatsz, ne halaszd holnapra.

Pali bácsi, mert valamennyien így szólítjuk mozgékony testű és szellemű öreg barátunkat, Pali bácsi nyugodtan néz vissza nem könnyű pályájára. Édesapját az elsők között érte találat az I. világháború tán legelső lovasrohamában, s Pali (bácsi) így testvéreivel együtt félárvaként nőtt fel, egyetemre se járhatott, özvegy édesanyját igyekezett minél hamarabb tehermentesíteni. Tele van

vidám anekdotákkal, s még azt is kedéllyel meséli, hogy másfél évig szolgált az orosz fronton, ahonnan gyalog tért haza; hogy miként vészelte át a család a II. világháborút, hogyan szolgált ma is szép felesége, Klári a Vár alatti sziklakórházban, üldözötteket mentve. S hogy ő maga miként ébredt rá 1945-ben, hogy egy nagy bank cégvezetőjeként nem lesz jövője a sztálinista Magyarországon, s a biztos háttér, a jó megélhetés helyett miként választotta az emigráns-sors hányattatásait, a sok évig tartó komoly fizikai munkát, az angol nyelvtudás nélküli amerikai megaláztatásokat, a felnőttként való új pályakezdést. Kellner Pál igazi self-made-man, többször is, új meg új lendülettel, maga építette fel magát. A mai napig aktív, dolgozó életet él farmján, New York városától vagy két órányira és — immár főfoglalkozásban — segít ahol és akinek tud.

Isten éltesse, Pali bácsi!

Pali bácsi

Személyesen akkor ismertük meg Pali bácsit, amikor a rendszerváltozás után felkarolta az amerikanisztika szak és az amerikanisztika szakosok ügyét, s kezdett rendszeresen hazajárni családjával, hogy az ösztöndíjra pályázó hallgatók közül személyesen válasszák ki a legjobbakat.

Akkor még „csak” nyolcvan éves volt, de így is csodáltuk fiatalos életerejét. Azóta minden évben újra és újra megtapasztaljuk ezt a csodát. 97 éves korában még mindig aktív, fáradhatatlan, az ELTE elkötelezett barátja, s következetesen viszi tovább azt a nemes ügyet, melyet elindított.

Minden évben elámulunk, hogy az egész család mennyire komolyan veszi a hallgatók kiválasztását. A Kellner család tagjai több héttel ideutazásuk előtt megkapják az Amerikanisztika Tanszék által javasolt pályázók teljes anyagát, hogy legyen elég idejük megismerni tanulmányi tervüket. És Kellnerék valóban minden betűt el is olvasnak. Pali bácsi figyelmét az önéletrajzok és esszék legapróbb részletei sem kerülik el, mi több, pontosan emlékszik is a motivációs levelekben kifejtett elképzelésekre és az önéletrajzokban leírt élettörténetekre. Ezekre aztán gyakran rá is kérdez az interjúk során, melyek mindig baráti légkörben folynak. Mert akármekkora is a tét, a család mindent elkövet, hogy a jelöltek úrrá legyenek izgalmon és elfogódottságukon, s oldott formában folyjék a beszélgetés. A hallgatók bizonyosan érzik, hogy a Kellner család a legnagyobb érdeklődéssel és figyelemmel fordul feléjük, lehetőséget teremtve számukra, hogy a legtöbbet hozzák ki magukból.

Hogy Pali bácsi miért jár haza minden esztendőben többször is? Miért olyan fontos

neki, hogy kijuttasson évente hat-hét ELTE hallgatót az Egyesült Államok két elsorangú egyetemére? Mert, ahogy mondani szokta, hazahozza, hazahúzza a magyar szíve. „Az ember nem tagadhatja meg azt, ahová született.” Úgy érzi, kötelessége, hogy másoknak is juttasson abból, amihez a sors (és persze kemény munkája) jóvoltából hozzájutott. Különös, csodálatos, tiszteletré méltó amerikai felfogás ez, miszerint a vagyon nem arra hivatott, hogy pusztán birtokosa érdekeit, boldogságát szolgálja, hanem olyanoké is, akik a meghitt körön kívül helyezkednek el, s akiket korábban nem is ismert az adományozó. Pali bácsi reméli, hogy a családja által támogatott immár kb. 120 diák szintén a magyar hazának adja majd vissza azt, amit tőlük kapott: az amerikai szellemiséget, a demokratikus értékek szeretetét, a toleranciát, a kemény erőfeszítést normaként előíró munkaetikát, a másokra figyelést és — tegyük hozzá — a szeretetet. Mert valójában a szeretet az, ami Pali bácsi cselekedeteit diktálja, amely a másokra figyelésben és az értő segítségben ölt testet. Egész lényével szeretetet ad és persze szeretetet kelt. Hallgatóink is a legcsodálatosabb nagyapáknak kijáró szeretettel rajonganak érte, ő pedig szerető figyelemmel követi az összes volt ösztöndíjasa pályáját, szakmai és személyes életének minden állomását. Igen, Pali bácsi maga a szeretet.

Mentorunk

Amikor márciusban Kellner Pali bácsi megérkezett Washingtonba a főpályaudvarra (a Union Stationre), észrevehető büszkeség csillogott a szemében, amikor odaértem hozzá. A washingtoni nagykövetség diplomataja várt rá, aki egykor Kellner-ösztöndíjas volt. S e két „identitásomnak” igen sok köze van egymáshoz.

FEHÉR ZOLTÁN [01]
diplomata

Az ELTE Bölcsészkarának amerikanisztika-politikaelmélet szakos hallgatója voltam, amikor 2001 augusztusában Kellner-ösztöndíjjal kerültem a New York állambeli Bard College-ba egy éves tanulmányútra. Eredetileg is nemzetközi kapcsolatok kurzusokat terveztem hallgatni, de egy délelőtt minden megváltozott. Külföldi diáktársunk azon a keddi napon telefonhívásával ugrasztotta ki későn kelő egykori egyetemista énem az ágyból. 2001. szeptember 11-e volt. Tragikus nap, amely mindennél jobban ráébresztett arra, mit jelent számomra Amerika és Európa összetartozása, és mivel szeretnék

foglalkozni, amikor egy évvel később elhagyom az egyetem falait. Fantasztikus évet töltöttem a Bardon Kellneréknek köszönhetően. James Chace professzorral, a realista külpolitikai iskola ismert képviselőjével merülhettem el a nemzetközi kapcsolatok elméletének és a diplomácia történetének mélyebb bugyraiban, miközben a világ és Amerika szeptember 11. hatása alatt szinte forrongott. És forrongtak New York intellektuális fórumai, emlékszem, a Columbia Egyetemen Joseph Nye előadását hallgattam az ún. soft power, a katonai erő mellett létező diplomáciai eszközök szerepének növekedéséről. Nem tudhattam akkor, hogy néhány év múlva Washingtonban én magam is a „soft power” eszközeit (kultúra, sajtó, civil kapcsolatok) fogom fejleszteni a magyar nagykövetségen. A Bardon és New Yorkban töltött egy év után számomra egyértelmű volt, hogy a diplomácia területén szeretnék dolgozni és lehetőséget kapni, hogy közelebb hozzam egymáshoz az Atlanti-óceán két partját — legalább szellemileg és politikailag, ha már a fizikai közelítés magasabb hatalmak erejét kívánja.

S íme, itt állok a washingtoni pályaudvaron és üdvözlöm mentoromat — és sokunk mentorát, a 96 éves Kellner Pali bácsit, aki nem rest New York állambeli farmjáról elindulni a jelentős távolságban lévő Washingtonba, hogy régi barátját, Molnár Ágoston professzort ünnepelje velünk és az amerikai magyarság színe-járával. Pali bácsi a Kellner-ösztöndíj alapítása, az 1990-es évek eleje óta fiával, George-dzsál (Gyurival) együtt választja ki az ösztöndíjasokat úgy, hogy ebből a célból minden évben Magyarországra utazik. Megilletődik, ha dicsérik vagy kitüntetik, de hihetetlen lelkesedéssel hív fel telefonon, ha kap egy kedves levelet valamelyik ösztöndíjastól, aki elűjságotla neki, hogy most találkozott területének legnagyobb szaktekintélyével, vagy hogy milyen amerikai folyóiratban fog megjelenni a cikke a következő héten...

Három és fél éve dolgozom a washingtoni nagykövetség diplomatájaként, és fantasztikus dolgokban vehettem részt ez alatt az idő alatt, fantasztikus emberekkel találkoztam, Lucy Liu-tól Zbigniew Brzezinski-ig. Az amerikai-magyar kapcsolatok folyamatosan erősödőnek és mélyülnek, a vízummentes utazás is megvalósul hamarosan. Pali bácsi szemén látom, hogy boldog, amikor ezekről mesélek. Pedig az, hogy itt lehetek és ebben a fontos kapcsolatrendszerben szolgálhatom Magyarország érdekeit, jelentős részben Kellneréknek köszönhető.

Igazán jó érzés, hogy néhány hete alma materem, a „pesti Bölcsészkar” szenátusi érdeméremmel ismerte el Kellner Pál hozzájárulását az egyetem nemzetközi kapcsolatainak fejlesztéséhez és a hallgatók külföldi tapasztalatszerzéséhez. S látom Pali bácsin, amikor erről mesél, hogy az egyetem elismerése többet jelent neki, mint sok más kitüntetés. Nekünk pedig mindennél többet jelent a csillogás, amit a szemében látunk. Mint akkor, ott a washingtoni főpályaudvaron.

Köszönjük, Pali bácsi!

Demokrata évtizedek előtt?

Az Egyesült Államok kormányváltás előtt áll. Akárki is nyeri a választásokat, új elnök, s vele új kormány kerül hatalomra. Erős az esélye annak, hogy ezúttal a demokraták jelöltje, s a demokraták programja lesz a népszerűbb, s Barack Obama személyével egyszermind történelmi léptékű váltás is bekövetkezik: az első nem fehér, nem-európai hátterű elnök lép a színpadra Amerikában.

FRANK TIBOR

MILYEN LENNE AMERIKA, HA BARACK OBAMA LENNE AZ ELNÖKE?

Sokan úgy gondolják, hogy Obama pusztán a szavak embere, a szép retorika bajnoka, ügyes, de üres stíliszta. Különös képessége szavainak, hogy túléljük a pillanatot, s utólag, olvasva is azt a hatást teszik, amelyet tenni szándékoztak. De hiba Obama szavainak erejét mindössze a retorikai térre korlátozni: sokan hasonlítják őt a belépő John F. Kennedyhez, aki nemcsak beszélni, de gondolkodni is tudott. Az *Atlantic* magazin már idén szeptemberben figyelmeztetett rá: Obama üzenetei sosem változnak, csak érettebbekké válnak.

Az amerikaiak általában olyan elnököt választanak, aki más, mint az előde, máshogy politizál, s javítani igéri annak hibáit. Ez lehet egyik magyarázata Obama sikerének és John McCain egyelőre folyamatos visszatorzulásának. Obama újfajta, kétpárti politikát hirdet, amely a pártok közötti harciasságot és az ezzel egyidejűleg növekvő washingtoni politikai mélyrepülést a nemzeti összefogás sikerére kívánja cserélni. Obamának, ha egyszer tényleg a Fehér Házba kerül, meg kell állítania az érdekcsoportok, lobbysták elburjánzását, a pártokhoz kapcsolódó média uralmát,

„Obamával kilátás nyílik a törvénytelen ségek megállítására, illetve csökkentésére: rengeteg amerikaiak fáj, hogy a guantanamoi rabokat minden jogi alap nélkül tartják fogva és hogy a közelmúltig szörnyen megkínózták őket.”

a pártvezetések állandó igyekezetét pártjuk tagjainak megfigyelmezésére. Mára ezek a tendenciák olyan fokot értek el, hogy az szinte meghiúsíthatja a nemzeti kormányzást, megerősítheti a politikai kettéosztottságot — akárki legyen is majd az elnök.

Obama színesbőrű, de 2004-ben 94,2 millió fehérbőrű vett részt a választásokon, s csupán 13,5 milliónyi fekete (*The New York Review of Books*, 2008. szeptember 25). Persze latin-amerikaiak és ázsiaiak is nagy számban élnek az országban: ma több a latino (35,3 millió) mint az amerikai fekete (33,9 millió) az Egyesült Államokban (a 2000. évi népszámlálás adatai szerint). Így Obamának elsősorban a fehérek és a latin-amerikaiak, valamint az ázsiaiak

Fotó: Dharapak/Reuters/Vándorkó

megnyerésére kell törekednie, miközben nyilvánvalóan a feketék várnak tőle legtöbbet. Közben nem árt felidézni, hogy 1968 óta a demokrata párt nem volt képes megnyerni a fehér választópolgárok többségét. Obama szerencsecsillagát november 4-én a borszíne nagyban befolyásolni fogja.

Obamának az internet segítségével sikerült minden eddiginél több, 2 milliónyi önkéntes támogatóra szert tenni, akik lelkesek a *Change We Need*, a „változás”, az „elhihető változás” ígéretéért és majdan politikájáért. Elsősorban a fiatalokhoz szól, őket akarja és tudja is megnyerni. Ismételten hangsúlyozza: „Nem várhatunk más eredményt, ha ugyanúgy folytatjuk, mint eddig.” (*Time*, 2008. szeptember 1.)

MIT ÍGÉR OBAMA?

2008. október 1-én Bill Clinton volt demokrata párti elnök fellépett Obama mellett és egyenesen azt mondta, hogy „Obamának jobb válaszai vannak, jobb válaszai a gazdaság, az energia, az egészségügy és az oktatás számára” — utalva a jelenlegi gazdasági válság megoldására is. Irak helyett Afganisztánra akar figyelni. A havi 12 milliárd dolláros iraki háborús költségeket az otthoni bajok egyik forrásának tartja és leállítaná. Átalakítaná az egészségügy finanszírozását. A szövetségi kormány támogatását tervezi a várandós és kisgyerekes anyák, a kisgyerekkori gondozás számára, négyszeresére növelve a programban most résztvevők számát. A nőknek a „szabad választás” jogát ígéri. Javasolja az összejt-kutatások folytatását.

Az *affirmative action* esélyegyenlőségi iskolapolitikáját kiterjesztené a szegény fehérbőrű lakosság gyermekeire is. „Nem akarom az amerikai gyermekek újabb generációját kudarcra ítélt iskolákba küldeni. Nem akarom azt a jövőt a lányaimnak. Nem akarom azt a jövőt az Önök fiainak. Nem akarom azt a jövőt Amerikának.” (<http://www.barackobama.com/issues/education>) Obama ellene van az azonosneműek házasságának, noha támogatná jogegyenlőségüket. Támogatja a faji, etnikai sokszínűséget a gazdasági életben. Segíti, hogy a feketebőrű lakosság bekerüljön az amerikai középosztály törzsébe.

Az elnökjelölt felülvizsgálná a korábbi csódtörvényeket, a hitel-eljárásokat, a kölcsönügyletek szabályozását; jelentős adócsökkentést hajtana végre. Állami beavatkozást hirdet, ha a piacok rosszul teljesítenek. Erős kontroll alatt tartaná a korporációkat, a nagyvállalatokat. Erkölcsei felelősséget vár a Wall Streettől. A széndioxid kibocsájtást 2050-re 80%-kal csökkentené. Állásfoglalásairól, politikai véleményéről részletesen tudósít a http://www.ontheissues.org/Barack_Obama.htm honlap.

Demokrata kormányzás alatt visszaállhat a törvényesség rendje az országban. Obamával kilátás nyílik a törvénytelenések megállítására, illetve csökkentésére: rengeteg amerikainak fáj, hogy a guantanamoi rabokat minden jogi alap nélkül tartják fogva és hogy a közelmúltig szörnyen megkínózták őket. Sokan tiltakoznak az Abu Garib-i bűnösök büntetlenül hagyása, egyes foglyok eltüntetése, más államok titkosrendőrségének történő átadása ellen. Az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában sok embert zavar, hogy a politikai rendőrség lényegében minden korlátozás nélkül megfigyelheti az állampolgárokat. Él a remény, hogy egy demokrata elnök alatt minderre egyáltalán nem vagy csupán közösen elfogadott jogi keretek között nyílik lehetőség.

Az elnökjelöltek mindig többet ígérnek, mint amit az elnökök megtartanak. Nem tudhatjuk, mit hozhatnak az Obama-évek: a nagy változást, avagy csak a nagy ígéretet. Annyi bizonyos: ha megkapja a kért mandátumot, rendkívüli lehetőség jut osztályrészeül: megállíthatja az Egyesült Államok süllyedését.

McCain- vagy McBush-elnökség?

Egy republikánus párti elnökség talán legfontosabb kulcskérdése, hogy mennyire hoz újat a jelenlegi Bush-kormányzat politikájához képest. Az elnökválasztási kampányban John McCain és tanácsadói minden alkalmat megragadnak arra, hogy határvonalat húzzanak a jelenlegi republikánus vezetés és egy 2009. január 20-a utáni lehetséges republikánus kormányzat között.

MAGYARICS TAMÁS [81]
egyetemi docens

A demokrata kampánystratégák egyik leggyakrabban hangoztatott érve ellenben az, hogy John McCain az esetek döntő többségében, kilencven százalékban támogatta a Bush-adminisztráció döntéseit, s bár néhány ügyben kezdetben a Fehér Ház ellen foglalt állást, így a 2001-es és 2003-as adócsökkentés esetében, most már ezeket a lépéseket is elfogadja. Röviden, azt próbálják sulykolni az amerikai választók fejébe, hogy egy McCain-elnökség gyakorlatilag egy harmadik George W. Bush adminisztrációt jelentene, ami a jelenlegi elnök alacsony népszerűségi mutatóit tekintve erős érv a Barack Obama melletti szavazáshoz.

A kérdés az, hogy ha a két oldal retorikai felszíne alá tekintünk, mennyire tekinthető — adott esetben — John McCain elnöksége a jelenlegi republikánus adminisztráció egyfajta meghosszabbításának. Gyakorlatilag a külpolitikát tekintve tűnik egyszerűbbnek a válasz: John McCain többé-kevésbé George W. Bush második elnöki ciklusának a külpoli-

káját folytatná a jelek szerint. Érdekes hangsúlyozni, hogy a 2005–2008 közötti időszakról van szó, amikor Washington már nagyobb mértékben támaszkodott a szövetségi rendszereire és különböző partnereire; azaz, kevésbé egyoldalúan lépett fel a vélt vagy valós nemzetbiztonsági fenyegetések kezelésében. Mindez, röviden, azt jelentené, hogy továbbra is Irak maradna a nemzetközi terrorizmus elleni fő front, noha Afganisztán is nagyobb figyelmet kapna; az egyre erőteljesebb orosz külpolitikával szemben kemény — akár feltartóztatásnak is nevezhető — álláspontot foglalna el; a Közel-Keleten Izrael maradna

tikát jelentene és az alapvető nagy ellátórendszerekben csak kisebb változtatásokat — így, például, adókedvezményt az egyéni egészségügyi biztosítást kiváltóknak, de semmilyen egyéb közvetlen állami támogatást számukra. John McCain egy fontos kérdésben vissza szeretni térni ahhoz a konzervatív elvhez, mely csökkentené a központi állam szerepét (például, a szövetségi kiadások visszafogásával) és növelné a tagállamok kompetenciáját több területen. McCain szenátor elnökként folytatná a Legfelsőbb Bírósággal szemben kemény — akár feltartóztatásnak is nevezhető — álláspontot foglalna el; a Közel-Keleten Izrael maradna

„A kérdés az, hogy ha a két oldal retorikai felszíne alá tekintünk, mennyire tekinthető — adott esetben — John McCain elnöksége a jelenlegi republikánus adminisztráció egyfajta meghosszabbításának.”

az első számú partner, de az izraeli-palesztin viszályban az ún. „két állam” megoldást szorgalmazná; s általában inkább a realista szemlélet érvényesülne az ún. neokonzervatív irányzattal szemben.

Belpolitikában John McCain folytatná a Bush elnök által kezdeményezett gazdaságpolitikát, amelyet röviden kínai oldalnak lehet jellemezni. Gyakorlatilag ez, többek közt, a magasabb jövedelemmel rendelkezőknek előnyös adópoli-

jelentő kérdések újra tárgyalását jelentené, mint az abortuszhoz való jog.

A fentieket azonban az élet nagy valószínűséggel felül fogja írni: a jelenlegi súlyos gazdasági válság mind a republikánusok, mind a demokraták eddig nyilvánosságra került programját alapvetően átalakíthatja, s az ambiciózus terveket egy akár évekre elhúzózó válságmenedzselés szoríthatja háttérbe.

Jövőt építő kiadványok

A Trefort-kert magazin első számát kezében tartó olvasóban — legyen akár a Bölcsészkar öregdiákja, professzora, jelenlegi hallgatója, az intézmény támogató partnere, bármely hirdetni szándékozó vállalat munkatársa vagy egyszerű érdeklődő — a cikkek olvasása, a kiadvány átlapozása során magától értetődően felmerül a kérdés: mi ez a lap, mi a célja, mit kezdjek vele, melyik „polcra” tegyem? Jelen írásunkban igyekszünk válasszal szolgálni a jogos érdeklődésre.

GÉGÉNY ISTVÁN

Az egyetemi öregdiák-rendszerekről magazinunk több cikke is szót ejt, így itt most csupán annyit kívánunk megjegyezni, hogy ezek a mozgalmak szerte a világon igen hatékonyan fejtik ki működésüket egyrészt a felsőoktatás támogatása érdekében, másrészt a diplomás társadalom kiterjedt, mégis egészen személyes hálózatának kiépítésében és fenntartásában.

De hogyan? Mi a siker titka? Az ilyen alapvető kérdésekre nem is olyan egyszerű feleletet adni. A hosszú évtizedekre visszanyúló nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, levelezés, telefonos kapcsolattartás, öt-, tíz-, húszévente megtartott találkozók, az anyaegyetem által szervezett öregdiákprogramok önmagukban nem építenek közösséget, jóllehet hasznos eszközök lehetnek e cél eléréséhez.

Csakis többszintű kommunikációval, a különböző érdeklődésű, a diploma megszerzése után elhelyezkedési szakterület és tartózkodási hely tekintetében igen széles spektrumot átívelő, színes öregdiák-társadalom élményszerű, egyben szakmai igényes-

séggel történő megszólításával, meghívásával, illetve figyelmének fenntartásával lehet és érdemes ebbe a tevékenységbe belefogni.

Itt érkezünk el azokhoz a kiadványokhoz, amelyeket „alumni magazin” néven ismernek világszerte (hogy milyen kapcsolatban áll egymással a magyar *alumnus* kifejezés és a nemzetközi kommunikációban alkalmazott *alumni*, arról Kiss Jenő professzor írásában olvashatunk részletesebben). Elegáns, prémiumkategóriás kiadványokról van szó, amelyeket a felsőoktatási intézmények — saját jól felfogott érdekekből — juttatnak el egykori hallgatóikhoz. Természetesen egy alumni magazin nem elég önmagában ahhoz, hogy eredményes legyen az említett kapcsolatépítés, ám igen sokat tehet, sokat tehetünk általa a nemes ügy érdekében.

A hazánkban eddig ismeretlen kiadványtípus Amerika meghódítását követően mára minden földrészen megtalálható, s bár kivétel tekintetében széles kínálattal találkozhatunk, a közös küldetéshez igazodva a tartalmi elemek ugyancsak hasonló koncepció mentén épülnek egy-

másra. Egyrészt minden lapszámban tetten érhető a múlt-jelen-jövő perspektíva, amely segít eligazodni az adott intézmény saját „történelmében”. Ezen túlmenően szakmai és élmény-alapú írások, sikersztóriák, oktatók és öregdiákok portréi, exkluzív interjúk gazdagítják az olvasnivalók kínálatát, betekintést engedve az aktuális műhelymunkákba, megjelenítve az említésre igencsak érdemes, ám általában — magazin hiányában — gyengén prezentált, vagy éppen sehogy sem kommunikált szellemi erőforrásokat. Mindez az egyetemhez vagy főiskolához szorosan kapcsolódó események bemutatásával és programajánlóval teljesedik ki. Hogy erre az alapkoncepcióra ki milyen további elemeket fűz fel, az már országonként, ám elsősorban tudományterületenként változik. Más küldetése van, ezért más koncepciója kell hogy legyen egy mérnököknek szóló magazinnak, mint egy bölcsélettudományi, gazdasági, jogi vagy éppen művészeti orientációjú intézmény, esetleg önálló kar ilyen lapjának.

Magyarországon több egyetemi öregdiákoknak szóló kiadvány is napvilágot látott már a közelmúltban, ám inkább hírlevelekről, tájékoztató anyagokról beszélhetünk, amelyek kétségkívül előhírnökei voltak a közelmúltban életre hívott hazai kezdeményezésnek.

A győri székhelyű X-Meditor Lapkiadó Kft. látott először fantáziát abban, hogy a fenti gondolatmenet alapján angolszász mintára készülő lapot jelentessen meg, szoros együttműködésben a magyar felsőoktatási intézményekkel. Elsőként „hazai pályán”, a győri Széchenyi István Egyetemen karöltve jelentkezett a cég a piacon a Széchenyi Alumni Magazinnal. Ekkor 2007 szeptemberét írjuk, azóta a negyedéves kiadvány ötödik száma is megjelent — a negyedikben az autóipar, a

„Azon túl azonban, hogy Magyarország első számú szellemi műhelyének presztízsertékű, nyomtatott formában megjelenő önreflexiójáról beszélünk, egy élő, közösségteremtő, jövőbe mutató kiadvány első példányával van lehetőségünk megismerkedni...”

gazdaság és a felsőoktatás kölcsönhatásait vizsgáló tudományos melléklettel.

Amíg az öregdiákok, az egyetem munkatársai, a hirdetési piac aktív résztvevői „kóstolgatták”, értelmezték a médiaújdonságot, addig a háttérben — a kezdeti sikerekre építve — már lendületesen folyt a következő kiadvány előkészítése, amelynek eredményeképpen ma olvasóink kezükben tarthatják az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara által kínált Trefort-kert magazint.

A keretes keret szabályainak megtartásával ismertető írásunk végéhez érkeve vissza kell utalnunk a cikk kezdő gondolataihoz: ez a magazin nem önmagáért van — sokkal több, mint amit az alcíme elárul. Közéleti is, kulturális is. Ha csak ennyi volna, egy lenne az újságárusnál szavaival fellelhető ilyesféle lapok sorában. Azon túl azonban, hogy Magyarország első számú szellemi műhelyének presztízsertékű, nyomtatott formában megjelenő önreflexiójáról beszélünk, egy élő, közösségteremtő, jövőbe mutató kiadvány első példányával van lehetőségünk megismerkedni, amely az ELTE öregdiákok számára nyújtott programja, egy átfogó közösségépítő koncepció mentén értelmezhető csak teljességében.

S hogy még nagyobb perspektívába helyezzük a lap hivatását: a közeli jövőben további, hasonlóan egyetemek, főiskolák öregdiákjainak szóló magazinok beindítását tervezi a győri vállalkozás (amely többek között az Audi Hungaria kiadványait és a Hungexpo kreatív kampányait is készíti), országos lapcsaládot építve. Ennek jegyében köszöntjük a jelenlegi legfiatalabb családtagot, amely hamar vezérkiadvánnyá nőheti ki magát, nem csupán a magyar médiapiacra, hanem saját „rokonságában” is.

Magyarország a reneszánsz hajnalán

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara a fenti — hosszas és alapos megfontolással megfogalmazott — címmel rendezett nemzetközi konferenciát a Bölcsészettudományi Kar valóságos kampuszként bemutatkozó épületegyüttesének több helyszínén, középpontban a renovált Gólyavárral, 2008. május 20–25. között. A jubileumi évben, trónra lépésének 550. évfordulóján ünnepelt Mátyás király személyének latin nyelvű felidézése egyszerre szolgálta a kor szóhasználatához való ragaszkodást és a nemzetközi jelleget, az alcím pedig ama kérdés tudományos vizsgálatának vállalását, amelyet a kormányzat a 2008-as esztendő a *Reneszánsz évének* nyilvánításával tett fel.

MAROSI ERNŐ [63]
egyetemi tanár, akadémikus

Ubi aut peregrinis ex relatib⁹ fama obit⁹ dñi regis la-
dillai in regnū hūgarie venit: multos p⁹ritauit. inaci-
me aut illos qui eide regi comitis ladillai p⁹saferat ne-
cē: cū vitrosos effusi sanguinis ip⁹ comite ladillai eo-
mūdo⁹ eo aionis infūgere: ac inceptā finē ad optatū
p⁹ducere vindictā debitorare videbat. Et s⁹ factū fuit: q⁹ cō-
ponēdo regni reb⁹: p⁹q⁹ eligēdo rege: mēdica per totū regnū hū-

Hosszú szünet után az ELTE valóban országos – nemzeti! – központi feladatot kapott, amiben számíthatott a bölcsészkar szinte egészének tudományos műhelyeire, tanszékeire és doktori iskoláira, de partnereire is: a Magyar Tudományos Akadémiának és intézeteinek, a Collegium Budapestnek, a múzeumoknak (mindenekelőtt az egyidejűleg Mátyás, a király címmel 1983 óta ilyen teljességet nem nyújtó kiállítást rendező Budapesti Történeti Múzeum) együttműködésére. A vállalkozás központi, kvázi-hivatalos jellegét a fő támogató, az Oktatási és Kulturális Minisztérium feje, Hiller István miniszter üdvözlő beszédében is hangsúlyozta, különös tekintettel arra, mily fontos része ez az ELTE megújulásának.

Ezzel nemcsak azért lehet egyetérteni, mert hasonló vállalkozások nemcsak eredményei, hanem alkalmi is a kutató egyetem működésének, hanem azért is, mert az ELTE régóta vezeti le történetét a humanizmus hagyományából, s tekinti magát a középkori magyar egyetemalapítások örökösének s egyben realizációjának. Ennek az öntudatnak különös és egyben kézzel fogható hangsúlyt nyújtott az Egyetemi Könyvtár ünnepi kiállítása, amely az egyetemet nemcsak szellemi hagyomány örököséként, hanem a reneszánsz tárgyi hagyatéka egy részének tulajdonosaként és őrzőjeként is reprezentálta. Nem minden megindulás nélkül olvashattuk a Thuróczi-krónika brünni kiadásának Mátyás-portréján a XVI. század eleji bejegyző sóhaját: „Ó mathia ha te mostan élnél Gondunkról gondolnál” — miközben a konferencia szervezői is így képzeltek el a vállalkozás hasznát.

Nagy örömünkre szolgált, hogy a nemzetközi konferenciát valóban a humanisták irodalmi respublikájának elveit tükröző részvétel tüntette ki: az ilyenkor szokásos seregszemléktől eltérően ez esetben nemcsak a vonzóerőt vagy a hazai érdekű téma iránti nemzetközi érdeklődést kell kiemelnünk, hanem azt a tény, hogy a humanizmus kezdetei — s ezekben éppen Mátyás kora Magyarországnak elsősége igen lényeges! — iránti érdeklődés természeténél fogva nemzetközi — vagy nemzetek fölötti. Fontos, hogy a nemzetközi filológiai és irodalomtörténeti humanizmuskutatás, a történetírás számos érdekeltje, köztük valóban szakmájuk vezető kutatóiként tisztelt személyiségek jelentek meg, s nemcsak a számos itáliai résztvevő emelendő ki, hanem az egyik legtekintélyesebb kutató központ, a Harvard Egyetem firenzei Villa i Tatti kutatóközpontjának a legmagasabb szintű képviselője is. Beárnyékolta örömünket a közeli gyász: eredetileg Kubinyi Andrásnak, az ELTE professzorának, a legújabb, modern Mátyás monográfia szerzőjének lett volna a feladata Mátyás személyiségének bemutatása. A 2007 végén elhunyt professzor érdemeire csak monográfiájának ez alkalommal kiadott angol nyelvű változata

„...különös hangsúlyt kapott Mátyáson és a humanista kultúrán, a reneszánsz kivül a késő-középkori világ és Magyarország környezete is, továbbá a folytatás: a reneszánsz hagyományának kialakulása.”

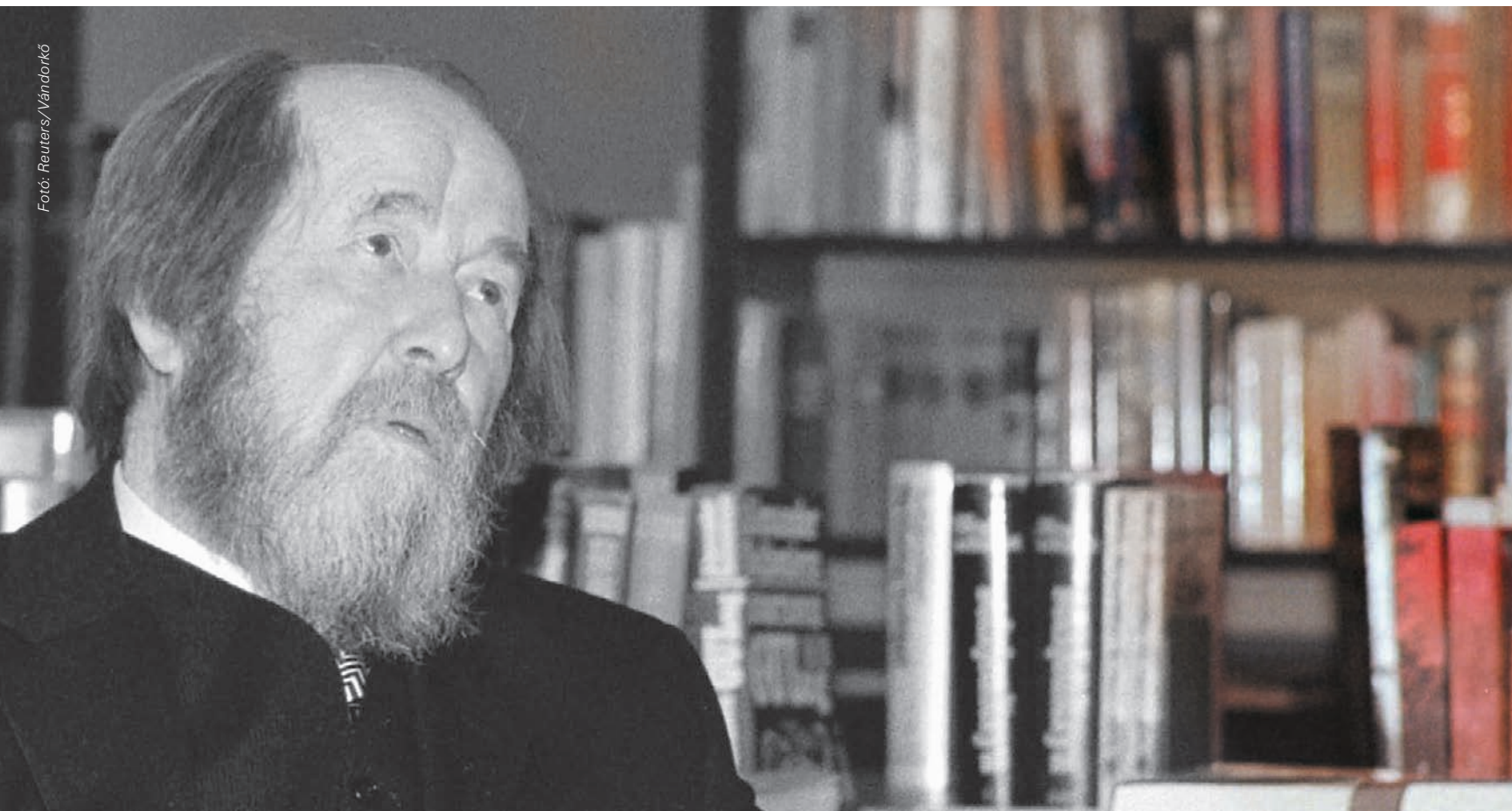
utalt. A nyitó plenáris ülészak résztvevői Kulcsár E. Pétertől hallgatták meg a politikus Mátyásról szóló előadást, egyebek mellett, amelyek a politikai filozófia humanista művelőjének, Aurelio Lippo Brandolininak nézeteiről (James Hankins), illetve a Platón–Arisztotelész-viták magyarországi lecsapódásáról (John Monfasani) értekezve vezettek be a humanizmus alapproblémáiba. Az alapkérdések — méghozzá az utóbbi időben különösen sok felfedezéssel megvilágított problémák — közé tartozik a firenzei művészek jelenléte is Magyarországon (Louis A. Waldman) éppúgy, mint az uralkodói reprezentáció szerepe és formái (Marosi Ernő). A plenáris előadások megütötték azt az alaphangot, amely visszhangzott az e kérdéseket fejtegető szekcióüléseken.

Egyidejűleg általában három-három szekció ülésezett párhuzamosan; néhány napon át valódi nemzetközi kongresszusi légkör uralkodott. A szekciók különböző terjedelműek voltak. A legelégbben látogatottak minden bizonnyal a Mátyás kormányzásával s annak a XV. század világában elfoglalt helyével foglalkozó történettudományi ülészak, az írott kultúra hagyatékával foglalkozó filológiai, valamint a „Corvin-reneszánsz” európai helyének szentelt, alapvetően művészettörténeti voltak. Összesen hat szekció működött: a fentiekén kívül egy foglalkozott még Mátyás uralkodói személyiségével, egy másik a Mátyás-kori életformára és tárgyi kultúrára vonatkozó ismereteinkkel, egy további pedig a Mátyás-hagyomány továbbélésével a folklórban és a művelt hagyományban egyaránt. Ahogyan fizikailag lehetetlen volt valamennyit meghallgatni, egyelőre — a konferencia eredményeinek küszöbön álló kiadásáig — lehetetlen számot adni az összképről, a fő hangsúlyokról, a legfontosabb eredményekről. Annyi biztos, hogy különös hangsúlyt kapott Mátyáson és a humanista kultúrán, a reneszánsz kivül a késő-középkori világ és Magyarország környezete is, továbbá a folytatás: a reneszánsz hagyományának kialakulása. Nem véletlenül volt az egyik legjobb hangulatú ülészak az, amely a Mátyás-tradícióval, a folklorizálódással és a mítoszképződéssel foglalkozott: felhívta figyelmünket a kutató s az előadó nagy szellemi felelősségére is. Ezt a felelősséget nem lehet eléggé hangsúlyozni egy egyetemen s egy emlékévben.

A kettő: emlékév és egyetem összetartozik. Ezt az összetartozást egy hétig át lehetett élni az ELTE-n.

Szolzsenyicin, befejezett múlt időben

HETÉNYI ZSUZSA [77]
egyetemi tanár

Minden könyv annyi könyv, ahányszor olvassuk, tartja a mondás. Solzsenyicin (1918–2008) művei mást jelentenek minden nemzedéknek. Más volt leghatásosabb műve, az *Ivan Gyenyiszovics egy napja* a hatvanas, a hetvenes években, és más ma olvasva. A hetvenes években titokban olvastuk betiltott műveit, és kinyílt a szemünk: hazug társadalomban élünk. A '68-as nemzedék, a nyugati baloldali mozgalmak nagy kiábrándulása neki is köszönhető. Talán és részben a Szovjetunió összeomlása is. Külföldre száműzöttként prófétáló remete lett belőle, hazatérése után érdektelenségbe fulladt közszereplése, végül utolsó, tendenciózus, intoleráns művével megtépázta saját egykori hírnevét.

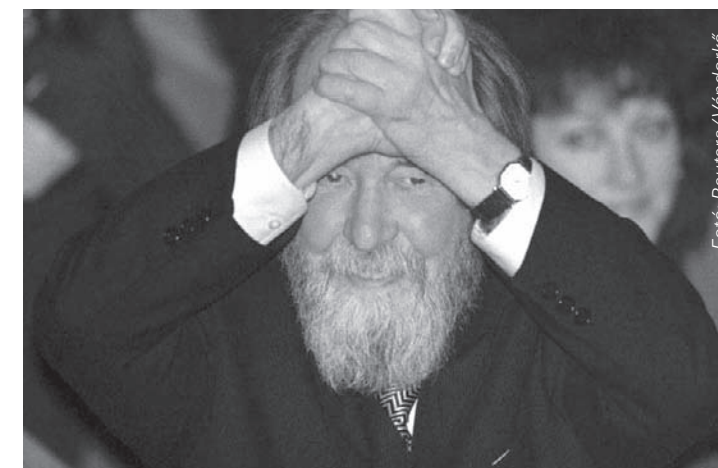
„1970-ben Nobel-díjjal jutalmazták irodalmi munkásságát, az indoklás szerint „azért az etikai erőért, amellyel követi az orosz irodalom hagyományait”, de a díjat nem vehette át. Két év múlva annak a Solohovnak ítelték és adták át a díjat, aki Solzsenyicin betiltását elérte.”

Íróként tartják számon, pedig nem volt született író, a körülmények tették azzá. Az egyetemen fizikát és matematikát hallgatott, majd levelezőként filozófiára iratkozott. A háborúban a légierőnél szolgált, amikor egy levél miatt letartóztatták és szovjetellenes agitációért nyolc évre ítelték. A börtön-kutatóintézet elit-tudósait *A pokol tornáca*, a kazahsztáni munkatáborból az *Ivan Gyenyiszovics egy napja*, a rákkal folytatott küzdelmet a *Rákostály* örökíti meg. Az önkéntes szerzetesi szigorban végzett írás életben tartó, szent feladattá vált számára. Apró betűvel körmölt írásait kényszerlakhelyén, kunyhója kertjében pezsgősüvegekben elásta.

1957-ben rehabilitálták. 1962-ben jelent meg az *Ivan Gyenyiszovics egy napja*, amely meghozta számára a világhírt. E műve magyarul előbb jelent meg könyv alakban, mint a Szovjetunióban. Solzsenyicin az olvasói levelekből kezdte összeállítani a táborrendszert leleplező *GULag szigetvilágot*.

Az olvasás korában megjelenhetett néhány elbeszélése, a *Matrjona háza*, a *Tarisznyás Zahar*. Hruscsov bukása miatt már nem kaphatta meg a Lenin-díjat, s ettől kezdve művei csak szamizdatban terjedhettek. 1967-es, az Írószövetséghez intézett, cenzúrát elítélő levelére válaszul Solohov azt követelte, hogy Solzsenyicint tiltsák be. Ezt követően kizárták az Írószövetségből és megkezdődött módszeres zaklatása, üldözése. Solzsenyicin egyre inkább úgy érezte, küldetést teljesít, ám az ellenzékiek között is mindig magányos maradt. Eközben *A pokol tornáca* és a *Rákostály* (1968–69) kijutottak Nyugatra, ahol a szerző beleegyezése nélkül jelentek meg, ami tovább nehezítette helyzetét. Közben lankadatlanul írta programjait, az értelmiségnek a hazugság felszámolásának magatartását hirdette meg, bírálta a szovjet rendszert kiszolgáló orosz egyházat is.

1970-ben Nobel-díjjal jutalmazták irodalmi munkásságát, az indoklás szerint „azért az etikai erőért, amellyel követi az orosz

Fotó: Reuters/Vándorkő

irodalom hagyományait”, de a díjat nem vehette át. Két év múlva annak a Solohovnak ítelték és adták át a díjat, aki Solzsenyicin betiltását elérte.

1973-ban Párizsban megjelent *A GULag szigetvilág*. A szerzőt 1974-ben hazaárulás vádjával letartóztatták, megfosztották állampolgárságától, és külföldre toloncolták. Németországban Heinrich Böll fogadta. Solzsenyicin azonnal megjelentette vallásos és nemzeti irányultságú cikkeit. Bírálta a Nyugatot is: vádolta közömbösségét, lelki ürességét, hazugszó életmódját, a demokrácia üdvözlése helyett a fogyasztói társadalom lesújtó kritikáját adta. Éles, durva hangnemű polémiát folytatott az orosz emigránsokkal az orosz történelemről és jövőről, a könyveiben szereplő tények valódiságáról. Az író ellenfelei, köztük egykori barátai hazugnak, reakciós monarchistának, nagyzó egoistának, antiszemitának nevezték, pamfletek sora született róla.

Családjával az USA-ban, Vermontban telepedett le, itt folytatta elzárkózva az orosz forradalom előtörténetét feldolgozó tíz kötetes *Vörös kerék* tetralógiát, kiterjedt publicisztikai tevékenységet is folytatott (*Hogyan mentjük meg Oroszországot?, 1990; Az orosz kérdés a XX. század végén*, 1994).

Állampolgárságát 1994-ben kapta vissza, ezt követően hazatelepült. Szibéria felől vonult át az országon Moszkva felé. A főváros mellett rendezte be birtokát. Nem csatlakozott a rá igényt tartó egyik politikai párthoz vagy csoporthoz sem. A kereszténységét hangoztató író az új törvények vitájában ellenezte a halálbüntetés eltörlését. Monarchizmusa, nacionalizmusa szlavofiltségéből fakad, szlavofiltsége pedig vallásosságából, s mindezek nevében az író abban az irodalmi vonulatban helyezkedik el, amely az irodalmat is ideológiai alapokra helyezi. Solzsenyicin a szláv nagyság és egység nevében az idegengyűlölet felé sodródott. Az egykor emberi tartásának etikai hátteret biztosító ellenzékiesség fokozatosan disszonáns politikai felhangokat kapott, szélsőséges nézetrendszerre alakult át. Az oroszországi zsidóságról szóló *200 év együtt* (2001–2002) antiszemita sztereotípiákból összeállózott áltudományos mű.

Fő műve a saját emblematikus, magányos, hősies, majd céltévesztett élete volt. Ellentmondásosságát mi sem mutatja jobban, mint hogy halálakor bálványként, szentként gyászolta a baloldal és a jobboldal, neonáci és szabadelvű egyaránt, mindenki más és más, össze alig egyeztethető elemet ragadva ki magának a 90 éves életútból. Egy biztos: a hössé válás paradigmáját ugyanúgy tanulságként kell jegyezze a történelem, mint ugyanezen személyiség iránytévését a felemás, monarchikus piacdemokráciában.

Műfajteremtő műsorvezetők

Az idei Könyvfesztiválon, a könnyedebb stílusú írások között figyeltünk fel D. Tóth Kriszta [’99] és Süveges Gergő [’99], a két közismert fiatal televíziós, hangvétel és szerkesztés tekintetében egyaránt formabontó könyveire. A kiadványok közötti nyilvánvaló rokonság okáról, valamint családképekről, a közszolgálati és az egyetemi tanulmányok kapcsolatáról beszélgettünk az öregdiákokkal, akik a Trefort-kert magazinnak nyilatkoztak először közösen.

GÉGÉNY ISTVÁN

– Mi lenne, ha a fűben ülve beszélgetnénk? — adta meg Kriszta az ismert személyekkel szemben szinte kötelezően elvárt távolságtartásnak mindjárt az elején a kegyelemdőfést. Gergő — világos nadrágja és a zöld növényzet találkozási kapcsán, talán távol levő felesége nevében is — sóhajtott egyet, ám ő sem ellenezte a hallgatói éveket idéző, lazább ülésmodot, így hamar a Szabadság tér kelős közepén találtuk magunkat. A közelünkben játszadozó gyermekek, a szaladgáló kutyasok, a békésen nézelődő nyugdíjasok

Az *Apa-kép-írás* humorral, néhol öniróniával is átszótt tárcáit 2003-ban, első lánya érkezését követően kezdte írni Süveges Gergő, a büszke édesapa, akinek beszélgetésünk után, de még lapzárta előtt megszületett a negyedik gyermeke. A világhálón közzétett sorozat átszerkesztett, rövid bevezetőkkel ellátott változatát veheti kézbe az olvasó – öt év családi kalandjait, apaszemmel. A *Lolával az élet* nem kevésbé könnyed olvasmány. Szerzője, a lányának 2005-ben Belgiumban életet adó D. Tóth Kriszta a Nők Lapja hetilap felkérésére fogott bele az egymást követő epizódok lejegyzésébe. A most megjelent, meglepően „nyitott”, szókimondó könyv a visszajelzések, valamint az események elő- és utóélete nyomán kerek történetté formálva enged bepillantást egy nemzetközi család életébe, ahol nem a karrier a legfontosabb.

– Bár a képernyőn mindig öltönyben vagyok látható, ez csupán munkaruha. Nagy meg-

családommal vagy a barátainkkal érzem jól magam. Ha csak alvás közben látnám a gyermekeimet, telefonon hallanám a hangjukat, nyilván nem tudtam volna megírni ezt a könyvet. És különben is: szülő a gyermekének nem adhat nagyobb ajándékot, mint együtt töltött időt és testvéreket. Talán a legnagyobb dolog, amit egy apa elmondhat magáról: ismerem a gyermekeimet, és ők is ismernek engem.

– Egy ember, egy nő sok minden egyszerre. Ha engem megkérdeznek, hogy ki vagyok, először mindig azt mondom, hogy „édesanya”. Ezt követi a „feleség”, az „újságíró”, a „barátnő” és egyéb megjelölések — veszi át a szót Kriszta. – Nem könnyű összeegyeztetni a munkahelyi elvárásokat a családom minden napjaival, de ragaszkodom hozzá, hogy minél több időt lehessen együtt a lányommal, s mindig én adom neki lefekvés-kor az utolsó puszit. Ebből nem engedek. Ha Lola nem születik meg, talán még mindig Brüsszelben dolgoznék. Az legalábbis biztos, hogy azért döntöttünk úgy, hogy Magyarországra költözünk, mert a kinti munkám mellett nem tudtam volna annyit együtt lenni a lányommal, amennyire szüksége van.

– Különségnek érzem közöttünk, hogy én elsősorban férjnek tartom magamat, csak utána édesapának. A gyermek nem lehet cél, a házasságnak nélküle is működnie kell. A két házastárs közötti szeretet tartja életben a családot, nem pedig a

„Ha csak alvás közben látnám a gyermekeimet, telefonon hallanám a hangjukat, nyilván nem tudtam volna megírni ezt a könyvet.”

s a nyár utolsó napsütéses óráit kihasználva piknikező fiatalok igazán alkalmas háttérrel nyújtottak az interjúhoz, hiszen két, családi történeteket magában foglaló, életszagú könyv adta meg együttlétünk apropóját.

tiszteltetés számomra, hogy a Magyar Televízió műsorvezetője lehetek, örülök, hogy itt dolgozhatom, de ez az életemnek csak egy része — nyitja meg Gergő a családi gondolatkört. – Leginkább rövidnadrágban, a

Az volt a céloom, hogy megmutassam, családban, ráadásul nagycsaládban élni jó — bár sokan bolondériának tartják.

gyermek tartja egymás mellett a szülőket. A gyermeknek erős, összetartó közösségre van szüksége. Ideális esetben oda érkezik – ajándékként.

– Ebben viszont egyetértünk: a gyermek csodálatos ajándék, teljes jogú tagja a családnak. Az írásaim nyomán egyébként sokan kérdezik, hogy lesz-e Lolának testvére. Lesz, de hogy mikor, azt nem elsősorban a nyilvánossággal szeretném megosztani.

NEVENINC S MŰFAJ(OK)

Adódik a kérdés, vajon miért kezd sorozatot írni a magán-életéről két közismert tévés személyiség, ráadásul — megannyi különbözőség ellenére — gyanúsán hasonló típusú rövid családmesék formájában. Majd ezt könyv formájában egyszerre meg is jelentetik. Ráadásul kollégák.

– Amikor belekezdtem, eszembe sem jutottak Gergő írásai — oszlatja el kétségeinket Kriszta. – Minden első gyer-

mekes szülő meg van győződve arról, hogy csak vele történnek meg bizonyos dolgok. És ez így van jól. Az más kérdés, hogy nem mindenki írja le őket. Mindig is része volt az életnek az írott szó. A lányom születése pedig tökéletes inspiráció volt. A *Lolával az élet* sorozat és a könyv is saját koncepció alapján született, meglehetősen egyedi hangvételben. Olykor kíméletlenül őszintén, nem finomkodva írok nagyon is valós jelenségekről, nem titkolva azt, ami fáj. De nagyon jó elolvasni néha mások történeteit is — amikor lehetőségem van rá, szívesen elolvasom Gergő írásait.

– Viszonylag ritkán olvasok Nők Lapját, amikor viszont igen, Kriszta cikkéhez mindig odalapozok — tehát Gergő is találkozott a másik család történeteivel. – Az biztos, hogy a nyilvánvalóan létező párhuzamok ellenére a két könyv mégis teljesen más. Igaz, hogy mindkettőt egy szülő írja a gyermekéről, gyermekeiről, de egész más nézőpont az, amikor egy anya ír a gyermekéről, illetve amikor egy apa ír a három gyermekéről.

– Nincs két egyforma gyermek — teszi hozzá Kriszta —, még egy családon belül sem. Ezért, valamint a saját személyiségünk, stílusunkból adódóan is két teljesen különböző történetről van szó.

– Ebben a témában rengeteget lehetett eddig is olvasni: az *ős-szes kismamamagazin*, *babamagazin*, *szülői magazin*, *családi magazin* közreadott számos ilyen történetet. Én azért szerkesztettem könyvet ezekből a tárcákból, mert nagyon kevés apai szem-szögből megírt kiadvány létezik. Inkább azt látom, hogy anyagyerek kapcsolat témájában nagyon sok írást közreadnak a különböző magazinok, más-más szinten, gyakran jó tanácsok tömkelegével, s talán nem a kellő őszinteséggel. Nyilván utóbbi miatt érezte fontosnak Kriszta is, hogy ugyanerről írjon, de teljesen más stílusban.

– Így van. És azt hiszem, mindketten vigyázunk arra, hogy ne adjunk direkt tanácsokat.

– „Ez a saját bombabiztos módszerem, ez csak így működik, és ezt eszi a gyerek, és ezt imádja, te is ezt csináld” – na, ezt nem. Az volt a céloom — akármilyen fennkölt hangzik is —, hogy ebben a mai világban, amikor minden második házasság tönkremegy, amikor minden második-harmadik gyerek egykeként, vagy szülő nélkül, vagy egy szülővel nő fel, akkor megmutassam, hogy létezik család, és megmutassam, családban, ráadásul nagycsaládban élni jó — bár sokan bolondériának tartják. Tehát hogy miként működik egy általam normálisnak gondolt, egy apából és egy anyából, vagyis egy férfiből és nőből álló, több gyermeket is vállaló család, bepillantást engedve a gyerekek lelkébe és a család lelkébe. Anynyiféle életéről látunk-hallunk a médiában. Miért ne halljunk erről a sokak által megmosolygott, béklyóként és börtönként emlegetett, ám valójában csodálatosan felszabadító életformáról is? Ez is egy út, amely választható, járható, s amit sokan láncnak, korlátozásnak gondolnak, az valójában kapaszkodó, úgyhogy én azt mondom: érdemes ezen az úton járni — mondja Gergő, s amikor rákérdezek, összesen mennyi gyermeket terveznek, jelzi, egyelőre a négyes számot érzik teljesnek. Ezt már házasságkötésük előtt is így gondolták, de nem zárják ki, hogy további testvérek szülessenek. – Eddig is mindig az adott helyzetben döntöttünk és csak a következő gyermeket terveztük; azt a kérdést tettük fel magunknak, hogy van-e energiánk, szeretetünk, türelmünk még egy gyermekhez. Eddig úgy éreztük, igent tudunk mondani.

– Engem egy kereskedelmi televízió műsorvezetőjeként ismert meg az ország. Sokat kellett szerepelnem a könnyű műfajú sajtóban, hiszen a csatornának a minél több megjelenés volt a fontos — emlékszik vissza Kriszta a nem is olyan régmúlt eseményeire. – Elkövettem hibákat, amelyekből tanultam. És amelyekre valószínűleg szükség volt ahhoz, hogy most,

amikor már nemcsak a saját, hanem a gyermekem sorsáról is fontos döntéseket kell hoznom, bölcsőbb legyek. Ez a könyv is ennek jegyében született.

Megmutatom, amiről úgy érzem, hogy másokat is gazdagíthat, s megtartom magunknak, ami csak ránk tartozik. Szerintem nagyon fontos, hogy sok ilyen könyv szülessen, minél többféle embernek a tollából. A lényeg az őszinteség. Hogy nyíltan beszéljünk mindenről: lelkületről, családmódeletről, arról, hogy miként éljük az életünket, hogy mit tartunk értéknek. És az olvasó leülhet egy könyvesboltban, egy kávézóban, maga elé tehet 4–5 ilyen könyvet, és azt mondhatja: ez is szép, az is szép — lám, milyen sokféleképpen tud szép lenni egy család. Mert szerintem egy család igenis sokféle lehet. Sokszor önhibájukon kívül egyedülálló édesanyák nevelnek boldog, kiegyensúlyozott gyerekeket. Fontos, hogy tudjuk, a világ annyiféle, ahányan élünk benne. Nincs egyetlen helyes megoldás.

Ha már az indító okra választ kaptunk, nem hagyhatjuk ki, hogy megtudjuk, mi ezeknek az írásoknak a műfaja a szerzők szerint. A kérdés — némi meglepetésre — heves ellenreakciót szült...

– Muszáj?
– Feltétlenül szükséges ez?
– Megfogadtam — tiltakozik Kriszta —, hogy nem sütök

bélyeget a *Lolával az élet*-re. Az biztos, hogy nem babanapló, hiszen sokkal több annál.
– Ha mindenképpen el kell nevezni valahogy — menti a helyzetet Gergő —, akkor az én tárcáim az apa-kép-írás műfajában íródtak.

A játékos válasz szójátékra indítja az újságírói elmét: akár mindkét, illusztrációkkal színesített írásra illene a család-képregény megjelölés...

NEM A NÉZETTSÉG A LEGFONTOSABB

Az ELTE BTK öregdiákjainak záró gondolataiból kiderül: nem csupán a véletlen műve, hogy a maradandó értékek iránt fogékony hallgatótársak néhány éven belül munkatársak is lettek.

– Nem véletlenül váltottam a kereskedelmi csatornák világából a közszolgálati televízióra —

meséli Kriszta. – Az itt képviselt értékek közelebb állnak a szívemhez. Van egy kitűzött cél, amiért érdemes tevékenykedni, s ez nem a nézettség, meg egyéb gazdasági előnyök. Mindenki a saját lelkiismerete szerint dolgozik. Mindazonáltal kedves emlékek fűződnek az első tévés munkámhoz: a ma már sajnos nem létező TV3 csapatába közvetlenül az egyetemről kerültem be, s a média szak egyik tanárát, aki bevezetett a televíziós munka világába, mind a mai napig mentoromnak tekintem.

– Én egészen konkrétan a Bölcsészkarunk köszönhetem — mondja Gergő —, hogy televíziós műsorvezető lett belőlem, hiszen ott ért a meghívás: legyenek a Duna Televízió műsorvezetője. A két választott szakom — magyar nyelv és irodalom, illetve magyar mint idegen nyelv — jól jelzi, hogy az egyetemi évek kezdetén nem volt egészen

konkrét elképzelésem róla, mi szeretnék lenni. „nézelődtem”. Amikor a „Dunába” hívtak, azt mondtam magamban: sok dolgot kipróbáltam már, volt többek között versmondás, volt diákszínpad; televízió még nem volt. Próbáljuk ki ezt is! Két év után, egy pályázatot elnyerve kerültem át az MTV-hez. Szívesen dolgozom itt, már csak azért is, mert a közszolgálatosság mércéjét jelent számomra, amelyhez lehet igazodni.

– Az egyetem kinyitotta előttem a világot. Vidéki lány vagyok, s ezt büszkén vállalom. Bárcsak mindenkinek lenne egy olyan békés, kedves városa, ahová visszatérhet, ahová elmenekülhet a világ zajától, mint az én Kaposvárom. Amikor a fővárosba kerültem, sok lemaradást kellett behoznom, hiszen diplomaták gyerekei, magabiztos, világlátott budapesti diákok vettek körül. Rengeteget olvastam, behoztam a lemaradást, s egy külföldi ösztöndíj révén fél évig az Egyesült Államokban is tanulhattam.

– Számomra elsősorban értékes emberi kapcsolatokat adott az egyetem, s nem pénz vagy karrier szempontjából — valóban „emberi”, baráti kapcsolatokról van szó.

A derűs beszélgetést követően nem számított meglepetésnek, hogy kérésünkre — néhány fotó erejéig — bátran hintába pattant a két műsorvezető. Arcukon, mosolyukban ott volt a családi élet öröme, amely — ezt biztosan többen észrevették már — visszatükröződik a képernyőn keresztül is.

Mindkét könyv története tovább folytatódik – időről időre újabb epizódokkal bővülnek a két család mindennapjait bemutató sorozatok.

Kriszta írásai a világhálón:
<http://lolavalazélet.blog.nlcafe.hu>
Apa-kép-írások Gergő honlapján:
<http://www.suvegesgergo.hu>

„Beleolvasás”, avagy az ész csele

TAKÁCS JÓZSEF [71]
egyetemi docens

„Alkalomszerűség” jellemzi a kötet tanulmányainak születési körülményeit — írja Kelemen János az *Előszóban*, de azonnal megjegyzi, hogy több évtizedes kutatómunka nyomán születtek az egyébként 2003 és 2007 között publikált írások. A szerző szemléletének koherenciáját — érthető módon — a kötetzáró akadémiai székfoglaló tükrözi leginkább, amelynek a *Nyelv és történelem. Dante, Vico, Hegel* címet adta, summázként pedig azt írta: „Ha a fenti történet

három hősének a szövegeibe sikerült olyan dolgokat beleolvasnom, melyek valóban benne vannak a szövegekben, s ha ezek közt volt netán egy vagy két új dolog is, akkor ez az ész cselének köszönhető.” (244. o.)

A kötet nagyobbik felét kitevő Dante tanulmányokat (*A megismerés metaforái: A tükörmetafora, Az étkezési metafora; Morálfilozófia: Az erkölcsfilozófia mint „prima philosophia”, Erény és nemesség, Szabadság és akarat szabadság; A hatalom aspek-*

tusai: Hatalom és nyelv, Tülsom, határok, kirekesztés, Mandelstam Dantéja, Esztétika: a látható beszéd (a Purgatórium 12. éneke), A skolasztika summái és Dante szintézise, Dante és az európai hagyomány) Beatrice szeme cím alá gyűjti a szerző, ami tökéletesen érthető a metafora-elemzések és a filozófiai problémák esetében, viszont a hatalommal kapcsolatos vagy az európai hagyományt érintő kérdések vizsgálatának ide kapcsolása már kevésbé érthető, ha csak nem

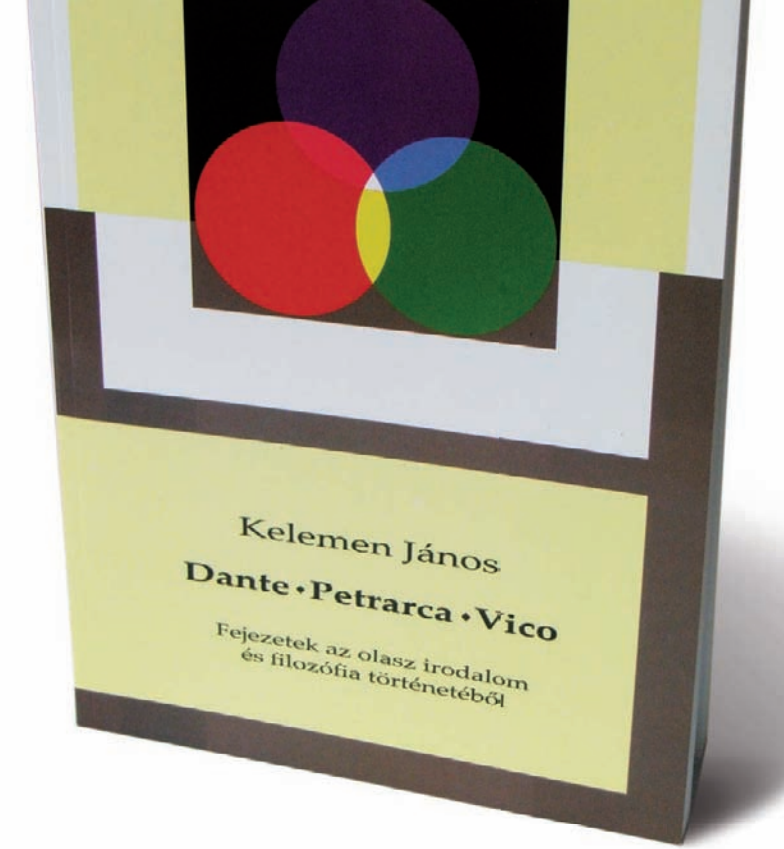
véljük úgy, hogy Beatrice szeme mindent lát. Kelemen János címadásai pontosan megjelölik a „beleolvasás” tárgyát, a kibontandó problémákat, melyek végső soron annak a témának a horizontján helyezkednek el, amit a hat éve megjelent *A filozófus Dante* tanulmányai jelölnek. A szerző első, 1999-ben megjelent Dante-könyvének, *A szentlélek poétikája* című tanulmányának itt nem találjuk folytatását.

Talán *Az étkezési metafora* esetében érezhető leginkább az alkalom kihívása, a nyilvánvalóan tudományos-népszerűsítő tematika (az *„Étkek és ünnepek az olasz irodalomban”* konferencia), a szerző számára lehetőséget kínál Dante egyik filozófiai igényű traktátusának, a *Convivio (Vendégség)* című töredékes műnek briliáns interpretációjára. Az évés/bekebelezés metafora sokoldalú vizsgálata a következő konklúzióra vezet a szerzőt: „Úgy tűnik, az *Isteni színjáték*-ban csakúgy, mint a *Convivio*-

ban, a tudás pozitív vonásának számít, hogy miközben teljesen kielégíti lelkünket, új vágyat kelt maga iránt.” (33. o.)

A Petrarccal és Vicóval foglalkozó tanulmányok is a lényegi kérdéseket vizsgálják: a Petrarca-év monografikus *Helikon-száma* részére írt *Petrarca filozófiai modernsége az egész humanista kultúra mai értékelése szempontjából* alapvető fontosságú összefüggésekre hívja fel a figyelmet; a szintén évfordulós alkalmat megragadván, a *Helikon* monografikus számahoz írt előszó (*Vico körei*) a máig nem méltóképpen értékelt nagy itáliai gondolkodó életművét mutatja be ismeretelméleti kérdésekre koncentrálnak.

Tolnay Károlynak tulajdonítják a mondást, mely szerint csak a legnagyobbakkal szabad foglalkozni. Kelemen János megengedheti magának ezt az arisztokratikus gesztust, mivel ezek értő interpretátora.

KELEMEN JÁNOS: DANTE, PETRARCA, VICO
Fejezetek az olasz irodalom és filozófia történetéből
Budapest, Áron Kiadó — Brozsek Kiadó, 2007

A második forradalom művészete

GELENCSÉR GÁBOR [86]
egyetemi adjunktus

Néhány év alatt több kiadást megért, tavaly pedig a Chicago University Pressnél is megjelent Kovács András Bálint majd' 500 oldalas, nagyalakú monográfija. Ritkán vált ki egyszerre olvasói és szakmai elismerést egy ilyen jellegű kiadvány. Miben rejlik a talán szokatlannak tűnő siker titka? Mint legtöbbször, természetesen ezúttal is a témaválasztásban és a kifejtés módjában. S noha ezzel még

nem mondtunk sokat, érdemes mégis ezen a nyomvonalon feltekinteni a könyv értékeit.

A filmben nem csupán szórákoztatást, hanem izgalmas szellemi kihívást is kereső moziba járók egyre nagyobb nosztalgiával tekintenek az ötvenes-hatvanas, sőt még a korai hetvenes évek filmművészetére is. Ebben az időszakban, ahogy a kötet nevezi, *Az európai művészfilm* korában, a film a nemzeti és az

egyetemes kultúra meghatározó tényezőjévé vált; valóban a legfontosabb művészet lett, ha nem abban az értelemben is, ahogy azt Lenin gondolta. A társadalmi és gondolati súly nyelvi-stiláris megújulással társult: a húszas évek avantgárd mozgalmából kinövő első filmművészeti forradalom után ekkor zajlott a hatvanas évek avantgárd törekvéseiből táplálkozó második, modern, pontosabban

késő modern stílusforradalom. Forradalmi korszak volt tehát, művészi, és ha a '68-as mozgalmakra, s bennük a film szerepére gondolunk, akkor társadalmi értelemben egyaránt.

Már ebből a néhány szavas tárgyleírásból kiolvasható, hogy a korszak egyszerre vet

fel *művészetelméleti és történeti* kérdéseket. S Kovács András Bálint könyvének legfontosabb újdonsága éppen e két szempont együttes alkalmazása: egymásra vonatkoztatva meghatározni a modern film stílusát, s ugyanakkor e jellemvonások mentén leírni a

filmművészeti modernizmus történetét. A kötet I. része ilyen módon a modernizmus elméletével foglalkozik, a II. a modern film formáit, míg a III. és a IV. rész a történetét mutatja be.

A stíluselméleti és filmtörténeti szempont együttes érvelése nemcsak új és eredeti módszer a modern film irányzatának feltárásához, hanem az olvasó számára is megkönnyíti, élvezetessé teszi az anyag befogadását. Az elméleti részt, s főképp a stílusokat és formákat bemutató fejezeteket elemzések illusztrálják, míg a történeti részek korszakleírásai és elemzései teoretikus megalapozottságúak. Nem tűnik el tehát az „anyag” az elmélet mögül, ugyanakkor a filmek sem vál-

nak pusztán példatárrá; az elemzések, miközben új szemponttal gazdagítják egy-egy, akár jól ismertnek vélt film értelmezését, a tágabb formatörténeti összefüggésekre is rávilágítanak.

A *modern film irányzatai* című kötet mellett, hogy egy fontos — ha nem a legfontosabb — filmművészeti korszak gazdag leírását nyújtja, szemléleti-módszertani keretet is ad az itt vizsgált — vagy akár más — filmek befogadásához.

KOVÁCS ANDRÁS BÁLINT: A MODERN FILM IRÁNYZATAI
Az európai művészfilm 1950–1980
Palatinus Kiadó, Budapest, 2005

Hűség a vershez

A *Tigrisláz*, Gergely Ágnes [57] új esszékötete éppen ötven évvel azután látott napvilágot, hogy az akkor huszonöt éves szerző közreadta első műfordításkötetét: James Joyce-tól a *Kamarazenét* (1958, Tótfalusi Istvánnal közösen). Azóta Gergely Ágnes igen jelentős költői, műfordítói, esszé- és prózaírói életművet tudhat magáénak. Munkásságának legfontosabb részét a líra alkotja; negyvenöt esztendeje, 1963-ban jelent meg első verseskötete, az *Ajtófélfámon jel vagy*, összegyűjtött verseit pedig *Útérintő* címen két évvel ezelőtt rendezte félezer oldalas köteté. Míg az *Útérintő* Gergely Ágnes eddigi lírai életművének nagy összefoglalása, addig a most bemutatandó könyv fél évszázados műfordítói tapasztalatainak alapszik.

KRUPP JÓZSEF [03]
egyetemi tanárségéd

Azt a gondolkodásmódot azonban, mely az esszékben megnyilvánul, nemcsak a műfordítás terén szerzett tudás és gyakorlat határozza meg. A kötet, miként alcíme is jelzi, alapvetően „a magyar versfordításról” szól, s amikor Gergely Ágnes fordításról és versről ír, megfigyelhetjük annak a logikának a működését is, mely egy kitűnő költő sajátja. De a szövegeket olvasva nem tekinthetünk el azok genezisétől sem. Az esszék nagy része ugyanis — hat írás a tízből — annak a műfordítás-elemző szemináriumnak a gyümölcse, melyet Gergely Ágnes a kilencvenes évek elejétől mintegy tíz éven át az ELTE BTK Anglisztika Tanszékén tartott a doktori képzésben részt vevő hallgatók számára. A szerző, aki a pesti bölcsészkar magyar–angol szakán szerzett tanári oklevelet (hogy később ugyanitt doktoráljon), pályája elején hat éven keresztül tevékenykedett tanárként, majd pedig újságíróként és szerkesztőként dolgozott. Amikor aztán elfogadta az Anglisztika Tanszék főlkérését, közel harminc év után állt újra a katedrara.

Az a tanár, akinek az alakja a kötet lapjain kirajzolódik, nagyon határozottan és egyértelműen *jelen van* az óráin. Egyáltalán: a kötet egyik fontos mozzanata a jelenlét. Így beszél erről az első esszé (vagyis az „1. óra”) beszélője. „Lerakodok az asztalra, a toll és a kréta a kezem ügyében, megkérek valakit, szellőztessen, névsort olvasok: szeretek névsort olvasni. A nevekkel megjelenik a térben a személyesség; a személyesség elvezet a vershez. Akit néven neveznek, talán nem fogja lemosolyogni azt a versvilágot — annak a versvilágnak az interpretációját —, amelynek felidézésére vállalkoztam.” (9.) A mai magyar értekező prózában talán szokatlannak tűnik ez a fajta személyesség, mely mintegy az én-elbeszélő tulajdonságaival ruhazza föl a szövegekben megszólaló hangot, illetve a hanghoz rendelhető arcot, alakot.

A személyesség és a jelenlét számos vonatkozással bír a *Tigrisláz*ban. Maradjunk egyelőre az előbbi idézetnél és annál a tény-nél, hogy Gergely Ágnes valójában háromszoros névsorolvasással indítja kötetét. Az 5. oldalon Richard Ellmann (irodalomtörténész, többek között Yeats monográfusa — Yeats talán a legfontosabb költő Gergely számára, könyvet is írt róla) és Osztovíts Levente emlékének ajánlja a könyvet; a következő páratlan oldalon aztán köszönetnyilvánítást olvasunk. Természetesen sok millió könyv kezdődik ajánlással és a köszönet kifejezésével. Gergelynél azonban az első írás elején ott találjuk az idézett részt: rövid narratívát, majd elmélkedést a névsorolvasásról. Az esszékben pedig rendre fölemlegeti egykori PhD-hallgatóit, mindig a tanév föltüntetésével, amikor tanította őket. Úgy tűnik, Gergely Ágnes számára nagyon fontos, hogy írásaiban néven nevezzen személyeket — nemcsak dísz, stílusjegye ez nála, hanem annak igénye, hogy akiket megnevez, megjelenjenek a szövegben, történetükkel együtt.

De nemcsak a tanítványai fontosak számára, hanem személyes tétjei vannak az angol költőkhöz, a műfordítókhoz és persze a szövegekhez való viszonyának is, és ezt nem is rejtí véka alá.

Fotó: Kovalovszky Dániel

„Az esszék nagy része ugyanis — hat írás a tízből — annak a műfordítás-elemző szemináriumnak a gyümölcse, melyet Gergely Ágnes a kilencvenes évek elejétől mintegy tíz éven át az ELTE BTK Anglisztika Tanszékén tartott a doktori képzésben részt vevő hallgatók számára.”

Gergely Ágnes nem fél személyes lenni, nem fél olykor magáról mesélni — mert van mit mesélnie. Például a hatodik esszében, a *Daddy*ben. Amikorra ehhez a szöveghez jutunk a *Tigrisláz* olvasásában, már öt okos és érzékeny elemzést olvastunk más műfordítók munkáiról, és már nagyon várjuk, hogy a szerző saját fordításáról beszéljen. Ez az írás azonban nem csak azért fontos, mert, ahogy mondani szokás, bepillantást enged a műfordító műhelyébe. Hanem a drámai történet miatt is, mely során Gergely Ágnes találkozott Sylvia Plath *Daddy* című versével, s lefordította azt. Vagyis azon „pillanat” miatt, amelyben a műfordító „szembekerül” az idegen verssel: „megpillantom, megközelítem, filmszebb szóval: ráközelítek —, és mindig megrémülök tőle”, ahogy az *Idegen vers megközelítésében* olvassuk, amely írás egyébként eredetileg a szerző székfoglaló előadása volt a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémián. (192.)

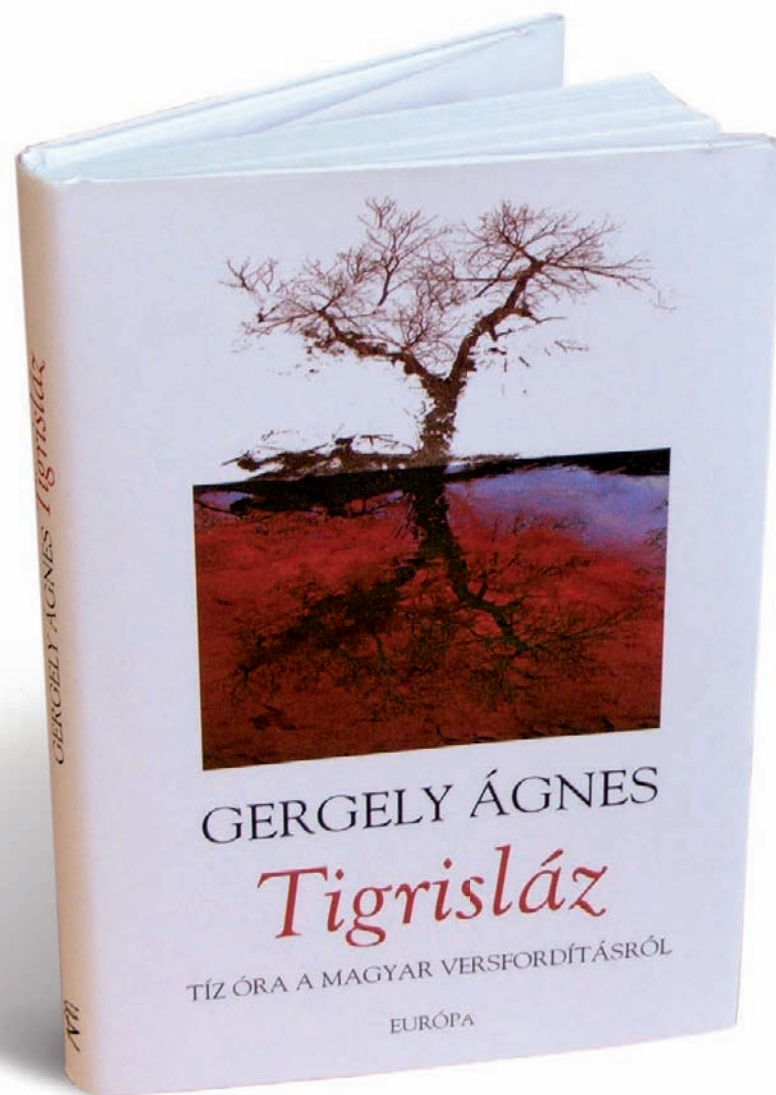
A *Daddy*vel való találkozás pillanata: drámai pillanat. „Napokig hallottam a zúgást, mintha városnyi huzat dőlt volna ki a versből. *You do not do, you do not do...* Azt hiszem, a fülem értesít legjobban

„Számomra a Tigrisláz egyik fontos tapasztalata az volt, hogy a könyvvel való foglalkozás közben gyakran értem magam azon, hogy hangosan olvasom a verseket. Gergely Ágnes elemzéseiben nagy szerepe van annak a belátásnak, hogy a leírt, papíron rögzített költészet „igazi” médiuma a hang.”

a külvilágról, a hangok nemcsak az életembe szólnak bele: annak a versnek a sorsába is, ami a kezembe kerül. *You do not do, you do not do...* Mint minden idegen verssor, ez is kihívás volt, először izgatott, aztán idegesített. Ilyenkor rendszerint egyetlen impulzus dönti el az embert mire bírja rá a tapasztalata, vonzalomra vagy elutasításra. Mi volt az impulzus? Mert valamiért a vers vonzani kezdett.” (153.; kiemelések mindig az eredetiben.) A szöveg beszélője szeretné megérteni, sőt, szenvedélyesen kutatja, miért ragadta őt magával, és tartotta fogva hosszan Plath verse, melyben az amerikai költő (vagyis versének lírai alánya) így beszél rég halott apjához: „Mindig tőled féltem, Apu. / *Luftwaffe*. Gombnyomás agyú.” „Nem Isten, csak horogkereszt. / Eget kisiklató.”

A pillanat titkának keresése közben Gergely a következő megállapítást teszi. „*Ach, du*. Rímelt rá a *Daddy* magyar változata: *Apu*. Apu. Így hívtam az apámat. Akit Otto Plath — talán éppen Otto Plath — de a fordító hallgasson. Hallgasson, és ismerje be, hogy elfogultan magába csuklik, ha az áramütés orvul éri. Az impulzus.” (156.) S ha a fordító hallgat is, recenzense nem hallgathat arról, hogy a Gergely Ágnes költészetének eredetét jelző pontban — többek között, nagy hangsúllyal — a világháború végén meggyilkolt apa alakja áll. S ha elolvassuk Sylvia Plath *Daddy*-jét, Gergely fordításában az *Aput*, akkor el kell mellé olvasnunk az *Apu* című Gergely-verset is, hogy ezáltal két igen különböző karakterű szöveget olvassunk, melyeknek azonban mélyen közük van egymáshoz. (És akkor meg kell említenem az *Ajtófélfámon, jel vagy* című, emblematikus versét is Gergely Ágnesnek, mely az *Apunak* mintegy az előzménye, és amely éppen 1963-ban, Sylvia Plath öngyilkosságának évében született. A „sebek”, hogy a Gergely-oeuvre egyik fontos szavával éljek, különbözőségeik ellenére gyakran mutatnak hasonló mintázatot.)

Ach, du. Apu. Számomra a *Tigrisláz* egyik fontos tapasztalata az volt, hogy a könyvvel való foglalkozás közben gyakran értem magam azon, hogy hangosan olvasom a verseket. Gergely Ágnes elemzéseiben nagy szerepe van annak a belátásnak, hogy a leírt, papíron rögzített költészet „igazi” médiuma a hang. Ami nem jelenti azt, hogy ne volnának észrevételei az *eye-rhyme*-mal, vagyis a csak a vizuális értelemben vett olvasás során föltáruló „szemrimmel” kapcsolatban (pl. 32.), vagy ne venné figyelembe a filológia, a szövegkritika szempontjait akkor, amikor William Blake *Tigris/A tigris* című verse Kosztolányi és Szabó Lőrinc-féle fordításának összehasonlítása kapcsán rámutat annak következményeire, hogy a két műfordító különböző szövegkiadásokból dolgozott. De térjünk egy pillanatra vissza a Plath-versről szóló esszéhez. Izgalmasak azok a passzusok, melyekben Gergely Ágnes leírja, miként reagált akkor, amikor világhossá vált számára, hogy Otto Plath nem „szörnyeteg” volt, hanem szerény szobatudós. Gergely ekkor nyughatatlanul próbálta megérteni a vers háttérét — igen, a háttér is érdekli, mert mint alkotó ember érzi annak jelentőségét. Számomra az egész könyv olvasása egyetlen ponton vált terhessé: amikor a *Lázdalom* című esszében versrészletekből mintegy rekonstruálta Sylvia Plath és Ted Hughes történetét. Persze Gergely Ágnes kellő körültekintéssel jár el akkor, amikor azt a kérdést mérlegeli, mennyiben „képviselhetik” a szövegek azokat a személyeket, akik megalkották őket. Itt pedig előjön a korábban említett

GERGELY ÁGNES: **TIGRISLÁZ**.
Tíz óra a magyar versfordításról
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2008

probléma, a jelenlété. „Meddig visznek át a szavak a távolságon?” — kérdezi Gergely Ted Hughes szavai kapcsán. (180.)

De a *Tigrisláz* legjellemzőbb részei azok, amikor a szerző verset elemez: angol eredetit, magyar fordítást, és természetesen a kettőt együtt. Alaposan megvizsgálja a rímképleteket, a metrumot, az egyes szavak hangzását, konnotációjukat. A versekkel való foglalkozás Gergely Ágnesnél szó szerint kézműves munkaként jelenik meg. „Különben ma is azt tartom a legjobbnak, ha a vers szótagjait az ujjainkon számoljuk ki, mintegy átengedve magunkon a verset.” (31.) Saját korai Blake-fordítása kapcsán olyan részleteket tudunk meg tőle, mint hogy a „S itt leskel a tél meg az éj” sor állítmánya, a „leskel”. Arany *Szondi két apródjából* való. (24.) Irodalomtörténészek aligha tesznek szert arra a tudásra, melyet Gergely mint költő tudhat a magáénak: „verset elkezdni nehezebb, mint befejezni”. (50.) Később megtudjuk, hogy ez érvényes a műfordításra is. „Nemcsak a verset, a versfordítást is nehezebb elkezdni, mint befejezni.” (70.) Hogy világos legyek: nem műfordítás-elméletet kapunk ebben a könyvben, hanem olyan megfigyeléseket, mint például az, hogy Yeats *Hajózás Bizánca* című versének Jékely Zoltán-féle fordításában az „állatok” igealak — az „álltok” helyett — hasonló hatást ér el, mint az eredetiben a participiális *standing* („kimerevítő ereje van”). (125.) Nagyon tanulságosak azok a részek, melyekben arról beszél, miként végzett apró módosításokat az említett szövegen és egy másik, szintén Jékely fordította Yeats-versen akkor, amikor a műfordító már nem élt, ő pedig szerkesztőként dolgozott az új Yeats-kiadáson. (150–152.)

„Alaposan megvizsgálja a rímképleteket, a metrumot, az egyes szavak hangzását, konnotációjukat. A versekkel való foglalkozás Gergely Ágnesnél szó szerint kézműves munkaként jelenik meg.”

S Gergely mindezt olyan eleganciával, vagyis a magatartásnak olyan nagyvonalúságával és tisztességével teszi, mely manapság ritkaságszámba megy. Ezért teheti meg azt, amin első hallásra talán megütőznénk: hogy összehasonlíttja Emily Dickinson *Siker* című versének két fordítását — a sajátját és a Károlyi Amyét. (196–198.) Ami a különböző fordítások mérlegelő összevetését illeti, különösen tanulságosnak találtam az *Éjjeli találkozó/Éjszakai találkozó* című Robert Browning-ballada Kosztolányi- és Szabó Lőrinc által készített két magyar változatának párhuzamos vizsgálatát. (203–205.) Ez is a már idézett székfoglaló előadásban hangzott el, csakúgy, mint az a rövid összefoglalás, melyet a fordításhoz való viszonyának aspektusairól készített. „1. érzelmileg közöm van az idegen vershez; 2. elemi erővel hat rám a vers formája, dallama; 3. valami fontosat rejt előlem az idegen vers; 4. ha végigolvasom a vers szövegét, filológiai izgalom fog el; 5. maga az idegenség kísért meg, néha a lehetetlen („ezt nem lehet lefordítani”); 6. az erőmet akarom összemérni valamelyik klasszikussal; 7. megélhetési gondjaim vannak.” (195.)

Ezek a szempontok persze nem az irodalomtudomány megközelítésmódját tükrözik, s meg kell jegyeznem, hogy Gergely Ágnes könyve csak távolról kapcsolódik a műfordítás-elméletnek az utóbbi években igencsak megszorított magyar irodalmához. Ezt azonban nem bírálatként mondom. Sőt. A filológus sok szépirodalmi szöveget olvas, de még több szakirodalmat a szépirodalomról. Mind kevesebb olyan művet azonban, mint amilyen a *Tigrisláz*. Unikális munka a Gergely Ágnesé: irodalom az irodalomról.

GERGELY ÁGNES

Egy magányos mesterhez

*Egyetlen jázmin-könnyűség a hold.
A templomtorony héja csupa szöglet.
Barlangba vágyó embrió-kobold,
a hold a torony oldalára görnyed,*

*a toronyívek lassan elfödik,
vad, ragadozó éjjeli növények,
körbefogják s az égbe földelik
azt, ami benne pillanatnyi lényeg.*

*És a torony a holdra menekül.
Szétfeszülnek az ívek, csúcsra futnak,
s a díszítmények gátlása mögül
akkordja szól a barokk mélabúnak –*

*zúgnak a fémcsomók,
teli jázminnal, teli olmos éggel.
„A hold ma oly kerek!” – valaki így dadog.
És minden tornyot a földbe pecsétel.*

Barátságos kézikönyv

Az irodalomtörténet-írás műfaja vált kérdésessé abban a posztmodern korban, amely nekünk jutott osztályrészül. Ha beleolvasunk az újabban megjelent irodalomtörténetekbe, láthatjuk, mindegyik felhívja a figyelmet az irodalmi kánon meghatározottságaira és korlátaira, alapvető fogalmaink, mint például irodalom és történet kimozdított, megkérdőjelezett és változékony mivoltára.

ZSADÁNYI EDIT [88]
egyetemi docens

Ennek ellenére mégiscsak nagy igény van itthon is és külföldön is ilyen jellegű kézikönyvek kiadására. Élvezettel forgatjuk őket, lapozunk előre és hátra bennük, fejezeteket átugorva haladunk előre, aláhúzzunk és kiemelünk belőlük, sőt, üggyel-bajjal fénymásoló gépekre is helyezzük őket. Tanárok és diákok, fiatalok és idősek, könyvtárba látogatók és otthonülő könyvbarátok egyaránt örülnek, hogy eligazító, nagy műveltséget hordozó anyag birtokába jutottak.

Az irodalomelmélet számos változatlanul hitt alapkonceptiót (például az irodalom, a beszéd, az írás, a szöveg, a kultúra) megkérdőjelezett, de mindebből nem az következik, hogy tovább nincs szükség rájuk, hanem talán inkább az, hogy meg kell tanulnunk együtt dolgozni az alapjaitól elmozdított fogalmakkal is, ki kell tudnunk jelölni azt az értelmezési tartományt, amelyben érvényesek az állításaink. És persze az olvasót előtérbe helyező irodalomelméleti irányzatok nyomán azt is be kellett látnunk, ahogy erre a szerző is utal, hogy nincs egyetlen érvényes irodalomtörténet.

„Bollobás Enikő amerikai irodalomtörténete magyar nyelven íródott, a magyar közönséget szólítja meg és igen alapos betekintést nyújt egy olyan irodalomba, amelyről a magyar közönségnek sokszor csak egyoldalú ismeretei vannak.”

A magyar irodalom legújabb kézikönyve (Szegedy-Maszák, Veres András szerk. Gondolat, Budapest 2007) például már címében is utal erre a problémára, a magyar irodalom történetéről beszél.

Bollobás Enikő bevezetőjében maga is jelzi, hogy mindhárom fogalom amerikai, irodalom, történet problematikussá vált. Munkája több tekintetben is eltér elődei felfogásától. A klasszikus kánont két irányban bővítette ki: az experimentális és az évszázadokon át marginalizált társadalmi csoportok irodalmát emelte be. A kötet különösen érdekes fejezetei a kísérletező művészettel foglalkozó részek: például a 'Deep image, etnopoétika, szürrealizmus, performance poétikák, vizuális költészet', az 'Új identitásköltészet' és az 'Új médiapoétikák és más kísérletek' című fejezetek. Itt a fordíthatóság kérdése is felmerül. A magyar olvasó olyan világba

nyerhet bepillantást, amelyben átélheti a fordítás mint kultúrák közötti közvetítés izgalmas tapasztalatát. Az idegen nyelvű kísérleti művészettel való találkozás a másik idegenségének a befogadása feszültségében történik. Ez a feszültség viszont alkotó energiákat szabadíthat fel az olvasóban.

A kötet másik szembevető sajátossága, hogy az irodalomtörténeti kategóriák nemi, származásbeli és szexuális irányultság identitásjegyeit is magukon viselik. Helyet kapnak az afro-amerikai, a kínai amerikai, a női írók, a zsidó-amerikai vagy a meleg írók a modernitás, az avantgárd, a posztmodern egyes fejezeteiben.

Bollobás Enikő amerikai irodalomtörténete magyar nyelven íródott, a magyar közönséget szólítja meg és igen alapos betekintést nyújt egy olyan irodalomba, amelyről a magyar közönségnek sokszor csak egyoldalú ismeretei vannak. Meglátásom szerint azért képes az amerikai kultúrát itthon igen hatékonyan közvetíteni, mert az angolszász iskolákon kívül párbeszédbe lép a német, a francia kultúraelméleti irányzatokkal és a hazai szerzőkkel is, ezáltal állításait összekapcsolja a mai magyar irodalomtudomány ismert nézeteivel. Bollobás Enikő megközelítésében új arcát látjuk az amerikai kultúrának és irodalomnak, ennek fényében saját irodalmi hagyományainkat és beidegzéseinket is át tudjuk értelmezni. Láthatóvá válik és hiányként érzékelhető például, hogy cigány szerző nem szo-

kott szerepelni a magyar irodalomtörténetekben, a homoszexualitás mint új identitás-kép fel sem vetődik, a nemi és identitás kategóriák metszéspontjában létrejövő konstrukciók mint például nőiség és cigányság, nőiség és homoszexualitás szinte lefordíthatatlan kategóriák, a magyar irodalomtörténetekben (nem) szereplő üres helyek.

Végezetül magyar szakos hallgatók véleményét is tolmácsolom, akik főleg a modernség és a posztmodern irodalommal foglalkozó fejezeteket tanulmányozták. A felsorakoztatott információrengeteg nem találják nyomasztónak, az áttekintő részeket kifejezetten hasznosnak látják, mert több, akár ellentétes vélemény is hangot kap bennük. Megközelíthetővé válik egy hatalmas horizont, amelyben nem érzik magukat elveszettnek, ellenkezőleg, az az olvasási tapasztalatuk, hogy mindez hozzáférhető a számukra. Az ezredforduló magyar olvasója barátságos, informatív, szép magyarsággal, korszerű szemléletben megírt munkát tart kezében. A sokszínűség és a nyitottság a könyv felhasználóbarát jellegében is megmutatkozik: lehet lexikonként böngészni, adatokat keresni benne, de (nálunk nehezen hozzáférhető) irodalmi tanulmányok összefoglalását és a szerző saját kutatásait is megtalálhatjuk. Az amerikai irodalomtörténet Bollobás Enikő értelmezésében felénk is kitérja kapuit, a magyar nyelvű olvasó otthonosan mozoghat ebben a tágas univerzumban.

Szerzőink

E számunkban közreműködött:

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

- **Frank Tibor** – főszerkesztő, intézetigazgató egyetemi tanár, ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet
- **Kóczán András Imre** – lapmenedzser, ELTE BTK
- **Gégény István** – szerkesztőségvezető, X-Méditor Kft.

MUNKATÁRSAINK:

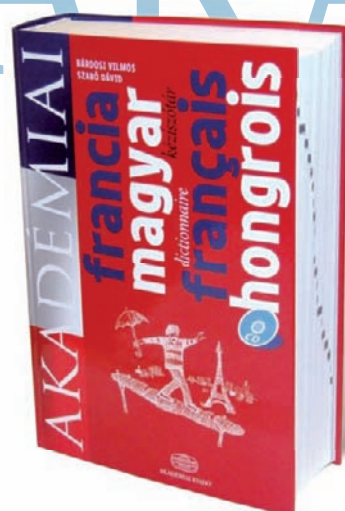
- **Lambert Attila** – fotórovat-vezető
- **Szandtner Veronika** – pr-munkatárs, ELTE BTK
- **Tárnok Andrea** – értékesítési menedzser, X-Méditor Kft.

SZERZŐINK:

- **Bollobás Enikő** – tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Amerikanisztika Tanszék
- **Brenner Koloman** – egyetemi docens, ELTE BTK Német Nyelvészeti Tanszék
- **Dezső Tamás** – dékán, egyetemi docens, ELTE BTK Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
- **Déri Balázs** – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Esterházy Péter** – író
- **Fehér Zoltán** – diplomata, a washingtoni Magyar Nagykövetség sajtóattaséja
- **Gelencsér Gábor** – egyetemi adjunktus, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet
- **Hetényi Zsuzsa** – egyetemi tanár, ELTE BTK Orosz Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Kalmár János** – egyetemi docens, ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék
- **Keserü Katalin** – egyetemi tanár, ELTE BTK Művészettörténeti Intézet
- **Kiss Jenő** – egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék

- **Krupp József** – egyetemi tanársegéd, ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Kulcsár Szabó Ernő** – intézetigazgató egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
- **Magyarics Tamás** – egyetemi docens, ELTE BTK Amerikanisztika Tanszék
- **Mann Miklós** – az ELTE BTK főiskolai karának ny. főigazgatója
- **Marosi Ernő** – egyetemi tanár, az MTA rendes tagja, ELTE BTK Művészettörténeti Intézet
- **Nádasdy Ádám** – egyetemi docens, ELTE BTK Angol Nyelvészeti Tanszék
- **Orlóci László** – c. egyetemi docens, az ELTE Fűvészkert igazgatója
- **Pál Ferenc** – tanszékvezető egyetemi docens, ELTE BTK Portugál Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Panyi Szabolcs** – egyetemi hallgató, ELTE BTK
- **Pogonyi Szabolcs** – egyetemi tanársegéd, ELTE BTK Általános Filozófia Tanszék
- **Ritoók Zsigmond** – professor emeritus, az MTA rendes tagja, ELTE BTK Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Széchenyi Ágnes** – tudományos főmunkatárs, MTA Irodalomtudományi Intézet
- **Takács József** – egyetemi docens, ELTE BTK Olasz Nyelvi és Irodalmi Tanszék
- **Tverdota György** – tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék
- **Varga Balázs** – egyetemi tanársegéd, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet
- **Varga Betti** – egyetemi hallgató, ELTE BTK
- **Zsadányi Edit** – egyetemi docens, ELTE BTK Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszék

BEHARANGOZÓ

Legközelebbi számunk vezető témája a nyelv és a nyelvészet. Az első szám döntően irodalmi tájékozódása után ezúttal — Kiss Jenő professzor, akadémikus gondos irányításával — elsősorban a magyar nyelvről és a magyar nyelvtudományról szóló cikkeket gyűjtöttünk össze.

Fontos kérdéseket tárgyalunk, kiváló nyelvészeink tollából: *A magyar köznyelv: közmagyar? — Anyanyelv, értelmiség és felelősség? — A kárpát-medencei kisebbségi magyar nyelvről — A mai magyar nyelv a más anyanyelvű szemszögéből — Gondolatok nyelvről és irodalomról — Média és magyar nyelv Magyarországon.* Ezek lesznek tehát tematikus számunk irányadó cikkei. Beszámolunk, szokásunk szerint, egy sor új nyelvészeti munkáról, többek között az amerikai angol, a francia és a magyarországi német nyelvterület egyetemi kutatóitól, egyetemi kutatóiról.

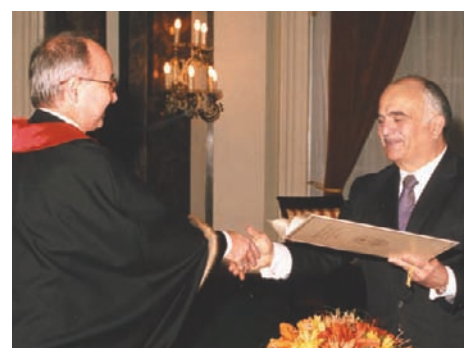
Foto: Jessica Gow/Reuters/Vándorkő

Megünnepeljük a Nobel-díjjal kitüntetett francia író, Jean-Marie Gustave Le Clézio-t. Kovács Ilona írja róla: *„Az a hír járja róla, hogy nem olvas újságot, és nem hallgat rádiót. Nem Franciaországban él. De nem érzi magát száműzöttnek, sem Robinsonnak. Az új-mexikói Albuquerque-ben tanít. Érdekes módon leginkább Amerikában tanítják őt is, bár vagy másfél évtizede a francia egyetemi és doktori disszertációk egyik leggyakrabban választott témája. Azt olvasom, világpolgár. Ízlelgetem a szót, valahogy sántít benne a polgár: JMG Le Clézio annyira nem polgár, nem tagja semmilyen 'polisz'-nak, s ha nem is átkozza ki a várost, ő igazán nem városlakó. Nomád, ami nem azt jelenti, hogy gyökértelen, csak azt, hogy mozgásban van, a megtelepedés, röghöz kötődés számára értelmetlen.”*

Le Clézio kapta a 2008-as irodalmi Nobel-díjat

Folytatjuk rovatainkat: az oktatáspolitikai riportokat, az Anno-t, a Trefort-kert épületeit ismertető írásokat, oktatóink irodalmi munkájának bemutatását, híressé vált alumnusaink pályaképét s foglalkozunk a Kar életének új eseményeivel: konferenciákkal, disz doktorainkkal, kiadványainkkal. S persze gondjainkkal is: tennivalóinkkal, elmaradásainkkal, javítanivalóinkkal. S mindezt a könnyen megszokható módon: sok szép képpel.

El Hassan bin Talal jordán herceg átveszi a disz doktori oklevelet Hudecz Ferenc-től, az ELTE rektorától

Építsük együtt az ELTE-sek közösségét!

Az ELTE Alumni Szervezete várja a volt és jelenlegi egyetemi polgárokat!

2008. november 1-jétől megkezdte működését az ELTE Alumni (Öregdiák) Szervezete.

A tagság díjmentes, jelentkezni lehet a honlapunkról letölthető vagy az ELTE Alumni Titkárságán személyesen is beszerezhető jelentkezési lapon.

A tagsággal és az Alumni Szervezettel kapcsolatos további információért forduljon az ELTE Alumni Titkárság munkatársához vagy tájékozódjon internetes oldalunkon.

ESÉLY, LEHETŐSÉG, TEHETSÉG, EGYÜTTMŰKÖDÉS

ELTE Alumni Titkárság
1056 Budapest, Szerb u. 21/23. I. em. 2.
telefon: 411 65 37; 411 65 00/2619. e-mail: alumni@elte.hu,
www.alumni.elte.hu

XO BISTRO

Első osztályú éttermünk – az ELTE BTK reprezentatív eseményeinek patinás színhelye – az üzleti negyed szívében, az Astoriánál, a Trefort-kert területén található.

Hétköznaponként 8–11 óra között széles reggelikínálattal, déltől az *à la carte* étteleinken kívül naponta változó ebédajánlatokkal várjuk kedves vendégeinket.

Éttermünk év végi partik, céges és privát események, sajtófogadások, habilitálási és doktorálási ünnepségek, üzleti ebédek, és egyéb zártkörű rendezvények (10–100 fő) helyszínéül szolgálhat.

Az ELTE BTK oktatói és dolgozói részére biztosított VIP-kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 20%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

Az ELTE BTK alumnusai részére biztosított ELTE alumnusi kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 10%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

ASZTALFOGLALÁS: 06-1/411-0111. 1088 Budapest, Rákóczi u. 5. ÜZLETVEZETŐ: Regős Péter

www.xobistro.hu
